

RIITTÄVÄN VANHEMMUUDEN MÄÄRITTÄMINEN
Tutkimus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista

Noora Lahti
Tampereen yliopisto
Porin yksikkö
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO
Porin yksikkö

LAHTI, NOORA: Riittävän vanhemmuuden määrittäminen. Tutkimus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista.

Pro gradu -tutkielma, 66 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Suvi Krok
Huhtikuu 2014

Tutkielmassani tarkastelen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia. Tutkielmani ensisijaisena tavoitteena on selvittää, määritelläänkö asiakassuunnitelmien teksteissä riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta ja jos määritellään, niin miten. Tarkastelen asiakassuunnitelmien tekstejä pyrkien vastaamaan kysymykseen: Miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa määritellään riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta? Tutkielmassani myös tutkin, minkälaisilla retorisisilla keinoilla asiakassuunnitelmien tekstejä vakuutetaan ja minkälaisia diskursseja asiakassuunnitelmissa tulee esille tutkittaessa riittävää vanhemmuutta.

Tutkielmani aineisto koostuu eteläsuomalaisen keskisuuren kaupungin lastensuojelun vuonna 2013 uusille asiakkaille laadituista asiakassuunnitelmista. Asiakassuunnitelmista ensimmäisenä tehdyt asiakassuunnitelmat rajattiin ottamalla tarkasteluun asiakkaat, joille oli tehty lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma vuonna 2013. Tutkimusmenetelmä tutkielmassani on diskurssianalyttinen ja aineiston analyysissä olen käyttänyt Fairclough'n (1997) kolmiulotteista mallia, johon kuuluu tekstin retoriikan analyysin lisäksi aineiston sisällön diskurssianalyttinen tarkastelu sekä diskurssien sosiokulttuurisen ulottuvuuden hahmottaminen. Tutkielmani taustalla on postmoderniin sosiaalityöhön liittyvä Foucault'lainen vallankäsitys. Asiakassuunnitelmien analyysin pohjalta ilmeni, että sosiaalityöntekijät käyttävät asiakassuunnitelmien teksteissä hyvin laajaa joukkoa retorisia keinoja. Lastensuojelun asiakassuunnitelmien tekstejä vakuutettiin käyttämällä retorisia keinoja: puhujakategorioilla oikeuttamista, asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttamista sekä ammatillista kategorisointia.

Asiakassuunnitelmien analyysin pohjalta tuli esille, että sosiaalityöntekijät määrittelevät hyväksyttävää, riittävää vanhemmuutta samalla kirjoittaessaan asiakassuunnitelmien tekstejä. Riittävän vanhemmuuden määrittäminen näyttäytyy löytämieni: huolen, lapsen ja vanhemman välisen yhteyden, vanhempien tehtävien, jaetun vanhemmuuden, tuen ja moraalisien arvioinnin diskurssien välityksellä. Diskurssien tarkastelun pohjalta tulee näkyväksi lastensuojelun asiakastyöhön liittyvä valta-asetelma. Riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta määrittelevät diskurssit liittyvät vahvasti lastensuojelun perustehtävään ja ne heijastavat myös nykyhetken yhteiskunnassamme ja mediassa vallitsevia käsityksiä vanhemmuudesta ja lastensuojelusta.

Asiasanat: lastensuojelu, asiakassuunnitelma, dokumentointi, vanhemmuus, diskurssianalyysi

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

NOORA LAHTI: Defining adequate parenting.
Studying the child protection's open care client plans.

Master's Thesis, 66 pages.
Social work
Supervision: Suvi Krok
April 2014

In my Master's thesis I examine child protection's open care client plans. The first purpose of my Master's thesis is to clarify; is the child protection's client plans defined to a good enough level, acceptable parenting. And if there is, then how it is defined. I examine the client plans texts trying to answer the question: How child protection's open care client plans define good enough, acceptable parenting? I also study in my Master thesis, what kind of rhetorical means are used to assure the client plans texts and what kind of discourses comes into view, while studying adequate parenting.

My Master's thesis research material consists of some of southern Finland's medium-sized town child protection's client plans made for new clients in year 2013. The first client plans was limited to, by examination the clients which were made the investigation of the need for child protection and a client plan in year 2013. The method of my Master's thesis study is discourse analytical and it's based on a three-dimensional Fairclough (1997) method which concludes text rhetorical and thematic discourse analysis and observe the discourses socio-cultural environment dimension. The background in my Master's thesis is in postmodern social work and Foucault's understanding of power. The client plans analysis showed that social workers use a wide variety of rhetoric means in client plans texts. Child protection client plan's texts were mainly influenced by using rhetorical means as: using speaker categories, assure texts by professional opinions and details and also using professional categorizing.

Analyzing the client plans showed that social workers define good enough, acceptable parenting by documenting client plan texts. Defining adequate parenting appears to following discourses that I find; concern, child and parents connection, parenting tasks, support, shared parenting and moral assessment discourses. Studying the discourses relieved the dominance in social worker-client relationship. The discourses that are defining good enough, acceptable parenting related strongly to the basic task of child protection and they are also reflecting the parenting and child protection versions what are prevailing in the present society and media.

Keywords: child protection, client plan, documentation, parenting, discourse analysis.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	1
2 LASTENSUOJELU	3
2.1 Lastensuojelu institutionaalisena toimintana	3
2.2 Lainsäädännöllinen ohjeistus	6
2.3 Lastensuojelun asiakas.....	7
2.4 Dokumentointi.....	9
2.5 Suunnitelmallisuus asiakassuunnitelmassa	11
3 RIITTÄVÄ VANHEMMUUS	14
4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS: METODISIA VALINTOJA, EETTISIÄ KYSYMYKSIÄ JA ANALYSOINTIA.....	18
4.1 Tutkimustehtävä	18
4.2 Metodologiset lähtökohdat.....	19
4.2.1 Postmoderni sosiaalityö ja Foucault'lainen valta	20
4.2.2 Diskurssianalyysi	21
4.3 Lastensuojelun asiakassuunnitelmat aineistona	23
4.3.1 Avohuollon 36 asiakassuunnitelmaa.....	24
4.3.2 Asiakassuunnitelmien kirjoittamisen ulottuvuudet.....	25
4.4 Tutkimusetiikka.....	26
4.5 Aineiston analyysi	28
4.6 Tulosten kirjoittaminen.....	32
5 TULOKSET: LASTENSUOJELUN ASIAKASSUUNNITELMAT.....	35
5. 1 Lastensuojelun asiakassuunnitelmien retoriikka	35
5.1.1 Puhujakategorioilla oikeuttaminen	36
5.1.2 Asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttaminen	39
5.1.3 Ammatillinen kategorisointi.....	40
5.1.4 Yhteenveto.....	42
5.2 Riittävän vanhemmuuden määrittäminen asiakassuunnitelmissa	43
5.2.1 Huoli.....	44
5.2.2 Lapsen ja vanhemman välinen yhteys.....	46
5.2.3 Vanhemmuuden tehtävät.....	47
5.2.4 Jaettu vanhemmuus.....	50
5.2.5 Tuki	52
5.2.6 Moraalinen arviointi.....	54
5.2.7 Yhteenveto.....	56
6 JOHTOPÄÄTÖKSET: ASIAKASSUUNNITELMAT JA YHTEISKUNNALLINEN HEIJASTUS	60

1 JOHDANTO

Ymmärrys riittävästä ja hyvästä vanhemmuudesta muuttuu ajan ja yhteiskunnan muutosten myötä (Pohjola K 2005, 52). Medialla on vahva rooli vanhemmuutta koskevassa keskustelussa. Julkisissa ja ammatillisissa keskusteluissa vanhemmuuden vastuu on kestoaihe, johon kiinnittyvät vastuun lisäksi vastuuttomuuden ja välinpitämättömyyden kysymykset. (Sévon & Notko 2008, 16.) Vanhemmuuden näyttäytyessä selvästi vastuuttomalta, riittämättömältä ja lapsen ollessa suojelun tarpeessa yhteiskunnassa on oltava joku, joka puuttuu tilanteeseen. Mediassa käytävissä keskusteluissa lastensuojelun tarpeellisuutta ei kyseenalaisteta silloin, kun lapset tarvitsevat suojelua ja perheet tukea. Erimielisyyksiä aiheuttavat sen sijaan näkemykset lastensuojelun toimenpiteiden oikeutuksesta, toteuttamisesta ja toteutuksen ajankohdasta. (Oranen 2014.) Mediassa käytävät keskustelut vaikuttavat niin lastensuojelutyöhön kuin vanhemmuuden määrittäisiin.

Tutkielmassani olen kiinnostunut siitä, miten lastensuojelun asiakassuunnitelmissa määritellään riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta. Tarkastelen lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia, jotka ovat lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehtyjä asiakirjoja (Räty 2010, 242). Lastensuojelu ymmärretään tutkielmassani institutionaalisenä toimintana, johon kuuluvat asiakassuunnitelmat osana institutionaalista toimintaa sekä heijastavat sitä. Lastensuojelutyötä ohjaavat lastensuojelulain mukaiset normit ja ammattieettiset periaatteet. Pelkkiin normeihin ja ohjeisiin nojautuvan etiikan ei kuitenkaan nähdä olevan yksin riittävää vastaamaan lastensuojelun sosiaalityön käytännöstä nouseviin eettisiin kysymyksiin. (Laakso 2012, 26.) Lastensuojelutyössä on tilanteita, joissa sosiaalityöntekijä joutuvat kohtaamaan eettisiä kysymyksiä liittyen käsityksiin arvoista, lapsen hyvästä hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta. Lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään kannanottoja vanhemmuuteen, sen riittävyteen ja hyväksyttävyyteen sekä lapsen hyvään ja huonoon elämään, sillä institutionaalinen raja muuttuu konkreettiseksi näiden kannanottojen avulla (ks. Pösö 2008; 2010).

Institutionaaliseen lastensuojelutyöhön kuuluu oleellisesti dokumentointi. Kiinnostukseni lastensuojelun asiakirjoista juuri asiakassuunnitelmien käyttämiseen tutkielmani aineistona nousee sosiaalityön käytännöstä. Asiakassuunnitelmien laatiminen on noussut lastensuojelun käytännöissä pinnalle, sillä asiakassuunnitelman dokumentoinnilla voidaan tuoda esiin työn suunnitelmallisuutta, arvioida tehtyä työtä ja perustella työn oikeutusta (ks. Huuskonen, Korpinen & Ritala-Koskinen 2010). Myös julkisessa lastensuojelutyön keskustelussa tuodaan esiin, miten perusteluja ja

uskottavuutta odotetaan lastensuojelussa toimivilta sosiaalityöntekijöiltä. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat instituution edustajina argumentoinnilleen tukea, jota he saavat lastensuojelun dokumenteista. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 43.) Asiakassuunnitelmien merkityksen korostuminen tekee niiden tutkimisesta mielenkiintoisempaa. Aiempaa tutkimusta koskien lastensuojelun dokumentointia on vähän (Kääriäinen 2003; Raitakari 2006a; Huuskonen ym. 2010) ja asiakassuunnitelmat vaikuttavat lähes tutkimattomilta (ks. Poikela 2010).

Asiakassuunnitelmat heijastavat sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä hyväksyttävästä, riittävästä vanhemmuudesta. Kun lastensuojelun institutionaalisenä toimintana tehdään dokumentointia asiakkaan elämästä, niin samalla rakennetaan todellisuutta. Vallankäytön voidaan nähdä kietoutuvan tähän rakentamisprosessiin. (Morén 1999, 333–335; ref. Huuskonen ym. 2010, 335.) Tutkielmani kiinnittyykin diskurssianalyttisen tutkimuksen lähtökohtiin todellisuuden rakentumisesta kielen kautta ja taustalla vaikuttaa postmoderniin sosiaalityöhön liittyvä valta-analyttinen, Foucault’laiseen vallankäsitykseen yhdistyvä näkemys.

Tutkielmani etenee siten, että luvussa 2 avaan lastensuojelua institutionaalisenä ympäristönä ja ehtojen asettajana asiakassuunnitelmien kirjoittamiselle. Riittävä vanhemmuutta ja sen rakentumista lastensuojelutyössä tarkastelen luvussa kolme. Neljännessä luvussa kerron tutkielmani toteutuksesta. Tutkimustulokset esittelen tutkielmani luvussa 5, jonka jälkeen yhdistän tekemäni havainnot yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen ja kerron tutkielmani tulosten pohjalta muodostuneista tulkinnoista viimeisessä luvussa 6.

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lastensuojelu institutionaalisenä toimintana

Lastensuojelussa otetaan kantaa sellaiseen lapsuuteen ja perhe-elämään, joka näyttäytyy tavallisten sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten näkökulmasta ongelmallisena tai kiistanalaisena. Määrittäessään ongelmalliseksi tai kiistanalaiseksi lapsuutta ja perhe-elämää ohjataan, tuetaan ja valvotaan. Puuttuessaan ja tukiessaan lasten ja vanhempien välisiä suhteita samalla lastensuojelu julkisena laitoksena määrittää institutionaalisen rajan, joka siirtää institutionaalisen toiminnan kohteeksi vanhempien ja lasten henkilökohtaiset tilanteet ja elämän. (Pösö 2010, 325.) Lastensuojelu institutionaalisenä toimintana sisältää erilaisia tapoja toimia. Perusteet sekä raja perheiden yksityisyyteen puuttumiseen vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. Lasten, vanhempien ja valtion keskinäisiä suhteita säädellään lastensuojelusta. (Korpinen 2008, 22.)

Lastensuojelu institutionaalisenä toimintana asettaa asiakassuunnitelmien dokumentoinnille erilaisia reunaehtoja. Synnöve Karvinen-Niinikosken (2010) mukaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteen ympärillä on erilaisia institutionaalisia reunaehtoja ja valtasuhteita, jotka näyttäytyvät ristiriitaisina ja merkityksellisinä sosiaalityölle. Jos näiden valtasuhteiden merkityksiä ei oteta huomioon ja osata tunnistaa, niin vaarana on, että sosiaalityö ei toimikään tavoitteidensa ja tarkoituksensa mukaisesti. Tämän vuoksi sosiaalityöhön liittyvien rakenteiden tarkastelu on tärkeää. (Emt., 2010, 253.)

Juha Hämäläinen (2011) toteaa, että oikeutus lastensuojelun yksityisyyteen puuttumiseen kohdistuu kysymykseen modernin yhteiskunnan toimintalogiikasta yksityisen ja julkisen vallan suhteesta. Lastensuojelun puuttumisen oikeutuksen voidaan nähdä olevan hallintavaltaa, kontrollia ja sääntelyä, joka kohdistuu ihmisten yksityisyyteen. Perheiden yksityisyyteen puuttumisessa lastensuojelun toimenpitein eettinen huomio kohdistuu periaatteellisen puolen lisäksi tapaan, jolla interventio tehdään. Interventiota voidaan oikeuttaa lapsen edun nimissä, mutta se ei ole hyväksyttävää ja oikeutettua, miten tahansa toteutettuna. (Emt., 2011, 52, 58) Yksityisyyden suojan ja itsemääräämisoikeuden huomioimisessa tulee tarkastella asettuvatko periaatteet vastakkain jonkun henkilön turvallisuuden ja oikeuksien kanssa. Lastensuojelulaki edustaa lakia, joka asettaa lapsen suojelun ja oikeudet etusijalle perheen yksityisyyden suojaan nähden ja kertoo, missä tilanteissa saa ja pitää puuttua. (Bardy 2009, 50.)

Laki määrittelee edellytykset perheiden yksityisyyteen puuttumiselle. Viranomaisten juridinen oikeus puuttumiseen tulee lainsäädännöstä ja oikeusvaltio määrittelee keinot puuttumiselle. Lastensuojelutyössä joudutaan huomioimaan niin lapsen, perheen kuin yhteiskunnan oikeudet ja velvollisuudet ja myös perheintervention oikeutus yhdistyy näihin oikeuksiin. Lapsen oikeuksia ovat saada osakseen suojelua, huolenpitoa ja kasvatusta, kun taas perheen oikeuksiin kuuluvat tuki yhteiskunnalta vanhemmuuden huolenpito- ja kasvatustehtävän hoitamiseen. Yhteiskunnalla on oikeus varjella itseään seurauksilta, joita tulee lasten kaltoinkohtelusta ja hoidon puutteesta. Kun vanhempien kasvatusoikeutta perustellaan lapsen tarpeilla saada vanhemmiltaan huolenpitoa, turvaa ja kasvatusta, niin samalla perusteltuna voidaan nähdä yhteiskunnan velvollisuus tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässä. Lapsen tarpeet perustelevat perheen kasvatusoikeuden ja myös oikeuttavat lastensuojelun puuttumisen. (Hämäläinen 2011, 54–56.)

Lastensuojelua institutionaalisenä toimintana säädellään lailla. Institutionaalisen lastensuojelun tavoitteeksi asettuu perheen ongelmien juridishallinnollinen kategorisointi ja muutoksen aikaansaaminen lapsen ja perheen olosuhteissa. Sosiaalityöntekijät toteuttavat tätä tavoitetta. (Swift 1995, 53–54; ref. Eronen 2012, 23.) Keskeinen toimija institutionaalisessa lastensuojelussa on siis sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän kannanotot ovat erittäin merkityksellisiä ja institutionaalinen raja konkretisoituu juuri näihin kannanottoihin lastensuojelussa. (Pösö 2010, 325.) Sosiaalityöntekijöiden roolista instituution edustajina, vallan ja tuen antajina, on olemassa erilaisia näkemyksiä (Korpinen 2008, 22). Omassa tutkielmassani ymmärrän sosiaalityöntekijöiden institutionaalisen roolin rakentuvan monimerkityksellisinä, kiistanalaisissa tilanteissa ja tilannekohtaisesti.

Lastensuojelun toimenpiteitä tarvitaan, kun kysymyksessä ovat tavanomaiselle lapsuudelle ja perhe-elämälle vastakkaiset asiat, kuten puutteellinen, riittämätön vanhemmuus. Lastensuojelun päätöksenteon ja toimenpiteiden kohteeksi asettuvatkin ne lapsuudet ja perhesuhteet, joista institutionaalinen raja osoittaa kiistanalaisuuden, sen epäilyn tai muutostarpeen olemassaolon. Lastensuojelun institutionaalinen raja voidaan nähdä moraalisenä kannanottona. Lastensuojelussa tarvitaan kannanottoja, sillä vaikeimmat tilanteet eivät ole ratkaistavissa pelkällä lainsäädännöllä, eivätkä edes organisaation ja profession ohjeilla. Kiistanalaisimmat tilanteet vaativat moraalista järkeilyä eli moraalista eri toimintavaihtoehtojen, perusteluiden ja mahdollisten seurausten punnintaa. (Pösö 2010, 325–326.)

Moraalisten ratkaisujen tekeminen kuuluu vahvasti lastensuojelun institutionaaliseen toimintaan. Instituution sisäisessä ammatillisessa toiminnassa moraaliset ratkaisut ovat sidoksissa aina paikallisiin tekijöihin ja instituutioon, jossa ratkaisuja tehdään. Etiikka voidaan ymmärtää toimintana, jolloin mukana ratkaisuissa ovat eri osapuolten väliset suhteet. Vuorovaikutuksessa etiikasta puhutaan, neuvotellaan ja sitä tulkitaan eri osapuolten välillä ja ratkaisuja tehdään tilanteen vaatimalla tavalla. Työn arkisissa käytännöissä etiikka on mukana eri osapuolten ristiriitoina, ennakko-oletuksina ja ratkaisuina. Ymmärrettäessä etiikka ammatillisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvana toimintana, on kyse siitä, että osapuolet tietoisesti ja tiedostamatta pohtivat sitä, mikä on hyväksyttävää tai ei-hyväksyttävää, hyvää tai huonoa. Ammatillisissa käytännöissä tilanteiden moninaisuuden vuoksi eettiset periaatteet ovat toisinaan ristiriidassa keskenään, jolloin ratkaisu näyttäytyy aina epätoivottavalta jostakin näkökulmasta katsottuna. (Raitakari & Juhila 2011, 190–191.)

Lastensuojeluun institutionaalisenä toimintana kuuluu moraalisia käytäntöjä, joita ohjaavat institutionaaliset moraalिसäännöt. Moraalisia sääntöjä voidaan eritellä rakentuvan neljällä tasolla, jotka ovat valtion sosiaalipolitiikka ja niiden ilmentymänä lait, kuntatason säännöt, organisaation omat säännöt ja työntekijöiden muodostamat käytännöt. Laajimmalla makrotasolla ovat lainsäädäntö sekä ammattieettiset ohjeet. (Hasenfeld 2000, 334–337; ref. Huuskonen ym. 2010, 322.) Ammattieettiset ohjeet voidaan nähdä myös ylimmällä tasolla edustaen sosiaalityöntekijöiden sisäistämää julkilausumatonta professionaalisuutta (Huuskonen ym. 2010, 322). Paikallistasoa edustaa kuntataso, jossa kuntien paikalliset olosuhteet voidaan ymmärtää vaikuttavan toimintaa ohjaileviin moraalिसääntöihin. Organisaation toiminnassa puolestaan muodostuu omia moraalिसääntöjä, jotka muuttuvat toimintaympäristön muutoksen myötä organisaatioiden sopeuttaessa toimintaansa. Työntekijät moraalिसääntöjen lähteenä pyrkivät muodostamaan käytäntöjä, jotka helpottavat selviytymään niukoilla resursseilla asiakkaiden kohtaamisessa. Työntekijät myös etsivät toiminnassaan oikeutuksia ja perusteluja omalle työlleen. Työntekijöiden henkilökohtainen moraalisuus muuttuu institutionaaliseksi käytännöiksi, kun he jakavat kokemustaan muiden työntekijöiden kanssa. (Hasenfeld 2000, 334–337; ref. Huuskonen ym. 2010, 322.)

Lastensuojelun institutionaaliseen toimintaan kuuluvat moraaliset käytännöt edustavat niitä reunaehtoja, jotka raamittavat sosiaalityöntekijän tekemää asiakassuunnitelmien dokumentointia.

Tutkielmassani moraalisten käytäntöjen lisäksi etiikka ymmärretään toimintana (ks. Raitakari & Juhila 2011), joka tapahtuu lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa ja heidän tehdessä työhön kuuluvia moraalisia ratkaisuja, kuten määritellesään vanhempien vanhemmuutta. Institutionaalisissa käytännöissä asiakkaiden kohtaamisen tavat ja moraalit muuttuvat eri aikoina. Lastensuojelutyö näyttäytyy olemukseltaan moraalisena työnä lasten ja vanhempien yksityisyyteen puuttuessaan. (Hasenfeld 2000, 329–331; ref. Huuskonen ym. 2010, 322–323.)

2.2 Lainsäädännöllinen ohjeistus

Lastensuojelu institutionaalisena toimintana saa valtuutuksen, ohjeistuksen ja tehtävät lainsäädännöstä. Ensisijaisesti lastensuojelussa pyritään auttamaan asiakkaina olevia lapsia ja perheitä avohuollon tuen ja keinojen avulla. Tarkoituksena avohuollossa onkin tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimilla pyritään edistämään ja tukemaan lapsen myönteistä kehitystä. (Lastensuojelulaki 34§.) Lastensuojelulain 34 §:ssä määrätään velvollisuudesta ryhtyä avohuollon tukitoimiin ”jos kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.” Lastensuojelulaissa veloitetaan toteuttamaan avohuollon tukitoimia mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. (Lastensuojelulaki 34§.)

Lastensuojelun avohuollon asiakastyöhön kuuluu, että lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakkuuden alettua oma asiakassuunnitelma, joka on viranomaisen laatima dokumentoitu asiakirja. Tilapäisessä neuvonnassa ja ohjauksessa asiakassuunnitelmaa ei ole tarpeen laatia. Lastensuojelun avohuoltoon kuuluu asiakassuunnitelman laatiminen lapsen ja perheen tilanteen arvioimiseksi yhteistyössä lapsen ja hänen kasvatukseen ja elämäänsä kuuluvien tahojen kanssa. (Räty 2010, 242.) Lastensuojelulain 36 §:ssä tuodaan esiin tukitoimien järjestämisestä sen mukaisesti kuin lapselle nimetty sosiaalityöntekijä on arvioinut asiakassuunnitelmassa lapsen tai vanhemman tukitoimia tarvitsevan. Lastensuojelulaissa on tarkemmin määritelty, minkälaisia asioita lastensuojelun asiakassuunnitelman tulisi sisältää. Asiakassuunnitelmassa pitäisi olla seuraavat asiat: 1) lapsen ja perheen palvelujen ja tuen tarve, 2) ne olosuhteet ja asiat, joihin

pyritään vaikuttamaan, 3) palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, 4) arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan sekä 5) asianosaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma velvoitetaan tarkastamaan vähintään kerran vuodessa. (Lastensuojelulaki 36§.) Laissa on myös erikseen määritelty asiakassuunnitelmien laatimisesta huostaanotetuille lapsille ja heidän vanhemmilleen sekä jälkihuollon asiakkaille (Lastensuojelulaki 30§), mutta omassa tutkielmassani tarkastelun kohteena ovat ainoastaan avohuollon asiakkaille laaditut asiakassuunnitelmat.

Avohuollon lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa pyritään sovittamaan yhteen tuki, joka vastaa lapsen etuun ja tarpeeseen, sekä palveluiden kokonaisuus, jossa seurataan, selvitetään ja arvioidaan tilannetta yhteistyössä vanhempien kanssa. Mikäli apu kotiin järjestettynä ei kuitenkaan riitä lapsen kehityksen turvaamiseen, järjestetään lapsen arki kodin ulkopuolella avohuollon tukitoimena tai kiireellisenä sijoituksena, mutta vasta viimesijaisesti lapsi huostaan ottamalla, jolloin lapsi siirtyy avohuollosta sijaishuoltoon. (Heino 2009, 73.) Lastensuojelun tavoitteena on ensisijaisesti turvata lapsen kasvua ja kehitystä sekä poistaa lapsen kasvua vaarantavat tekijät. Tilanteet lastensuojelussa ovat moninaisia ja yksinkertaiseen ideaan sisältyy monenlaisia versioita tilapäisestä avusta lapsen koko lapsuuden kestävään tukeen. Lastensuojelutyön keskiössä ovat perhe ja lasten oikeuksien kunnioittaminen. (Bardy 2009, 41.)

2.3 Lastensuojelun asiakas

Vanhempien velvollisuuksien ja oikeuksien sekä lapsen tarpeiden ja oikeuksien välillä hallitsee lastensuojelussa suuri jännite, jolloin on hyvin haasteellista määritellä kuka on lastensuojelun asiakas ja mikä on työskentelyn kohde. Lastensuojelun käytännöissä onkin säännöllisesti päätettävä siitä, miten työskentelyssä huomioidaan lapsen ja vanhemman keskinäinen vuorovaikutussuhde ja kumpi on asiakas, lapsi vai hänen vanhempansa. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 243.) Lastensuojelutyössä on aiheellista tarkastella eri osapuolten tarpeiden ja etujen yhteensovittamisen ongelmia asettamalla haavoittuvimman eli lapsen tarpeet etusijalle. Lastensuojelutyössä joudutaan kohtaamaan usein eri osapuolten tarpeiden yhteensovittamiseen liittyviä ongelmia. Ristiriitaan keskenään joutuvat usein vanhempien ja lasten edut. Lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijä ei voi aina pitää kaikkien osapuolten näkökulmia ja tarpeita samanarvoisina, koska sosiaalityöntekijän tehtävänä on toteuttaa lapsen edun mukaisia ratkaisuja ja päätöksiä, jotka mahdollisesti koskevat

lapsen tulevaisuutta. Kohdatessaan ristiriitaisia tilanteita sosiaalityöntekijä joutuu tekemään eettistä harkintaa, kuten kuuntelemaan kaikkien osapuolten näkökulmia ja tarpeita sekä punnitsemaan ja priorisoimaan näitä näkökulmia ja tarpeita. (Petrelius 2004, 68–69.)

Asiakkaana lastensuojelussa ovat niin lapset kuin heidän vanhempansa. Johanna Hurtigin (2006) mukaan lapsilähtöisessä sosiaalityön asiakastyössä lapset pyritään näkemään ja kuulemaan yksilöinä, oman elämänsä ja tilanteensa tietäjinä, eikä vain perheenjäseninä, huolenpidon, kasvatuksen ja lastensuojelun kohteina. Työntekijälle on tärkeää kuulla lapsen oma näkemys asioista ja saada lapsen tieto tilanteesta, mutta samalla tämä on tärkeää myös lapselle itselleen. Lapset voidaan liittää työskentelyn osapuoliksi tiedon keräämisen, kasaamisen ja käsittelyn avulla. Tämä prosessi siirtää kohtaamisen ja itse tuotetun tiedon avulla lapset välillisesti autettavista suoraan asianosaisiksi. Lapsilla on ajatuksia ja näkemyksiä omasta tilanteestaan ja heidän kokemuksensa asioista ovat tärkeitä. Lapset tarvitsevat mahdollisuuden, jotta he voivat ja kykenevät ilmaisemaan odotuksiaan, toiveitaan ja pelkojaan. (Emt., 2006, 186.)

Asiakasnäkökulman korostamisen myötä sosiaalityön asiakas, myös lapsi, on nostettu keskusteluissa aiemmin näkymättömästä näkyväksi kohteeksi. Anneli Pohjolan (2010) mukaan sosiaalityöntekijän työskennellessä lasten kanssa on vielä tärkeämpää ymmärtää kysymykset asiakkaasta ja asiakkuudesta. Lastensuojelussa erityisesti joudutaan ajattelemaan tarkasti kuka milloinkin nähdään asiakkaana. Ajatellaanko asiakkaaksi lapsi, perheen eri lapset, vanhemmat vai koko perhe, jollei jopa laajempi verkosto? Lapsen kohtaamista ja lapsinäkökulmaa vaikeuttavat niin kulttuuriset ajatukset siitä, että aikuiset ovat lapsen yläpuolella kuin haaste perhekeskeisyydestä. Perhekeskeisyydessä haasteeksi muodostuu lapsen huomioiminen perheen keskellä omana yksilönä ja subjektina. Perheen merkitykset ja sidokset on tärkeä huomioida, jottei unohdeta lapsia perheiden keskellä omine persoonallisuuksineen ja intresseineen, vaan ymmärretyt sidokset pyritään asettamaan työskentelyn pohjaksi. (Emt., 2010, 36.)

Lastensuojelussa asiakkaana olemiseen ja asiakaskäsitykseen liittyy monia ulottuvuuksia. Arvoasetelmat, moraalikäsitteet ja ihmisten yhteiskunnalliset sidokset ja arkielämän tulkinnat liittyvät asiakaskäsityksen moniulotteiseen rakentumiseen. Asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen liittyvät myös suhteen historialliset ideologiat, ajattelutavat ja vaikuttava yhteiskunnallinen järjestys. Asiakastilanteisiin liittyvää moninaisuutta ei kuitenkaan aina havaita. Sosiaalityössä palvelujärjestelmän asiakkaana olemiseen ja asiakkaistamiseen liittyy vaikutuksia, joiden vuoksi

asiakkuuden käsitettä on hyvä avata. Asiakkaan asema palveluissa määräytyy sen mukaan, miten asiakkuuden käsite ymmärretään. Asiakkuuteen vaikuttavat niin asiakaslähtöisen palvelun rakenteelliset tekijät kuin ihmisen kohtaaminen asiakkaana. (Pohjola 2010, 19–20.) Tutkielmassani tarkastellaan enemmänkin asiakkaan kohtaamista asiakkaana kuin rakenteellisia tekijöitä.

2.4 Dokumentointi

Suomalaiseen palvelujärjestelmään, asiantuntija- ja asiakastyöhön kuuluu oleellisena osana asiakirjat ja niiden dokumentointi. Dokumentoinnin avulla asiakasta koskevaa tietoa tallennetaan asiakirjoihin. Asiakirjat näyttäytyvät kansalaisten kannalta merkityksellisiltä eri tavoin. (Vierula 2012, 149.) Sosiaalihuollossa tehtävässä lastensuojelutyössä dokumentointi asiakkaan asiakirjoihin kuuluu luonnollisesti osaksi ammatillista toimintakulttuuria näyttäytyen arkipäiväisenä, automaattisena ja välttämättömänä osana työtä (Laaksonen ym. 2011, 11–12).

Asiakirjateksteillä on aina tekijänsä, joten asiakirjojen kirjoittaja ei voi kirjoittaa irrallisena omasta ympäristöstään ja elämänhistoriastaan. Lukija saattaa kuitenkin lukea tekstejä ajattelematta niiden kirjoittajaa. Sosiaalityöntekijän omat lähtökohdat vaikuttavat hänen tapaansa tehdä työtä ja käsitteellistä asioita, joten sosiaalityöntekijän omien lähtökohtien tiedostaminen on merkityksellistä. (Laaksonen ym. 2011, 11–12.) Suhde asiakkaan ja asiakirjan välillä ei näyttäydy yksinkertaisena. Sosiaalityön asiakirjat rakentavat monimutkaisen sanojen ja merkitysten verkon puhutusta, tulkitusta ja kirjoitetusta kielestä. Eri ihmisten toimesta asiakirjat päätyvät luetuiksi ja uudelleen tulkituiksi vaihtelevissa konteksteissa. Uudelleen tulkittuina ja luettuina samat asiakirjat näyttäytyvät esimerkiksi epätäydellisinä, liioiteltuina, kontrolloivina, vahingollisina, terapeuttisina, suojelevina, välttämättöminä, tärkeinä ja hyödyllisinä. (Prince 1996; ref. Vierula 2012, 150.)

Aino Kääriäinen (2003) tuo tutkimuksessaan esille, miten lastensuojelun sosiaalityössä asiakirjojen kirjoittaminen ei näyttäydy pelkästään asioiden dokumentointina ja tallentamisena vaan oleelliseen asemaan nousee kirjoittamisen yhteydessä tapahtuva tiedon muodostuksen ja käsittelyn prosessi. Tarkastellessaan sosiaalityöntekijöiden laatimia muistiinpanoja ja huostaanottoasiakirjoja, eivät lastensuojelun asiakirjatekstit näyttäytyneet sosiaalityöntekijän institutionaalisenä puheena. Havaintona näyttäytyi lasten pääseminen puhujiksi asiakirjoissa poiketen aiemmista tutkimuksista (vrt. Törrönen & Mäenpää 1995). Kääriäinen (2004) tuo esiin, miten kirjoittaminen kuuluu osaksi

sosiaalityöntekijän tiedonmuodostuksenprosessia ja tekstit tekevät asiakastyön tilanteita näkyväksi ja jäsentävät niitä. Kirjoittamalla epävarmuus ja epäselvyys voidaan tuoda esiin ja ottaa haltuun ennen kuin se katoaa. (Kääriäinen 2004, 102.)

Lainmukaisten ja hallinnollisten tarpeiden palveleminen on sosiaalityön dokumentoinnissa keskeinen tehtävä. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijät syventyvät usein siihen, mitä kirjoitetaan, eikä niinkään miten kirjoitetaan. Dokumentoinnin ja organisaation suhde näyttäytyy kaksijakoisena. Dokumentointi palvelee organisaatiota ja toisaalta on sen seurausta. Dokumentointi on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen suhteen seurausta ja kuuluu osaksi asiakkaan interventioprosessia. Sosiaalityönprosessit ja dokumentointi vaikuttavatkin kietoutuvan toisiinsa niin vahvasti, ettei niistä voi täysin erottaa toisiaan. (Morén 1999, 330–331: ref. Vierula 2012, 151.)

Tarja Vierula (2012) on tarkastellut omassa tutkimuksessaan asiakkaiden ja asiakirjojen välisiä suhteita lastensuojelussa vanhempien näkökulmasta. Aineiston tutkimuksessa muodostavat lastensuojelussa olevien vanhempien teemahaastattelut ja tutkimuksessaan Vierula selvittää, miten lasten vanhemmat näkevät asiakkuudestaan kirjoitetut tekstit. Vierula tuo esiin, miten hänen tutkimuksessaan asiakirjat näyttäytyvät viranomaisten tuottamina hallinnollisen päätöksenteon ja vallankäytön välineinä, joilla on todellisuutta tuottava luonne. Vierula (2012) erittelee tarkastelunsa pohjalta viisi erilaista vanhempien kuvaamaa tapaa, millaiseksi asiakkaan henkilökohtainen tieto muuttuu, kun siitä tulee asiakasta koskevaa institutionaalista asiakirjatietoa. Nämä asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet ovat käytännöllinen, traumaattinen, toiminnallinen, alistava ja toissijainen suhde. Käytännöllinen suhde näyttäytyy ideaalisempaan asiakkaiden ja instituution kannalta. Toisena ääripäänä ilmenevät vastakkaiset alistava ja traumaattinen suhde, joissa tulevat esille sosiaalityön eettisten periaatteiden vastaisesti asiakkaiden alistaminen ja voimattomuus. (Emt., 2012, 163.)

Fritz Schütze (1996) tuo esiin asiakirjojen käyttöön liittyviä professionaalisen toiminnan sisäisiä ristiriitoja. Sosiaalityö sisältää jännitteen valtiolliseen kontrollitoimintaan, jonka puitteissa se myös toteutuu. Miten professionaaliset toimijat sitten ylläpitävät ja säilyttävät riippumattomuuden ja luovuuden samalla kyeten palvelemaan asiakkaita, edistämään heidän hyvinvointiaan tehtävänsä mukaisesti sekä kyeten toimimaan asiakkaiden kanssa kumppanussuhteessa, joutuessaan olemaan valtion kontrollin alaisena? Kysymys itsessään näyttäytyy oleellisena, kuten myös kysymys siitä, pystyvätkö toimijat näkemään ja huomioimaan professionaalille toiminnalle luontaisia

toimintakentällä ilmeneviä ydinongelmia. Ydinongelmiin kuuluu asiakirjojen välittämän kontrollin ja auttamisen näkökulman välinen vastakkaisuus, joka tulee esille asiakirjojen kirjoittamisessa ja lukemisessa. (Schütze 1996.)

Asiakirjojen kirjoittaminen ja lukeminen edustavat rutiininomaista asiakastilanteiden tarkastelua, joka saattaa vaikeuttaa ja estää asiakkaiden kanssa avoimeen kommunikaatioon pyrkivää kohtaamista. Vaarana asiakirjojen lukemisessa näyttäytyy valtiollisen kontrollin näkökulman esiin tuleminen, jolloin työntekijän ammatillisten tapausten tarkastelu ja kuvaaminen asettuvat ristiriitaan kontrollin näkökulman kanssa etäännyttäen työntekijän asiakkaan välisestä kumppanuudesta sekä professionaalisuudesta. Sisäiset ristiriidat ovat läsnä sosiaalityössä jatkuvasti, eikä niistä päästä irti. Arviointi-, kontrolli- ja rankaisuvaltaa omaava professionaalinen toiminta valtiollisissa julkisissa organisaatioissa voi säilyä professionaalisenä vain, kun sisäiset ristiriidat huomioidaan, omat toimintatavat ja asenteet tunnistetaan ja sovelletaan itsekriittisesti ja aktiivisesti tämän ristiriitojen huomioimisen pohjalta muodostunutta tietoisuutta asiakkaiden eduksi. (Schütze 1996.)

Lainsäädännön ja muun ohjeistuksen lisäksi asiakirjoihin kirjoittamista ohjaavat sosiaalityön eettiset periaatteet, erilaiset teoreettiset näkemykset sekä yksilölliset ja yhteisölliset tavat (Vierula 2012, 151). Saila Huuskonen, Johanna Korpinen ja Aino Ritala-Koskinen (2010, 343) tuovat esiin ammatillisen ja moraalisen harkinnan vahvan vaikutuksen sosiaalityöntekijöiden asiakaskirjojen kirjoittamiseen. Suvi Raitakari (2006b, 413) puolestaan esittää, että rutiininomaisesti kirjoitetuista asiakastyön dokumenteista ei ole mahdollista lukea ammattilaisten tapoja käytännössä tehdä työtä, mutta dokumentit voivat kertoa ongelma-, asiakas- ja toimenpidemäärityksistä, joita instituutiossa on käytössä.

2.5 Suunnitelmallisuus asiakassuunnitelmassa

Asiakirjojen kirjoittaminen prosessin eri vaiheissa kuuluu oleellisesti suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön, tiedonmuodostukseen ja näyttäytyy oleellisena lastensuojelun asiakkaiden tilanearvioinnin tehtävää suoritettaessa. Lastensuojelun käytännössä tehtävän työn kannalta on tärkeää kirjoittaa asiakassuunnitelmia sekä huolehtia niiden tarkistuksista. (Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 23.) Sosiaalityön asiakassuunnitelmia on Suomessa tutkittu vähän. Ritva Poikelan (2010) tutkimus kohdistuu asiakassuunnitelmaan sosiaali- ja terveystieteiden asiakastyössä. Poikelan

tutkimuksessa tarkastellaan suunnitelman ja asiakastyön suhdetta tutkimalla asiakassuunnitelmaa moniammatillisen perhetyön välineenä. Tutkimuksessa suunnitelma nähdään käytäntönä, joka välittää asiakastyötä sekä prosessina, jossa asiakastyön keskeinen kysymys on kohteen vaihteellinen määrittäminen. Tutkimuksen aineistona eivät ole vain asiakassuunnitelmat vaan kolmea perhettä koskevat videoidut asiakastapaamiskeskustelut, asiakkaan ja työntekijöiden haastattelut sekä asiakasdokumentit.

Poikelan (2010) tutkimuksen tulokset tuovat esiin kriittisen näkemyksen asiakassuunnitelman laatimisesta, sillä tulosten mukaan asiakaskohtaisen suunnitelman tavoitteet näyttävät rajautuvan institutionaalisten palveluiden valikon mukaisesti. Asiakkaan omat tulkinnat ja näkemykset avun tarpeesta jäävät suunnitelman ulkopuolelle. Tutkimuksessa käytetyn analyysimenetelmän avulla Poikela (2010) on pystynyt erittelemään asiakaslähtöisen ja asiakaskeskeisen työtavan eron ja muotoilemaan tämän pohjalta toimintälähtöisen työtavan ”kohteen rakentumisen moniäänisen menetelmän”, jossa keskeisenä on asiakkaan arjen konstruointi, merkitysten tunnistaminen ja analysointi asiakkaan kanssa yhteisesti. Poikelan (2010) tutkimuksessa esiin tuodussa toimintälähtöisyydessä kiinnitetään huomiota asiakkaan toimijuuden kehittymisen mahdollisuuksiin ja tutkimuksessa esitetäänkin toimintälähtöisen asiakassuunnitelman laatimista.

2000-luvun aikana kirjallisten sopimusten ja suunnitelmien laatiminen on kiinnittynyt vahvasti osaksi sosiaalityön käytäntöä. Suunnitelmallinen työskentely helpottaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä yhteistyötä ja jäsentää työskentelyä. (Möller 2004, 17.) Asiakassuunnitelman laatiminen edustaa suunnitelmallista ja tavoitteellista sosiaalityötä, koska sen tarkoituksena on perhettä ja lasta koskevan tilannearvioinnin tekeminen. Asiakassuunnitelmasta tulisi käydä selville palvelujen ja tukitoimien toteutettavuus, suunnitelman seuraaminen, tarkistaminen ja vastuhenkilöt. (Räty 2010, 242.) Käytännön sosiaalityöhön liittyvien näkökulmien ja lastensuojelutyöhön liittyvän suunnitelmallisuuden korostuminen näyttäytyy merkitykselliseltä tarkasteltaessa lastensuojelun asiakassuunnitelmien laatimista. Suunnitelmallisuuden ja dokumentoinnin yhteys näyttäätyy lastensuojelutyössä velvollisuutena kirjata palveluiden ja etuuksien järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan lastensuojelulain kannalta oleellisesti kuuluvat tiedot. Dokumentointi on tärkeää niin asiakkaan kuin työntekijänkin kannalta, jotta aiempaan työhön, menneisiin tapahtumiin ja päätöksiin voidaan tarvittaessa palata. Toiminnan suunnittelu, toteuttaminen, seuranta ja arviointi

mahdollistuvat dokumentoinnin avulla ja asiakirjat toimivat silloin työntekijän apuvälineinä. (Laaksonen ym. 2011, 10.)

Dokumentointi prosessin eri vaiheissa kuuluu oleellisesti suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön ja tiedonmuodostukseen. Suunnitelmallisessa sosiaalityössä prosessia viedään eteenpäin asiakkaan aktiivisen tiedollisen roolin tunnistamisella ja tunnustamisella. Samalla viestitään asiakkaalle, että hänestä huolehditaan ja että häntä kunnioitetaan. Suunnitelmallisen lastensuojelutyön kannalta on tärkeää, että työskentelyn tavoitteet asetetaan siten, että asiakas on tietoinen siitä, mitä häneltä odotetaan. Työskentelyn tavoitteet selkiytyvät asiakkaalle ja työntekijälle, kun asiakassuunnitelma on riittävästi dokumentoitu. Kun tavoitteet on asetettu selkeästi, myös prosessin seuranta on helpompaa. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 237, 242.)

Antti Särkelä (2001) mainitsee huomionarvoisen näkemyksen siitä, että erilaisissa sosiaalityön suunnitelmissa selvitetään ja käsitellään tarkasti asiakkaan menneisyyttä ja nykyistä tilannetta, kun taas puolestaan asiakkaan tavoitteille ja haaveille annetaan vain vähän tilaa. Ihmisen toiminta etenee kuitenkin tavoitteiden suunnassa eikä niinkään menneen ajan mukaisesti. Irrottautuminen menneisyydestä ja tulevaisuuden tavoitteisiin suuntaaminen näyttäytyykin oleellisena onnistuneen auttamisen kannalta. Työskentelyn suuntaaminen tulevaisuuteen on merkityksellistä ja menneitä sekä nykyisyyttä voidaan käyttää työskentelyn välineenä, mutta muilta osin niistä voidaan irrottautua. (Emt., 2001, 84.)

Särkelä (2001, 77) toteaa, että tarkoitus ei ole, että arvioimalla tilannetta työntekijä kasaa tietoa vain itselleen vaan ensisijaisesti tietoa muodostetaan asiakkaalle. Asiakkaan tilannetta selvitetään, jotta hän saisi tilanteestaan selkeämmän kuvan. Tarkoituksena on, että asiakas saa mahdollisuuden kehittää uusia näkökulmia tilanteestaan ja huomata uusia toiminnallisia vaihtoehtoja. Työntekijän on pyrittävä tuottamaan asiakkaalle välineitä muutostyölle. (Emt., 2001, 77.) Lastensuojelussa on tärkeää, että asetetut pyrkimykset ja tavoitteet ovat selkeästi asiakkaan tiedossa, vaikka asiakkaan ajatukset asetetuista tavoitteista eivät välttämättä ole samansuuntaiset sosiaalityöntekijän näkemysten kanssa tai hän ei vain ole valmis sitoutumaan tavoitteisiin. Asiakassuunnitelman avulla asiakkaat ja lastensuojelun viranomaiset punoutuvat toisiinsa ja suunnitelman merkitys kiinnittyy lastensuojelutyöhön. (Huuskonen ym. 2010, 339.)

3 RIITTÄVÄ VANHEMMUUS

Lastensuojelussa ei näyttäydy yhtä selvää tapaa tarkastella riittävää vanhemmuutta. Jotta lastensuojelutyötä voidaan tehdä, lastensuojelussa joudutaan ottamaan kantaa siihen, mikä määrittyy hyväksi ja mikä huonoksi vanhemmuudeksi. Lasten hyvinvoinnin turvaaminen näyttäytyy lastensuojelun tehtävänä. Lapsen hyvän elämän määrittely lastensuojelussa tapahtuu muun muassa riskejä, rajoja ja edellytyksiä määrittelemällä. (Helavirta 2006, 195.) Lapsen hyvinvointi voidaan nähdä yhtenä mahdollisena tapana havainnoida lapsen vanhemmiltaan osakseen saamaa vanhemmuutta. Lapsen hyvinvointi voidaan nähdä mittarina vanhemmuudelle. Lapsen vanhemmat asettuvat lapsen hyvinvoinnin keskeisimmäksi tekijäksi. (Forssén, Laine & Tähtinen 2002, 8.)

Lapsen vanhemmiltaan saama rakkaus, hoiva, huolenpito, suojeleminen, auktoriteetti ja esimerkki voidaan kaikki rinnastaa lapsen hyvinvoinniksi. Myös turvallisuus, pysyvyys, jatkuvuus ja osallisuus voidaan nähdä tarkoittavan hyvinvointia. Lapsen hyvinvointi näyttäytyy muuttuvana ja hyvinvointiin voidaan yhdistää myös lapsen edun ja lapsen hyvän käsitteet. Kaikki termit näyttäytyvät monimerkityksellisinä ja muuttuvina. Pohdittaessa lapsen hyvinvointia ja sen toteutumista tulevat esiin lapsen riippuvuus vanhemmistaan ja kasvattajistaan. (Nätkin 2003, 29, 39.) Perheen ja vanhempien voimavarojen merkitys lapsen hyvinvoinnille on olennaisen tärkeää lapsen omien resurssien lisäksi. Lapsen hyvinvointiin vaikuttavat perheen ulkoiset ja sisäiset resurssit. Perheen taloudellinen tausta, asumistaso, vanhempien koulutustaso ja ammatti kuuluvat ulkoisiin resursseihin, kun taas lapsen ja vanhemman suhde, vanhempien ja lasten persoonallisuus sekä perheen historia edustavat sisäisiä voimavaroja ja resursseja. (Forssén ym. 2002, 8.) Lasten kehityskulkuun vaikuttava vanhemmuus voidaan nähdä rakentuvan moninaisista eri tekijöistä (ks. Forssén ym. 2002).

Lapsen hyvinvointiin ja hyvinvoinnin toteutumiseen yhdistyvät keskustelut erilaisista perhesuhteista ja niiden vaikutuksesta lapsen hyvinvointiin. Perheiden muodot ovat nyky-yhteiskunnassa erilaisine vaihtoehtoineen normaalituneet, eikä ydinperhemallin voida enää todeta näyttäytyvän tyypillisimpänä perhemallina. (Nätkin 2003, 17; Castrén 2009a, 10.) Tutkielmassani määritettävän riittävän vanhemmuuden kannalta voidaan todeta, etteivät lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ymmärrykset perhemalleista näytä pohjautuvan ydinperhemalliin. Perheiden moninaistumisen myötä myös vanhemmuus on moninaistunut (Kääriäinen, Hämäläinen ja Pölkki 2009, 13). Nyky-yhteiskunnassa on kyseenalaistettu aiemmat näkemykset vanhemmina olevien

äitien ja isien erilaisista tehtävistä ja jaettu vanhemmuus on muodostunut osaksi vanhemmuuden ymmärrystä. (Nätkin 2003, 29; Vuori 2001). Tämä näyttäytyy myös omassa tutkielmassani.

Jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan molempien vanhempien kesken tapahtuvaa vastuun jakamista, sitoutumista vanhemmuuteen ja osallistumista niin taloudellisten asioiden kuin lasten hoivan ja huolenpidon järjestämiseen. Tasapainottelu työn ja vanhemmuuden velvoitteiden välillä kuuluu molempien vanhempien tehtäväksi. Jaetun vanhemmuuden käsite ymmärtää myös vanhempien erilaisuudet, mikäli ne rakentuvat aidossa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa arjen toiminnoissa, eikä alun perin sukupuolisidonnaisina rooleina. (Huttunen 2001, 17.) Eron jälkeiseen vanhemmuuteen liitetään usein jaetun vanhemmuuden käsite. Eri konteksteista käsin jaettu vanhemmuus ja sen ideaali voidaan nähdä erilaisena. Jaetulla vanhemmuudella ei kuitenkaan viitata vanhemmuuden tasajakoon tai vuoroasumiseen, eikä sen sisältöä käsitetä myöskään lapsen ajan jakamiseen tasaisesti vanhempien kesken. Lapselle läheisten ihmissuhteiden säilyminen vanhempien eron jälkeen sekä lapsen mahdollisuus saada huolenpitoa ja yhteistä tekemistä molemmilta vanhemmiltaan edustavat jaetun vanhemmuuden keskeisintä merkitystä. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38, 41.)

Vanhemmuus näyttäytyy muutoksenalaisena ilmiönä, mikä ei ole eristäytynyt muusta yhteiskunnasta, eikä näyttäydy muista yhteisöllisistä kasvatusideologioista vapaana (Värri 2004, 105). Vanhemmuuden klassisena mallina voidaan tarkastella Diana Baumrindin (1967) muodostamaa vanhemmuuden tyylikonstruktia, johon kuuluu autoritaarinen, salliva ja auktoritatiivinen vanhemmuustyyli. Lapsen kontrolloiminen ja vanhemman vahva ajatus lapsen velvollisuudesta totella vanhempansa kyseenalaistamatta kuuluu autoritaariseen vanhemmuuteen. Kiinnostus lapsen omista näkemyksistä ei ole tärkeää autoritaariselle vanhemmalle ja hän näkee voivansa kurittaa lasta, mikäli tämä ei tottele hänen tahtoaan. Sallivaan vanhemmuustyyliin kuuluu, että lapsi saa käyttäytyä haluamallaan tavalla ilman vanhemman kontrollia tai rangaistuksia huonostakaan käyttäytymisestä. Lapsen käytökseen puuttuminen ei ole luontevaa sallivalle vanhemmalle, eikä hän edes välttämättä osaa puuttua lapsen huonoon käytökseen. Auktoritatiiviseen vanhemmuuden tyyliin kuuluu, että vanhempi ymmärtää ja huomioi lapsen yksilöllisyyden. Avoin keskustelu lapsen kanssa, kiinnostus lapsen asioista ja kannustus kuuluvat auktoritatiivisen vanhemman vanhemmuuteen. Hän ymmärtää lapsen omien näkemysten olevan tärkeitä ja kunnioittaa lapsen tottelevaisuutta, odottaen tämän pystyvän ikätasonsa mukaisesti

yhteisten sääntöjen noudattamiseen. Ihanteellisin tapa kasvattaa lasta vanhemmuustyyleistä näyttää olevan auktoritatiivinen tyyli. (Baumrind 1967; ref. Kivijärvi ym. 2009, 49.)

Katja Forssén, Kaarina Laine ja Juhani Tähtinen kritisoivat Baumrindin (1967) muodostamia vanhemmuuden tyylejä niiden yksioikoisesta tavasta jäsentää vanhemmuutta. Vanhemmuuden tyylit tuodaan esiin enemmänkin universaaleina kuin että niissä pohdittaisiin vanhempien ja lasten sosiokulttuuristen erojen merkitystä vanhemmuuteen. Vanhemmuustyylit jättävät huomioimatta myös lasten persoonaan liittyvät kysymykset, vanhempien erilaiset suhtautumiset eri lapsiin sekä kasvatustilanteisiin liittyvän vuorovaikutuksen. Lapsen yksilöllisyys ja tarpeet ovat nousseet lasten ideaalisen ja konkreettisen kasvatuksen keskiöön. Lasten yksilöllisyyden ja eri tilanteiden huomioon ottaminen on odotus, joka on kohdistettu vanhempien vanhemmuuteen. Vanhemmilta odotetaan joustavaa ja huomioon ottavaa toimintaa lasten kanssa. (Forssén ym. 2002, 91, 93–94.)

Vanhempien keskinäinen hyvä parisuhde, lapsen hyvä suhde äitiin ja isään sekä vanhempien huolehtivainen suhde lapseen näyttäytyvät lapsilähtöisen kasvatuksen perustana. Lapsen huolenpitoon kuuluvat emotionaalisen tuen antaminen, lapsen toimintojen valvonta sekä tarpeellisten rajojen asettaminen. Lapsilähtöinen kasvatusta näyttää merkittävänä voimavarana lapsen elämässä. Lapsilähtöisen kasvatuksen vastakohtaksi asettuu aikuisten tarpeista ohjautuva, niin kutsuttu aikuiskeskeinen kasvatusta, joka näyttää riskitekijänä lapselle. Aikuiskeskeiseen kasvatukseen kuuluvat vähäinen vuorovaikutus lapsen kanssa, epäoikeudenmukaisuus ja välinpitämättömyys lapsen asioista sekä yleisesti lapsen vähäinen huomioon ottaminen. Nämä asiat voidaan nähdä vaikuttavan vahingoittavasti lapsen yhteiskuntaan sopeutumiseen. (Pulkinen 2002, 17.)

Tarkastelemalla lastensuojelussa tapahtuvaa vanhemmuuden arviointia avautuu joitakin näkökulmia siihen, miten sosiaalityöntekijät ymmärtävät vanhemmuutta, mittaavat vanhempana olemisen riittävyttä lastensuojelutyön aikana ja arvioivat myös lapsen hyvinvointia. Sally Holland (2004) tarkastelee tutkimuksessaan Iso-Britannian lastensuojelun lapsia ja perheitä koskevien arviointien käytäntöjä. Vanhemmuuden arvioiminen näyttää hyvin monimutkaisena, mutta kuuluu tärkeänä osana perusteellista lastensuojelussa tapahtuvaa lasten hyvinvoinnin arviointia. Jotta sosiaalityössä saadaan käsitys siitä yltävätkö vanhemmat lastensuojelun arvioinnin aikana vanhemmuudelle asetettuun sopivaan standardiin, tai kuten Donald Winnicott (1956) määrittelee 'good enough' eli

riittävälle tasolle, olisi tärkeää ymmärtää vanhemmuuden normeja, samoin kuin niitä ymmärretään tämän päivän kulttuureissa. (Holland 2004, 87–89.)

Holland (2004) tuo esille, että jokaisella lapsella on erilaiset tarpeensa ja siksi arvioinnissa arvioidaan juuri jokaisen lapsen omia tarpeita osana koko perhearviointia. Huolimatta siitä, että jokaisella lapsella nähdään olevan yksilöllisiä tarpeita, on kuitenkin olemassa yleisesti hyväksytyjä tarpeita, jotka katsotaan välttämättömäksi jokaiselle lapselle. (Emt., 2004, 89.) Jokainen lapsi tarvitsee fyysistä huolenpitoa, hellyyttä ja turvallisuutta, kannustamista synnynnäisen kapasiteetin löytämiseksi, ohjausta ja valvontaa, vastuuta ja riippumattomuutta sekä itsetuntemusta ja identiteetin, sosiaalista hyväksyntää ja persoonallisen historian (Lloyd 1999, 28; ref. Holland 2004, 89). Coleman (1997) puolestaan ehdottaa vanhemmille aikuisina neljää pääroolia, jotka ovat lapsen keskeisten tarpeiden kohtaaminen, kehityksen ohjaaminen ja tukeminen, suojeleminen ja toimiminen lapsen puolestapuhujana. Rooleja tarkasteltaessa on huomioitava, että ne ovat monimutkaisia ja jokainen vanhempi voi tulkita niitä eri tavoin. (Emt., 1997, 47.) Koska lapsen tarpeet muuttuvat ja kehittyvät lapsen kasvaessa, on oleellista, että myös vanhempien kyvyt kohdata lapsen tarpeita muuttuvat kehityksen myötä. Vanhempien kykyihin toimia vanhempana vaikuttavat monet eri asiat, kuten vanhempien saama ulkopuolinen tuki sekä stressin kohtaaminen, siksi nämä kyvyt todennäköisesti myös muuttuvat. (Holland 2004, 90, 105.)

4. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS: METODISIA VALINTOJA, EETTISIÄ KYSYMYKSIÄ JA ANALYSOINTIA

4.1 Tutkimustehtävä

Lastensuojelu institutionaalisenä toimintana asettaa erilaisia reunaehdot lastensuojelun sosiaalityöntekijöille sekä heidän käytännön työssään tekemälle asiakassuunnitelmien kirjaamiselle. Tutkielmani kiinnostuksen kohteena olevat asiakassuunnitelmat ovat lastensuojelun käytännössä tuotettuja asiakirjoja. Lastensuojelussa asiakirjat kuuluvat osaksi päätöksenteon, valikoinnin ja moraalisen järkeilyn prosesseja ja niiden näkyväksi tekemistä, joten ne voidaan nähdä institutionaaliseen toimintaan kuuluvina (ks. Pösö 2010). Juuri asiakassuunnitelmien tutkimisen näen tärkeänä, sillä niiden laatiminen on noussut lastensuojelun käytännössä vahvasti pinnalle työn suunnitelmallisuuden korostamisen ja uudistuneen lastensuojelulain myötä. Uudessa lastensuojelulaissa korostui vaatimus asiakassuunnitelman laatimisesta sekä tarkastamisesta (ks. Huuskonen ym. 2010, 339). Asiakirjat ovat sosiaalityön käytännössä tuotettuja ja sisältävät paljon tietoa asiakkaiden elämäntilanteista, ammattikäytännöistä ja menetelmistä, joten niillä voidaan nähdä merkittävää tutkimuksellista arvoa. Asiakirjoja koskevaa aiempaa tutkimusta on vähän (ks. Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011). Aiemmista tutkimuksista Poikelan (2010) tutkimus kohdistuu suomalaisiin asiakassuunnitelmiin sosiaali- ja terveysalan asiakastyössä. Tutkimus ei kuitenkaan sijoitu lähelle oman tutkielmani tutkimuksellista tavoitetta, sillä tutkimuksessa lähestymistapa on käytännön toimintaa koskeva. Näin tarkasteltuna asiakassuunnitelmat aitoina lastensuojelun käytännössä tuotettuina, mutta aiemmin vähän tutkittuina dokumentteina näyttävät merkityksellisenä tutkimuksen kohteena. Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on vastata kysymykseen:

1 Miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa määritellään hyväksyttävää, riittävää vanhemmuutta?

Alatutkimuskysymyksinä ovat:

1.1 Mitä retorisia keinoja lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa tuodaan esille tarkasteltaessa vanhemmuutta?

1.2 Miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän vanhempinsa näkökulma ja näkemykset tulevat esille lastensuojelun asiakassuunnitelmissa tarkasteltaessa vanhemmuutta?

Tutkielmassani tavoitteena on tutkia sitä, miten kirjoittaessaan asiakassuunnitelmia sosiaalityöntekijä kirjoittaa näkyväksi vanhempien vanhemmuutta ja määritteleekö hän samalla riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden rajaa? Tutkielmani lähtökohtana on ajatus siitä, että lastensuojelun käytännöissä tuotetut asiakassuunnitelmat heijastelevat sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä hyväksyttävästä vanhemmuudesta. Kirjoittamiseen liittyvä tilannekonteksti, asiakirjojen kirjoittamisen puitteet ja sosiokulttuurinen ympäristö ovat kaikki Kääriäisen (2004, 100) erittelemiä kontekstiulottuvuuksia, jotka vaikuttavat asiakirjojen kirjoittamiseen. Kaikki ulottuvuudet vaikuttavat omalla tavallaan lastensuojelun asiakassuunnitelmien kirjoittamisen tapoihin sekä sosiaalityöntekijän tapoihin määritellä teksteissä riittävää vanhemmuutta. Riittävän vanhemmuuden määrittyminen asettuu tutkielmani keskiöön tutkiessani lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia. Vastatessani tähän kysymykseen kiinnitän huomioni myös sosiaalityöntekijöiden tapaan, retorisiin keinoihin vakuuttaa argumentointiaan tekstissä. Tutkielmani suuntautuu vanhemmuuden tarkastelun pohjalta lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja heidän vanhempensa näkökulman ja näkemysten esille tulemiseen asiakassuunnitelmissa.

4.2 Metodologiset lähtökohdat

Tutkielmassani käytän diskurssianalyysin lähestymistapaa ja lähestymiseni sosiaalityön teorioihin on postmodernia sosiaalityön näkemystä tukeva ja Foucault'laiseen vallan käsitykseen yhdistyvä. Diskurssianalyysi väljänä teoreettisena ja metodologisena viitekehyksenä tarjoaa monenlaisia tutkimusmetodeja ja -tekniikoita, jotka vaihtelevat tutkimuksen tehtävästä ja ongelmista riippuen. Diskurssianalyysin keinovalikoimaa sitoo yhteen kiinnostus teksteihin, joten se sopii hyvin tutkimukseeni. (Ilmonen 2007, 127.) Diskurssianalyysi ei näyttäydy vain yhtenä tutkimusmenetelmänä, joka edustaa systemaattista tapaa analysoida ja lähestyä aineistoa, vaan diskurssianalyysi näyttäytyy enemmänkin yhteisenä teoreettisena taustana ja ymmärryksenä kielen sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta sekä kielen ja sosiaalisen toiminnan luonteen liittymisestä yhteen. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 163.)

Lähestymistapana diskurssianalyysi tarjoaa tutkimukselleni lähtökohdan asiakassuunnitelmien analyysiin. Tutkijana aineistolähtöinen tapa ryhtyä tarkastelemaan asiakassuunnitelmateksteistä näkyvää vanhemmuutta vaikutti mielenkiintoiselta erityisesti asiakassuunnitelmien ollessa lastensuojelun käytännössä tuotettuja aitoja tekstejä. Asiakassuunnitelmat valmiina dokumentteina

palvelevat hyvin diskurssianalyttisiä tarkoituksia poistaen tutkijan suoraa vaikutusta aineistoon verrattuna esimerkiksi haastatteluaineistoihin (ks. Eskola & Suoranta 1998, 197). Asiakassuunnitelmat ovat tekstejä, jotka sosiaalityöntekijä kirjoittaa itselleen, muille lastensuojelun viranomaisille ja ennen kaikkea asiakkailleen. Aineistolähtöisyydessä tutkimuksen pääpaino on aineistossa, jolloin aineistosta muodostetuista yksittäisistä havainnoista pyritään etenemään yleiseen (Eskola & Suoranta 1998, 83). Aineistolähtöisyyden houkuttavuus piilee mielestäni ennen kaikkea myös siinä, että aineistolähtöisessä tutkimusasetelmassa tutkija ei voi olla täysin varma siitä, mihin aineiston tutkiminen hänet johdattaa.

4.2.1 Postmoderni sosiaalityö ja Foucault’lainen valta

Diskursiivisuus, subjektius, valta ja dekonstruktio sekä toimijuus, kontekstuaalisuus, neuvoteltavuus, tulkinnallisuus, refleksiivisyys ja kriittinen reflektio ovat kaikki käsitteitä, joiden pohjalta voidaan hahmottaa postmodernia sosiaalityötä (Healy 2005; ref. Karvinen-Niinikoski 2009, 150; Fook 2002). Postmoderni sosiaalityö on monimuotoista ja sisältää useita eri lähestymistapoja, joten sen rajaaminen ja määrittely on haasteellista. (Karvinen-Niinikoski 2009, 135.) Peruslähtökohtana postmodernille sosiaalityölle on sen olemus sosiaalisena konstruktiona, jossa työntekijä ja asiakas rakentavat sosiaalityön olemusta omalla toiminnallaan. Käytännön sosiaalityössä esiin tulevalla ja tapahtuvalla tiedolla ja tiedon tuotannolla on keskeinen sija. Postmodernin sosiaalityön teoriassa oleellista on pyrkiä avartamaan ymmärrystä asiakassuhteen ja asiakastyön käsitteiden rakentumisesta erilaisten totuuksien varaan, tarkastella kaikkia sosiaalityön ulottuvuuksia konstruoituneina ja ymmärtää diskursiivisen lähestymisen mahdollistavan uusia kriittisiäkin näköaloja. (Karvinen-Niinikoski 2009, 142–150.)

Diskursseilla voidaan havaita voima luoda todellisuuksia, ohjata toimintaa ja määrittää sosiaalityön asiakassuhteiden ymmärrystä, sillä sosiaalityön käytännöissä saattaa esiintyä keskenään kilpailevia ja ristiriitaisia diskursseja. (Healy 2005, 200–201; ref. Karvinen-Niinikoski 2009, 150.) Postmoderniin sosiaalityöhön voidaan nähdä kuuluvan myös valta ja vallan ymmärtäminen Foucault’laisena hallintana ja rakentuvana diskursiivisissa käytännöissä, oma näkemyseni on samansuuntainen (Karvinen-Niinikoski 2009, 150). Kirsi Juhila (2009) tarkastelee Michel Foucault’n ja hänen tekstien tulkitsijoiden kirjoituksia sosiaalityön institutionaalisissa käytännöissä tapahtuvasta asiakkaiden objektivoinnista ja subjektivoinnista osana ammattilaisten toimintaa.

Institutionaalisissa käytännöissä objektivointi ja subjektivointi kiinnittyvät toisiinsa, sillä käytännöissä tapahtuvalla ihmisten objektivoinnilla voidaan muuttaa heidän subjektijuuttaan. (Emt., 2009, 52.)

Juhila (2009) huomauttaa, että Foucault’lainen tulkinta törmää sosiaalityön lähtökohtiin, jossa asiakkaat ymmärretään sosiaalityön ulkopuolella omine tarpeineen autonomisina yksilöinä ja sosiaalityön asiakkaiksi tullessaan heidän avun tarpeensa nähdään ja heitä tuetaan sekä heidän itsemääräämisoikeutensa huomioidaan. Foucault’laisessa tulkinnassa asiakkaat ja sosiaalityöntekijät ovat olemassa ainoastaan sosiaalityön sisällä, sillä he ovat esitetyn toiminnan tulosta. Objektivoinnin ja subjektivoinnin tutkimus lähteekin juuri tämän vuoksi käytäntöjen tarkastelusta eikä asiakkaiden tarpeista tai sosiaalityöntekijöiden ammattilaisuudesta. Sosiaalityön tehtävään nähden normaalistava objektivointi ja itsereflektiivisyyteen kannustava subjektivointi näyttäytyvät asiakkaiden kohtaamisissa tuen ja kontrollin yhtäaikaisena asetelmana. Normalisoivan hallinnan käytäntönä sosiaalityö ylläpitää jatkumoa poikkeavaksi asetetuille yksilöille ja synnyttää kohderyhmistään yksilöivää tietoa, joka yhdistyy normalisoiviin toimenpiteisiin. Muodostettu tieto myös vahvistaa kuvaa toimenpiteiden tarpeesta ja ohjaa suunnittelussa. (Emt., 2009, 52–53, 55, 60.)

4.2.2 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysissä kielenkäyttö nähdään ja sitä tarkastellaan tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja kokoaa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyysissä ei tulkita kielenkäyttäjää ”informantteina”, eikä kielenkäyttöä nähdä suoraan viittaamaan ilmiöiden syysuhteiden selityksiin vaan kiinnostus ja pohdinta kohdistuu toimijoiden tapaan tehdä asioita käsiteltäväksi, ymmärrettäväksi kielenkäytöllään. Taustalla on oletus, että ilmiöitä, tekoja tai asiantiloja voidaan perustella ja tehdä ymmärrettäväksi monella tavalla, mutta käytännön tutkimusta tehdessä ei vain ensihätään nimetä syitä teoille ja ilmiöille. Ilmiöiden, tekojen ja asiantilojen perustelua yksiselitteisellä totuudella nähdään riittämättömänä, koska tarkoituksena on ottaa tutkimuskohteeksi toimijoiden tavat kuvata ilmiöitä ja nimetä niille syitä. Kiinnostus kohdistuu siihen millaiset selitykset näyttävät ymmärrettäviltä ja mitä selityksillä pyritään saamaan aikaan. Diskurssianalyysissä kaikki kielenkäyttö nähdään toimintana, joka muokkaa sosiaalista todellisuutta. Ihmiset kielenkäyttäjinä nähdään osallisena muuttamassa sosiaalista todellisuutta kunkin ajan kulttuuriin sidoksissa olevien sosiaalisten käytäntöjen avulla. (Suoninen 1999, 18–19.)

Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (1993a) ovat määritelleet ”diskurssianalyysin sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (emt., 1993a, 9-10).

Sanna Valtonen (2003, 96) tuo esiin, miten diskurssianalyysiin sisältyy suuri määrä erilaisia käsitteitä, mutta väljänä teoreettis-metodisena viitekehyksenä oleellisena näyttäytyy enemmänkin tutkijan omat määritelmiin ja metodisiin ratkaisuihin liittyvät valinnat. Omassa tutkielmassani käytän diskurssin ja merkityskokonaisuuksien käsitteitä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993b) tuovat esille, että diskurssin käsite soveltuu luonnollisesti ilmiöiden historiallisuutta, valtasuhteita ja institutionaalisia käytäntöjä käsitteleviin tutkimuksiin (emt., 1993b, 27). Diskurssianalyysissä voidaankin erottaa eritavoin painottuneita analysoinnin tapoja, kuten sosiaalisen todellisuuden moninaisuuteen ja toiminnan vaihtelevuuteen keskittyvä tapa, sekä tapa, joka keskittyy valtasuhteisiin. Analysointitavat pohjautuvat samantyyliisiin teoreettisiin lähtökohtiin, eivätkä eristä muita vaihtoehtoja ulkopuolelle, vaan enemmänkin edustavat diskursiivisen todellisuuden eri ulottuvuuksia. Useat erilaiset tavat sosiaalisen todellisuuden erittelemiseksi voivat olla mahdollisia. Toiset tavat näyttävät tuovan vahvemmin valtasuhteet esille. (Jokinen ym., 1993a, 11.) Valtonen (2003, 97) mukaan vallan ja kielenkäytön suhteisiin kiinnittyvää tutkimusta voidaan kutsua niin sanotuksi kriittiseksi diskurssianalyysiksi.

Diskursiivisiin suhteisiin liittyy produktiivisia valtasuhteita, joten ne eivät määritä diskursseja vain ulkoapäin. Foucault’laisen vallan käsityksen mukaan valta näyttäytyykin yksilöiden ja ryhmien välisissä suhteissa produktiivisena eli tuottavana. (Valtonen 2003, 104.) Kriittisessä diskurssianalyysissä tarkasteluun otetaan diskurssikäytäntöjen yhteys sosiokulttuurisiin käytäntöihin, jolloin kiinnostus kohdistuu intertekstuaalisuuteen ja valta-analyysiin, jonka avulla paikannetaan vallitsevia diskursseja. (Fairclough 1992, 9-10; ref. Valtonen 2003, 104.) Tutkielmassani käyttämäni Norman Fairclough’n (1997) kolmiulotteinen malli edustaa kriittistä diskurssianalyysia. Kriittisen diskurssianalyysin ymmärryksellään Fairclough on liittynyt Foucault’laiseen suuntaukseen (Väliverronen 2003, 28). Fairclough’n mallissa diskurssianalyysi tiivistyy tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuurisen käytännön väliseksi suhteeksi, jossa diskurssikäytännöt toimivat välittäjinä tekstien ja sosiokulttuurisen käytännön välillä. Tekstejä muokkaamalla sosiokulttuuriset käytännöt samalla muuntavat diskurssikäytännön ilmentymistä, jolla tarkoitetaan tekstien tuottamisen ja kuluttamisen tapoja. Samalla kuitenkin vaikutetaan myös

tekstien ominaisuuksiin. Näin diskurssikäytännöillä nähdään kaksinainen vaikutus niin diskurssiin, tekstiin kuin myös kulttuuriin ja yhteiskuntaan. (Fairclough 1997, 79–85.)

4.3 Lastensuojelun asiakassuunnitelmat aineistona

Aineistokseni olen valinnut asiakkaille avohuollon lastensuojelutyössä laaditut ensimmäiset asiakassuunnitelmat. Valitsin ensimmäiset asiakassuunnitelmat niiden merkityksellisyyden vuoksi. Juuri avohuollon asiakkaan ensimmäisen asiakassuunnitelman laatiminen näyttytyy erityisen haasteellisena, sillä asiakkuuden jatkossa kyseinen suunnitelma peilaa myöhemmin koko asiakkuutta (ks. Huuskonen ym. 2010, 341). Valintaani vaikutti tausta-ajatukseni siitä, että avohuollossa laaditussa ensimmäisessä asiakassuunnitelmassa on saatettu käyttää tukena lastensuojelutarpeen selvityksen yhteydessä tehtyä yhteenvettoa, joka perusteellisempina selvityksenä, tilannearviona lapsen ja perheen elämästä saattaisi lisätä ensimmäisiin asiakassuunnitelmiin sisältöä.

Lastensuojelun avohuollossa laaditut ensimmäiset asiakassuunnitelmat ovat asiakirjatyyppeinä suunnitelmia. Asiakkaalle laadittu seuraava asiakassuunnitelma voidaan nähdä suunnitelman lisäksi myös tilanteen seurantana ja arviona. Valitsin tutkielmani aineistoksi asiakassuunnitelmat päätösten sijaan, sillä päätösasiakirjoihin kirjoittamiseen on enemmän lainsäädännöstä tulevia velvoitteita kannanottoon tai lastensuojelutyössä tehtyjen asioiden ja tilanteiden todentamiseen (ks. Kääriäinen 2003, 28). Lastensuojelulaista löytyy velvoitteita myös asiakassuunnitelman laatimiseen, mutta velvoitteet eivät näyttäydy samalla tavoin kantaa ottavina vaan korostavat enemmänkin yhteistyötä lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa. Päätöksentekoon liittyvillä velvoitteilla tarkoitan päätösteksteihin liittyviä lainsäädännöstä tulevia vaatimuksia ottaa kantaa, perustella tai selventää päätöksentekoa ja siihen liittyvää tilannetta. Päätösasiakirjojen kirjoittamista ohjataan tarkemmin niin lainsäädännöllä kuin asiakastietojärjestelmillä kuin asiakassuunnitelmien kirjoittamista. Tämän huomion vuoksi asiakassuunnitelmat näyttävät tutkimusasetelmani kannalta mielenkiintoisempina.

4.3.1 Avohuollon 36 asiakassuunnitelmaa

Tutkielmani aineisto koostuu eteläsuomalaisen keskikokoisen kaupungin lastensuojelun avohuollossa vuoden 2013 aikana laaditusta asiakassuunnitelmista. Tutkimukseni aineistona on yhteensä 36 eri lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen asiakassuunnitelmaa. Vuoden 2013 aikana on laadittu määrällisesti niin paljon asiakassuunnitelmia, että asiakassuunnitelmista rajasin lähempään tarkasteluun vain osan. Asiakassuunnitelmista valitsin tarkastelun kohteeksi vuoden 2013 aikana alkaneiden uusien asiakkaiden avohuollon asiakassuunnitelmat. Uudet asiakkaat löytyivät asiakastietojärjestelmästä siten, että heille oli tehty lastensuojelutarpeen selvitys vuoden 2013 aikana. Rajauksen tein asiakkaiden vuoden ensimmäisiin asiakassuunnitelmiin eli jokaista valittua asiakasta kohden tarkasteluun otettiin vain vuoden ensimmäinen asiakassuunnitelma.

Lopulta aineistokseni rajautui luonnollisesti 36 lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmaa, sillä tämä määrä asiakassuunnitelmia oli valmiiksi kirjoitettuna uusille asiakkaille aineiston rajauksen ajankohtana. Aineistoksi rajautuneet asiakassuunnitelmat sisälsivät yhteensä 164 asiakirjatulostussivua. Ensimmäisessä karsinnassa poistettiin yhteensä 26 asiakirjatulostussivua, joihin oli tulostunut asiakassuunnitelmien analysoinnin kannalta vähemmän oleellisia asioita, kuten asiakassuunnitelmien laatimis- ja postituspäivämääriä, lainsäädäntöä tai asiakassuunnitelmien seuranta- ja arviointiajankohtia. Asiakassuunnitelmat olivat pituudeltaan 4–7 sivun mittaisia. Aineistoni asiakassuunnitelmia oli laatinut yhteensä kahdeksan eri lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Asiakassuunnitelmien tekstit eivät siis kuvaa vain yhden työntekijän kirjoittamistapaa, vaan ne mahdollistavat tutkimusasetelmani mukaisen asiakassuunnitelmien tarkastelun, kuvaamalla useiden sosiaalityöntekijöiden tapaa kirjoittaa asiakassuunnitelmia.

Aineistoni muodostavat asiakassuunnitelmat on kirjoitettu alun perin lastensuojelun asiakastietojärjestelmään, jossa lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmalle on olemassa valmis lomakepohja. Asiakassuunnitelmat kirjoitetaan lapsen nimellä asiakastietojärjestelmään. Asiakassuunnitelma näyttäytyy lapsen asiakkuutta ohjaavana asiakirjana, vaikka suunnitelmaan kirjoitettua tekstiä suunnataan kirjoittaessa lasten lisäksi vanhemmille. Tutkimissani asiakassuunnitelmissa etusivu ilmaisee asiakassuunnitelman virallisuuden sisältäessään merkinnät kaupungista ja osoitteesta, lastensuojelun avohuollosta, päiväyksen asiakassuunnitelman tulostuspäivämäärästä sekä lakitekstiä asiakirjan salassapitovelvollisuudesta. Tämän lisäksi asiakassuunnitelmien etusivu muodostuu pääsääntöisesti yleisistä tiedoista, kuten lapsen

henkilötiedoista, tiedot asiakassuunnitelman laatijoista, paikasta ja päivämäärästä. Osassa aineiston muodostavissa asiakassuunnitelmissa etusivulla on kerrottu, minkä neuvottelun pohjalta tiedot asiakassuunnitelmaan on laadittu ja mainittu neuvottelussa paikallaolijat. Osa asiakassuunnitelmista sisältää myös maininnan siitä, että kyseessä oleva asiakassuunnitelma on ensimmäinen asiakkaalle laadittu asiakassuunnitelma. Näiden tietojen jälkeen mainittuna on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän nimi ja hänen yhteystietonsa sekä lapsen ja hänen vanhempiansa yhteystiedot.

Etusivun tietojen lisäksi lomakepohjaan kuuluvat otsikot: taustatiedot, nykytilanne, tuen ja palvelujen tarve, muut palvelut, tavoitteet ja keinot, asiakassuunnitelman seuranta ja arviointi ja lupa tietojen vaihtoon ja yhteistyöhön. Mikäli asiakkaan asiakassuunnitelmissa tulee esille mahdollinen lastensuojelun toimenpiteenä tehty kiireellinen sijoitus, niin asiakassuunnitelmissa on lisäksi perheen jälleen yhdistäminen ja yhteydenpidon toteuttaminen -otsikot. Tarkasteltaessa aineiston muodostavien asiakassuunnitelmien tekstiä voi havaita eri kirjoittajien tavat kirjoittaa, sillä tekstien rakenteet vaihtelevat. Osa asiakassuunnitelmista sisältää paljon kappalejakoja, kun taas osaan asiakassuunnitelmista on kirjoitettu pitkiä useiden lauseiden tekstirakenteita. Asiakassuunnitelmissa erityisesti taustatiedot ja nykytilanne -otsikoiden alla kirjoitetut asiat on tuotu esille kerronnallisena tilanteiden ja olosuhteiden kuvauksena. Tuen ja palvelujen tarve, muut palvelut sekä tavoitteet ja keinot -otsikoiden alle kirjoitetut asiat eivät puolestaan näyttäytyneet samanmuotoisina, vaan vaihtelivat suunnitelmissa. Tuen ja palvelun tarpeen -otsikoiden alla oli osassa asiakassuunnitelmissa kirjoitettu hyvin yksityiskohtaisia näkemyksiä tuen tarpeista ja osassa otsikoiden alla oli vain listattuja tukitoimia. Asiakassuunnitelmien otsikoinnilla vaikutettiin selvästi asiakassuunnitelmien kirjoittamiseen luomalla niihin jonkinlainen struktuuri, vaikka työntekijöiden erilaiset tavat laatia asiakassuunnitelmia tulivat kuitenkin esille aineiston tarkastelussa.

4.3.2 Asiakassuunnitelmien kirjoittamisen ulottuvuudet

Asiakassuunnitelmatekstejä tarkasteltaessa diskurssianalyysin keinoin oleellisena näyttäytyy myös asiakassuunnitelmien tilannesidonnaisuuden eli kontekstin ymmärtäminen (Eskola & Suoranta 1998, 192). Kääriäinen (2004, 100) erittelee kolme asiakirjojen kirjoittamiseen liittyvää kontekstiulottuvuutta, jotka ovat tilannekonteksti, kirjoittamisen puitteet ja sosiokulttuurinen ympäristö. Kaikki ulottuvuudet vaikuttavat omalla tavallaan lastensuojelun asiakassuunnitelmien kirjoittamiseen. Asiakassuunnitelmien laatimisessa tilannekonteksti tarkoittaa, että kirjoittamiseen

vaikuttavat lastensuojeluinstituutio kirjoittamisen ympäristönä, kirjoittamisen tavat ja välineet, asiakassuunnitelmaa kirjoittavan sosiaalityöntekijän valmiudet, kirjoittamistilanne ja kirjoittajan mielentila. Asiakassuunnitelmat laaditaan, joko pidetyssä asiakassuunnitelmaneuvottelussa samalla kirjoittaen tai neuvottelun jälkeen sosiaalityöntekijän toimesta. Asiakassuunnitelmien kirjoittamista ohjaavat lisäksi kuntakohtaiset erot siitä, minkälainen asiakastietojärjestelmä kyseisessä kunnassa lastensuojelussa on käytettävissä. Eri asiakastietojärjestelmät vaikuttavat ohjaavilla otsikoilla asiakassuunnitelmien laatimiseen.

Kirjoittamisen ohjeet, työyhteisön tavat, eettiset normit, ammatilliset käytännöt ja lainsäädännön vaatimukset eli puitteet, joissa tekstiä tuotetaan, vaikuttavat oleellisesti kirjoittamiseen (Kääriäinen 2004, 100). Oman tutkielmani aineiston muodostavien lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien kirjoittamisen puitteet muodostuvat paikallisen työyhteisön tavoista laatia asiakassuunnitelmia, sosiaalityön eettisistä normeista, lastensuojelun dokumentointiin liittyvistä käytännöistä sekä kirjoittamista ohjaavasta lastensuojelulaista, jossa määritellään erikseen lastensuojelutyöhön, avohuoltoon ja asiakassuunnitelmiin liittyviä velvoitteita. Koska tutkielmassani tarkastelun kohteena ovat asiakassuunnitelmat, myös lastensuojelun sosiaalityössä yleisesti asetetut näkemykset asiakassuunnitelmien merkitykseen työtä ohjaavana välineenä vaikuttavat niiden kirjoittamiseen. Valtakunnallisesti asiakassuunnitelmien kirjoittamista ei ole oman aineistoni asiakassuunnitelmien laatimisen ajankohtana vuonna 2013 tarkemmin ohjeistettu.

Kirjoittamisen taustalla voidaan nähdä vaikuttavan sosiokulttuurinen ympäristö, jossa tekstit muodostuvat. Tällä tarkoitetaan niitä yleisiä olosuhteita, jotka yhteiskunnassa kirjoittamisen hetkellä vallitsee, kuten julkinen talous- ja työllisyystilanne, yleiset arvot, lasten ja perheiden asema yhteiskunnassa sekä ammatillisen työn arvostus. (Kääriäinen 2004, 100.) Tutkielmani tutkimustehtävän kannalta oleellista asiakassuunnitelmien laatimisen vaikuttanutta sosiokulttuurista ympäristöä tarkastelen myöhemmin johtopäätösluvussa.

4.4 Tutkimusetiikka

Lastensuojelun asiakassuunnitelmat ovat aineistona aihepiiriltään ja sisällöltään hyvin arkaluonteisia, joten tutkimuseettisten kysymysten pohtiminen oli vahvasti läsnä jo tutkielmani suunnitteluvaiheesta ja tutkimusluvan hakemisesta lähtien. Tästä johtuen tutkielmani aineiston

hankinta kuntaa ei myöskään ole nimetty. Tutkimusaineistoa koskevaan salassapitovelvollisuuteen sitouduin alun perin jo tutkimuslupaa hakiessani. Sitoutuminen näyttäytyi selvänä sosiaalityöhön liittyvien eettisten lähtökohtien ja työhön kuuluvan salassapitovelvollisuuden pohjalta. Myös Arja Kuula (2006, 93) tuo esiin, miten tutkimusaineistoa ja tutkittavien tietoja koskeva vaitiolo-velvollisuus näyttäytyy tutkijoille ammattieettisenä itsestäänselvytenä, vaikka salassapitovelvollisuuden juridinen velvoittavuuskin on tärkeää ymmärtää. Asiakassuunnitelmien tarkastelussa kiinnostuksen kohteena ovat olleet vain tutkielmalleni asetetut tavoitteet ja tehtävä, joten tutkijana olen sitoutunut niin aineiston käsittelyyn liittyvään vaitiolo-velvollisuuteen kuin käyttötarkoitussidonnaisuuteenkin.

Erityiset tutkimuseettiset kysymykset liittyivät aineiston käsittelyyn. Alkuperäisten lastensuojelun asiakassuunnitelmien käsittely tapahtui sosiaalitoimen lastensuojelun tiloissa, joten arkaluonteista tutkimusaineistoa on vahvasti suojeltu. Päästyäni lastensuojelun asiakassuunnitelmien pariin aloitin heti niiden huolellisen anonymisoinnin eli tunnistetietojen muuttamisen ja poistamisen (ks. Kuula 2006, 112). Tutkielman toteuttamisen kannalta ei ollut tarpeellista säilyttää asiakkaiden tunnistetietoja, joten tutkimusaineiston käsittelyn edetessä häivyin aineistosta kaikki tunnistettavuutta lisäävät suorat ja epäsuorat asiat. Koska tutkielman tarkastelun kohteena on lastensuojelun asiakkaina olevien lasten vanhempien vanhemmuus, niin aineiston analyysin kannalta on ollut tarpeellista tietää ”kuka tai ketkä” asiakirjoissa ”puhuvat”, joten olen koodannut aineistoon erilaisilla merkinnöillä lapsiasiakkaat sekä erotellut äitiä ja isää koskevat merkinnät. Aineiston anonymisointi on aina tutkimuskohtaisesti ratkaistava ja toteutukseen löytyy monenlaisia keinoja (Kuula 2006, 200).

Asiakassuunnitelmien arkaluonteisuuden vuoksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota tutkielmani kirjoittamisen tapaan. Tutkimustulosten yhteydessä esitetyissä aineisto-otteissa olen huomionut asiakkaiden tunnistamisen näkökulman huolehtimalla siitä, etteivät asiakkaat ole tunnistettavissa. Päädyin myös jättämään muutaman aineisto-otteen käyttämättä, koska halusin varmistaa, ettei aineisto-ote sisällä liiallista tilannekuvausta. Tunnetuimpia tutkimuseettisiä normeja ja lähtökohtia ihmistieteitä koskevissa tutkimuksissa onkin tunnistettavuuden estäminen tutkittavia koskevia tunteita anonymisoimalla ja huomioimalla, ettei asiakkaita koskevia tietoja tuoda esiin tutkimusjulkaisussa (Kuula 2006, 201). Tutkielmani koskettaa myös sosiaalityöntekijöitä, jotka tuottavat asiakassuunnitelmia asiakkailleen käytännön lastensuojelutyössä. Tutkimustehtäväni kannalta ei ollut oleellista vaan pikemminkin suotavaa, että sosiaalityöntekijöitä ei etukäteen

informoitu asiakassuunnitelmien käytöstä, eikä heille kerrottu keiden sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat asiakassuunnitelmat ovat tutkielmassani tarkastelussa. Näin sosiaalityöntekijät eivät päässeet vaikuttamaan aineistooni edeltäkäsini.

Olen myös pyrkinyt kertomaan mahdollisimman tarkasti tutkielmani toteuttamisesta aina aineiston kokoamisesta lähtien, jotta tutkielmani luotettavuus vahvistuisi tutkimuskäytänteiden ollessa luettavissa (ks. Eskola & Suoranta 1998, 212). Tutkielmani tuloksia kirjoittaessani päädyin pohtimaan omaa tutkijan positiotani aineistooni. Olen tutkielmassani tarkastellut lastensuojelun asiakassuunnitelmia diskurssianalyysiin kuuluen aineistolähtöisesti, mutta jouduin kuitenkin pohtimaan, onko aiemmalla lastensuojelun työkokemuksellani vaikutusta tutkielmani tuloksiin ja tulkintoihin. Aiempi kokemukseni sekä sen pohjalta keräämäni lastensuojelutyön käytäntöön liittyvä tietopohja ovat osaltaan vaikuttamassa tutkielmani tuloksiin, sillä täydellinen irrottautuminen tästä tietopohjasta ja kokemuksista on mahdotonta. Vaikutukset voidaan kuitenkin nähdä kahdensuuntaisina, osaltaan luomassa valmiita ennakkokäsityksiä ja toisaalta vaikuttamassa ymmärrykseeni tutkittavasta asiasta. Väistämättä on kuitenkin hyväksyttävä, että kokemukseni on vaikuttamassa tutkielmani tekemiseen.

4.5 Aineiston analyysi

Alkuperäisten asiakassuunnitelmien tarkastelun aloitin lukemalla ensin asiakassuunnitelmat yksi kerrallaan läpi. Sain asiakassuunnitelmat käyttööni asiakirjatulosteina, joten analyysin helpottamiseksi päädyin kirjoittamaan asiakassuunnitelmat sähköisesti käsiteltävään muotoon samalla anonymisoimalla asiakassuunnitelmat poistamalla kaikki tarpeettomaksi katsomani tunnistetiedot ja koodaamalla ne tiedot, joita uskoin mahdollisesti tarvitsevani myöhemmin analyysia tehdessäni. Kirjoittaessani asiakassuunnitelmia sähköiseen muotoon yhtenäiseen tiedostoon tarkoitukseni oli muodostaa itselleni yhteen koottu aineisto. Pehdyin aineistooni lukemalla asiakassuunnitelmia ja samalla pohdin itselleni suunnitelmallista tapaa aloittaa aineiston analyysi pitäen mielessäni ensisijaisen tutkimuksellisen kiinnostuksen eli asiakassuunnitelmissa olevan vanhemmuuden tarkastelun.

Analysointiprosessini osoittautui pitkäksi ja mutkittelevaksi tieksi tutkimuskysymysten päämäärään pyrkien, sisältäen jopa tutkimuksellisen harhapolun¹ heti aineiston käsittelyn alkuvaiheissa. Harhapolkuni aiheutti vahvemman perehtymisen aineistooni, sillä näin asiakassuunnitelmat tuli luettua tutkimuskysymykset mielessä pitäen useamman kerran jo ennen varsinaiseen analyysiin ryhtymistä sekä vahvasti ymmärrystäni diskurssianalyysissa oleellisesta tarkoituksesta analysoida aineistossa muodostuvien merkitysten suhdetta kontekstiin ja sosiaaliseen toimintaan (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009, 166). Ennen varsinaiseen analyysiini ryhtymistä päädyin tutustumaan tarkemmin diskurssianalyttisen lähestymistavan eritavoin painottuneisiin analysoinnin tapoihin, jotta pystyisin valitsemaan mahdollisimman sopivan ja tarkoituksenmukaisimman tavan aineistoni analyysiin.

Tutkimuskatseeni olen kiinnittänyt ensimmäiseksi riittävän vanhemmuuden tarkasteluun asiakassuunnitelma-aineistossani. Päämääräni tutkielmassani on vastata tutkimuskysymykseeni, miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa määritellään riittävää vanhemmuutta. Tutkimuksellinen tieni kohti tutkimuskysymysteni vastauksia lähtee liikkeelle vahvasti aineistolähtöisestä aineiston temaattisesta tarkastelusta diskurssianalyysin lähestymistapaa hyödyntäen. Temaattisessa tarkastelussa huomioni kiinnittyy asiakassuunnitelmissa esiintyviin sosiaalisten käytäntöjen kuvauksiin ja niitä koskeviin kielellisten ilmaisujen tiivistyksiin (ks. Kääriäinen 2003, 88). Näitä tiivistyksiä kutsun tutkielmassani nimellä merkityskokonaisuus. Merkityskokonaisuuksien sisällä olen nimennyt myös löytämiäni diskursseja, jotka ovat tekstissä ilmeneviä kielenkäyttäjän tapoja merkityksellistää asioita. Tutkielmassani merkityskokonaisuus toimii kokoavana käsitteenä löytämilleni diskursseille. Temaattisella tarkastelulla tarkoitan siis aineistossa esiintyvien diskurssien ja sisällöllisesti suurempien merkityskokonaisuuksien etsimistä ja paikantamista.

Aineiston diskursiivisella tarkastelulla tavoittelen vastausta ensin kysymykseen, mitä asioita lastensuojelun asiakassuunnitelmiin kirjoitetaan riittävästä vanhemmuudesta ja toisaalta etenen

¹ Päästessäni alkuperäisten asiakassuunnitelmien pariin päädyin ratkaisuun, jonka piti nopeuttaa analyysiäni, mutta osoittautui harhapoluksi. Yritin nopeuttaa analyysiäni jakamalla aineiston suoraan tekstikatkelmiin tutkimuskysymysten mukaan anonymisoidessani asiakassuunnitelmia ja kirjoittaessani niitä yhtenäiseksi aineistoksi. Analyysin kannalta tästä ei ollut varsinaista hyötyä, sillä ryhtyessäni tarkastelemaan tekstikatkelmia ymmärsin, että näiden liian irtonaisten ja pienten tekstikatkelmien avulla en pysty tarkastelemaan, miten teksteissä toimijat käyttävät kieltä asioiden ymmärrettäväksi tekemiseen ja tuottamiseen, sillä en enää nähnyt kirjoitusten kontekstia. Tekstikatkelmat näyttäytyivät liian irtonaisilta osilta käytettäväksi riittävän vanhemmuuden analysoinnissa. Irtonaisuuden vuoksi oli vaarassa kadottaa tekstien tulkinnan kannalta oleellisen kontekstin, jonka merkitystä myös Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 163) korostavat tulosten luotettavuuden takaamiseksi.

kohti kysymystä, miten lastensuojelun asiakassuunnitelmissa määritellään riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta. Olen soveltanut Fairclough'n (1997) diskurssianalyysimallin tulkinnan ulottuvuutta (ks. Kääriäinen 2003) etsiessäni aineistosta vanhemmuuteen ja riittävään vanhemmuuteen liittyviä diskursseja ja merkityskokonaisuuksia, jotka toistuvina on erotettavissa aineistosta. Kääriäinen (2003, 88) tuo esiin, miten tekstin merkitysrakenteiden tiedollinen tuottaminen ja käsittäminen ovat kyseisessä analyysimallissa keskeisessä osassa. Analyysissäni tarkastelun kohteena ovat olleet yksittäiset lauseet tai aineistossa olevat suuremmat tekstien rakenteet, kuten tekstissä näkyvä kirjoittajan tekemä luonnollinen kappalejako. Tärkeintä yksittäisten lauseiden tarkastelussa on ollut, että ne sisältävät oman merkityksensä ja ettei niitä ole irrotettu kontekstistaan. Merkityskokonaisuudet olen nimennyt juuri näiden tekstien keskeisen sisällön mukaan huomioiden lastensuojelun kontekstina.

Analyysiprosessini merkityskokonaisuuksien ja diskurssien paikantamisen vaihe eteni aineistoa lukien, diskursseja ja merkityskokonaisuuksia nimeten sekä samalla havaintoja tehden, niin diskurssien yhteyteen kuin erillisiin muistiinpanoihin. Diskurssit vaikuttivat toistuvan aineistossa, mutta ensimmäisellä lukukerralla niitä löytyi melko paljon. Diskursseista tiivistettyjen sisällöllisten merkityskokonaisuuksien muodostaminen tapahtui aineistolähtöisesti ja yhteydessä lastensuojelun kontekstiin. Merkityskokonaisuuksien muodostaminen toisella lukukerralla eteni siten, että päädyin yhdistämään löytämiäni diskursseja ja merkityskokonaisuuksia toisiinsa ja nimeämään uuden merkityskokonaisuuden sellaiseksi, että havainnot sisällöllisesti yhdistyisivät toisiinsa. Tutkimukseni tulokseni löysin asiakassuunnitelmista huolen, lapsen ja vanhemman välisen yhteyden, vanhemmuuden tehtävien, jaetun vanhemmuuden, tuen ja moraalisen arvioinnin merkityskokonaisuudet. Näiden löytämiäni merkityskokonaisuuksien ja niiden sisältämien diskurssien avulla tarkastelen, miten riittävää vanhemmuutta määritellään lastensuojelun asiakassuunnitelmissa.

Kirjoittaessani tekemiäni havaintoja löytämistäni diskursseista ja merkityskokonaisuuksista lisäsin tarkasteluuni uuden ulottuvuuden. Samalla tehdessäni havaintoja löytämistäni merkityskokonaisuuksista kiinnitin huomiotani erityisesti niihin retorisiin keinoihin eli kirjoittajan vakuuttamisen tapoihin, jotka asiakassuunnitelmissa tulevat esille tarkasteltaessa vanhemmuutta. Retorinen diskurssianalyysi keskittyy tarkastelemaan tekstissä käytettyä argumentointia, kuka kirjoittaa, kenelle ja mitä tavoitellaan tekstin tuottamistilanteessa (ks. Jokinen 1999, 127). Retoriikan analyysiä tehdään kirjoittajan ja lukijan näkökulmasta (Jokinen 1999, 127), joten omassa

tutkimuksessani asiakassuunnitelmia hahmotetaan erityisesti sosiaalityöntekijän ja asiakkaan näkökulmista. Kääriäisen (2003) mukaan asiakirjat sosiaalityössä voidaan nähdä argumentaatioteksteinä. Tällä tarkoitetaan, että argumentoinnissa kirjoittajat omivat paikkansa, kuten sosiaalityöntekijät kirjoittaessaan asiakastiedostoon argumentoivat muiden sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden toimintaa. Lastensuojelun asiakirjojen teksteissä eri puhujat esittävät erilaisia väitteitä, kritiikkiä, oikeutuksia sekä piilottavat että korostavat asioita ja sosiaalityöntekijä kirjaa nämä esitykset asiakirjoihin. (Emt, 2003, 57.)

Retoriikan analyysin tutkielmassani toteutin tarkastelemalla ensin temaattisen analyysin pohjalta löytämiäni merkityskokonaisuuksiin liittyviä kirjoittajan vakuuttamisen tapoja. Tutkielmassani käytän retoristen keinojen jaottelua aineiston analyysin tukena. Jaottelu on muodostettu mukailen Raitakarin (2006a, 197) ja Kääriäisen (2003, 59–60) tutkimuksissa tekemää jaottelua. Alla oleva jaottelu on yleisimmistä esittäjään ja esitettyyn argumenttiin liitetystä retorisisista keinoista Raitakarin (2006a, 197), Kääriäisen (2003, 59–60) ja Jokisen (1999) mukaan.

Esittäjään liitetyt retoriset keinot:

1. Etäännyttäminen. Argumentin esittäjä etäännyttää tekstin omista intresseistään ja on neutraali.
2. Puhujakategorioilla oikeuttaminen. Argumentin esittäjä oikeuttaa argumentin puhujakategorialla eli puhumalla tietystä asemasta käsin.
3. Liittoutuminen tekstin kanssa. Argumentin esittäjä liittoutuu tekstin kanssa eli kirjoittaa ulkopuolisena tai omissa nimissään.
4. Asiantuntijalausunnoilla vakuuttaminen. Tekstiä vahvistetaan asiantuntijalausunnoilla.
5. Ero poikkeavan ja normaalin välillä. Argumentin esittäjä rakentaa eroa normaalin/poikkeavan välille.

Esitettyyn argumenttiin liitetyt retoriset keinot:

6. Toimijoiden etäännyttäminen. Toimijoiden etäännyttäminen, jolloin tekstiin ei kirjata toimijoiden roolia ja vastuuta asioiden kulusta.
7. Kategorisointi ja käsitteen valinta.
8. Yksityiskohdilla vakuuttaminen.
9. Narratiiveilla vakuuttaminen. Narratiiveilla vakuuttaminen eli tosina esitetyt tarinat ja tapahtumat.

10. Numeraalinen ja empiirinen asioiden perustelevinen. Numeraalinen ja empiirinen perustelevinen, jolloin asioiden laskemisella luodaan vaikutelma asioiden mitattavuudesta ja tarkasta tiedosta.

(Raitakari 2006a, 197; Kääriäinen 2003, 59–60; Jokinen 1999; Potter 1996.)

Jaottelussa esitettyjen retoristen keinojen lisäksi voidaan muina retorisisina keinoina tuoda esiin metaforien käyttö, ääri-ilmaisujen käyttö sekä ”kolmen listalla” vaikuttaminen (Raitakari 2006a, 197). Koska retoristen keinojen tarkastelu ei ole tutkielmani ensisijainen tarkoitus, päädyin tutkielmassani tarkastelemaan tarkemmin ensimmäisellä lukukerralla toistuvana löytämiäni retorisia keinoja. Ensimmäisellä lukukerralla löysin asiakassuunnitelmatekstistä paljon erilaisia käytettyjä retorisia keinoja, mutta toistuvina ja vahvasti esiintyvänä retorisisina keinoina havaitsin 1) puhujakategorioilla oikeuttamisen, 2) asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttamisen ja 3) ammatilliset kategoriat. Tämän jälkeen luin aineistoni vielä kertaalleen läpi ja kokosin erilliseen listaan aiemmin löytämiäni kolmeen eri retoristen keinojen luokkaan liittyvät havainnot.

4.6 Tulosten kirjoittaminen

Tutkielmani tulosten kirjoittamisvaiheessa tuli korostuneesti esille, miten kirjoittaminen on tulosten tulkintaa. Tuloksia kirjoittaessani jäsensin omia tuloksiani, pohdin tulosten esittämistapoja ja punnitsin eritavoin valitsemiani käsitteitä. Jari Eskola ja Juha Suoranta (1998) korostavatkin, että tutkimusraportin kirjoittaminen on samaan aikaan analyysia ja analyysi raportointia. Tutkimusraportin kokonaiskuvasta olennaisin osa on empiirisen aineiston analyysi, joten aineiston analyysissa on tärkeä keskittyä esittämistapaan. Aineiston järjestäminen tutkimusraportissa vaikuttaa siihen, millainen kertomus tutkimuskohteesta muodostuu. Tutkimuksen analyysi saa viimeisimmän muotonsa vasta kirjoittamisen vaiheessa. (Emt., 1998, 242.)

Tutkimukseni rakentuessa minulle entuudestaan vähemmän tutun teoreettis-metodologisen lähestymistavan diskurssianalyysin varaan, huomasin, miten tulosten muodostaminen ja tulkinta olivat työlästä ja vaativaa aineiston parissa työskentelyä. Kaipasin toisinaan suuresti avukseni toista lukijaa, joka voisi varmentaa tekemiäni tulkintoja. Tutkimukseni aineiston analyysimuistiinpanoissa löytyy useita kirjoittamiani kysymysmerkkejä, jotka olen merkinnyt voidakseni ottaa etäisyyttä

aineistoon. Palatessani saman kohdan uudelleen tarkasteluun pystyin pohtimaan, tulkitsenkö kirjoituksen edelleen samalla tavalla. Kysymysmerkkien merkitsemistapa toimi minulle hyvänä apuna etäisyyden ottamiseen aineistoni tulkintaan. Tulosten auki kirjoittaminen limittyi vahvasti analyysiprosessiini. Kirjoittaessani tuloksiani jouduin vielä valitsemaan tapani tuoda tulokseni esille. Vietettyäni itse aikaa muiden tuottamia tekstejä tutkien tulin kiinnittäneeksi vahvemmin huomiota myös omaan tapaan kirjoittaa. Esimerkiksi kirjoittaessani vanhemmuuden tehtävistä, tehtävä sanan sijaan olisin voinut kirjoittaa sanan synonyymeista; velvollisuudesta, tarkoituksesta jopa vastuusta. Sanat eivät kuitenkaan kannan samanlaisia merkityksiä, vaan kirjoittaessani jouduin pohtimaan, millaisia merkityksiä haluan valinnoillani luoda, ja minkälaisia vaihtoehtoisia tapoja minulla on käytettävissä. Diskurssianalyttinen lähestymistapa aiheutti siis omanlaisen haasteensa tutkielmani raportointiin, sillä se kasvatti huomattavasti kriittisyyttä omaa tekstiäni ja käyttämiäni sana- ja käsitevalintoja kohtaan.

Samalla ajatuksissani erilaisten käsitteiden käyttöä ja ilmaisia punnitessani, havahduin siihen, minkälaista valtaa ja toisaalta myös vastuuta, tutkijalla on tutkimuksensa kirjoittamisen suhteen. Samantapaisia ajatuksia myös Raitakari (2006a, 200) on tuonut esiin tutkimuksessaan. Oman haasteellisuuden tutkimukseni tekemiseen aiheuttikin tämä tulosten kirjoittaminen ja uudelleen kirjoittaminen eli raportoinnin muotoileminen. Tutkimuksen raportoinnissa nousi tutkimusprosessini aikana esille paljon erilaisia ja monesta suunnasta nousevia vaatimuksia tutkimustekstin suhteen. Metodien ja tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät asiat nivoutuvat myös vahvasti tutkielman tulosten kirjoittamiseen. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993a) tähdentävät, että diskurssianalyysissä tulkintojen perusteltavuutta ei voida juuri muulla tavoin todentaa, kuin syvällisesti perehtymällä aineistoon ja raportoimalla tarkasti syntyneet havainnot (emt., 1993, 13).

Valtonen (2003) tuo esiin, miten kriittisessä diskurssianalyysissä kriittisyys voidaan yhdistää myös tutkimuksen kriittiseen suhteeseen itseään kohtaan, jolla viitataan tutkimuksen itsereflektiivisyyteen. Raportoitaessa tutkimusta itsereflektiivisyyden avulla pyritään raportoinnin seurattavuuden, dokumentoinnin pätevyuden ja selkeiden ja johdonmukaisten käsitteiden valinnan varmistamiseen. Tutkijan oma positio tutkimukseen, tutkimukselliset valinnat sekä johtolangat ratkaisuihin tulisi raportoida näkyväksi, jotta tutkijan käyttämä päättely ja tulkintojen pätevyuden arviointi mahdollistuu. (Emt., 2003, 105.) Olenko kirjoittanut aineistoni teksteistä tulosteni etsimiseen ja paikantamiseen liittyvän ajatuksen kulkuni näkyväksi? Olenko kirjoittanut havaintoni

tuloksista ymmärrettävästi? Nämä erilaiset ajatukset ja kysymykset ovat punoutuneet vahvasti myös omiin ajatuksiini tutkimukseni raportoinnissa.

5 TULOKSET: LASTENSUOJELUN ASIAKASSUUNNITELMAT

5.1 Lastensuojelun asiakassuunnitelmien retoriikka

Retoristen keinojen tarkastelu asiakassuunnitelmien teksteistä oli antoisaa, sillä teksteistä löytyi lähes kaikki aiemmin (luvussa 4.5) esittelemäni retoriset keinot. Analyysin pohjalta havaitsin asiakassuunnitelmissa useimmin esiintyvät ja toistuvat retoriset keinot, jotka olivat puhujakategorioilla oikeuttaminen, asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttaminen ja ammatillinen kategorisointi. Tarkastellessani asiakassuunnitelmien retoriikkaa olen kiinnittänyt huomiota myös lastensuojelun asiakkaina olevien lasten sekä heidän vanhempiansa näkemysten esiin tulemiseen.

Asiakassuunnitelmateksteistä oli havaittavissa suuri joukko erilaisia retorisia keinoja, joita sosiaalityöntekijä käyttää kirjoittaessaan tekstejä. Seuraavan alla olevan aineisto-otteen avulla havainnollistan tekemiäni retorisiin keinoihin liittyviä havaintojani aineistosta. Tekstikatkelmassa käy ilmi, miten tilanteesta on tehty arviota, jonka tuloksena esitetyt huolenaiheet eivät tule esille. Oma arviotaan sosiaalityöntekijä vakuuttaa yksityiskohtaisella kerronnalla. Sosiaalityöntekijä kirjoittaa tekstiin oman asiantuntijana tekemänsä riskiarvion tilanteen vaikutuksesta lapseen. Tämän jälkeen tekstissä ilmenee, miten sosiaalityöntekijä tekee päätelmän tilanteesta. Tekstin argumenttia sosiaalityöntekijä pyrkii vakuuttamaan käyttämällä retorisenä keinona ”kolmen listalla” vaikuttamista. Tekstikatkelman lopussa sosiaalityöntekijä asettaa ääri-ilmaisujen retorista keinoa käyttäen isän yhteistyökyvyttömiä kategoriaan ”järkähtämätön” ja näin ollen vakuuttaa argumenttiaan kategorisoimalla isän.

”Nopeasti selvitystyöskentelyn aikana kävi ilmeiseksi, että asiat lapsen kotona äidin luona ovat kunnossa. Isän ja ajoittain lapsenkin esille tuomista huolenaiheista äidin ja tämän puolison alkoholikäytöstä tai isäpuolen väkivaltaisesta käyttäytymisestä ei työskentelyn aikana tullut esiin viitteitä. Uhkana lapsen terveille kasvulle ja kehitykselle näyttäytyi isän lapseen kohdistama manipulointi ja äidin kasvatuksellisten kykyjen ja perheen olosuhteiden mustamaalaaminen sekä äidin auktoriteettiaseman romuttaminen suhteessa lapsiin. Isän kanssa yritettiin keskustella tilanteesta, mutta hän osoittautui olevan järkähtämätön omissa mielipiteissään ja -kuvissaan.”

Kirjoituksissaan sosiaalityöntekijät tuovat esiin, mitkä asiat näyttäytyvät toimivina ja mihin asioihin vanhemmuudessa pitää vielä puuttua. Sosiaalityöntekijä käyttää retorisenä vaikuttamisen keinona normaalin ja poikkeavan välisen eron esiin tuomista, havainnollistaakseen lukijaa toimivan ja

puutteellisen vanhemmuuden välillä samalla määrittäessään riittävää ja hyväksyttävää vanhemmuutta sekä puutteita vanhemmuudessa. Tämä tulee esille seuraavassa esimerkissä.

”Lastensuojelun [sosiaalihojaaja] on tavannut [äitiä] ja [lasta] harvakseltaan. Tapaamisilla perushoitotilanteet ovat näyttäneet positiivisina. Vuorovaikutus äidin ja lapsen välillä on kuitenkin ollut niukkaa.”

Asiakassuunnitelmissa löytyy tarinamuotoon kirjoitettuja kuvauksia tapahtumista, jolloin retorisenä keinona on käytetty narratiiveilla vaikuttamista. Tarinamuotoon kirjoitettuna tapahtumien kuvaileminen havainnollistaa lukijalle tarkemmin tapahtumien kulkua ja antaa näin selkeämmän kuvan tapahtuneesta. Tapahtuneiden asioiden avulla sosiaalityöntekijä muodostaa kuvaa perheen tilanteesta. Seuraava esimerkki havainnollistaa, miten muilla tavoin sosiaalityöntekijän luo kuvaa tapahtuneesta.

”Äiti kertoi juoneensa kaksi kaljaa. Äiti puhalsi vapaaehtoisesti, lukema oli 1.6 promillea. Puhalluksen jälkeen äiti kertoi ottaneensa myös kirkasta.”

Esimerkki kuvastaa sosiaalityöntekijän käyttämää numeraalista perustelemista, jolla luodaan asioiden mitattavuuden lisäksi tekstiin vaikutelma myös tarkasta tiedosta. Asiakassuunnitelmissa käytetään paljon eritavoin numeraalista ja empiiristä perustelemista argumentoinnin tukena. Numeraalista perustelemista ovat muun muassa päivämäärät, joita on asiakassuunnitelmiin kirjoitettu paljon. Kirjoittamalla päivämääriä tapahtumien ajankohdista sosiaalityöntekijä asettaa tiedot aikajanelle, joka mahdollistaa asiakkaan tilanteen tarkemman seurannan sekä on olennaista myös sosiaalityöntekijöiden muissa asiakirjakirjoittamisen tavoissa, kuten päätöksenteossa.

5.1.1 Puhujakategorioilla oikeuttaminen

Asiakassuunnitelmien teksteissä tuodaan esiin vanhempien ja lasten näkemyksiä asioista ja tilanteista kirjaamalla asiakkaiden sanomat näkyväksi. Teksteissä tulevat näkyväksi useiden eri tahojen, kuten asiakkaiden, heidän ympärillään olevien muiden ihmisten sekä viranomaisten näkemykset. Sosiaalityöntekijä asiakassuunnitelmien kirjoittajana määrittelee tekstejä dokumentoidessaan, ketkä asiakassuunnitelmissa tulevat näkyväksi ja keiden ääni, puhe pääsee osaksi asiakassuunnitelmien tekstejä. Asiakassuunnitelmissa tulee esille vanhempien, lasten ja muiden viranomaisten, asiantuntijoiden sekä asiakkaille läheisten henkilöiden puhujakategoriat.

Oleelliseen asemaan asiakassuunnitelmien tekstien lukijan kannalta asettuu kuitenkin kysymys siitä, kuka pääsee asiakassuunnitelmissa puhuja-asemaan. Puhujakategorioilla oikeuttaminen näyttäytyykin argumentaation esittäjän eli tutkielmassani asiakassuunnitelmia kirjoittavaan sosiaalityöntekijään liitettävänä oikeuttamisen keinona. Asiakirjoihin tuotetun puheen voi Kääriäisen (2003) mukaan jakaa neljään eri puhujakategoriaan. Nämä ovat sosiaalityöntekijän ”työpuhe”, asiakkaan puhe eli ”asiakaspuhe”, muiden viranomaisten puhe eli ”viranomaispuhe” sekä epävirallisten tahojen kuten naapurien ”yhteisöpuhe”. Asiakkaan puheella tarkoitetaan myös lapsen puhetta. Ottamalla eri puhujia mukaan asiakirjateksteihin saadaan vaikutelma huomioon ottamisesta ja kuuntelemisesta. (Emt., 2003, 50, 63.)

Asiakassuunnitelmissa tuodaan esiin keskusteluja vanhempien ja lasten kanssa. Kirjatessaan sosiaalityöntekijä tuo lapsen näkökulman esille ja asettaa lapsen lastensuojelutyön keskiöön. Lapset tulevat esille lastensuojelun asiakassuunnitelmissa. Asiakassuunnitelmien teksteissä on nähtävissä myös, miten sosiaalityöntekijä vakuuttaa omia havaintojaan erityisesti vanhemman toiminnasta antamalla kirjoituksessaan lapselle puhuja-aseman. Antaessaan lapselle puhuja-aseman sosiaalityöntekijä voi vakuuttaa omaa näkemystään lasten tilanteesta tai vanhempien vanhemmuudesta tuomalla esiin lapsen näkökulman tilanteesta. Asiakassuunnitelmateksteissä on nähtävissä, miten sosiaalityöntekijä vakuuttaa kirjoitustaan liittoutumalla tekstin kanssa kirjoittaessaan tekstin ulkopuolisena ”lastensuojelulle välittyvästä kuvasta” lapsen tilanteesta, sosiaalityöntekijä vahvistaa omaa näkemystään myös antamalla lapselle puhuja-aseman, kuten seuraavassa tekstikatkelmassa havainnollistetaan.

”Tuotu esiin lastensuojelun huoli siitä, että [lapsi] saattaa ottaa erotilanteen jälkeen kannettavakseen ikätasoonsa nähden liiallista vastuuta arjesta ja isästä. Kysyttäessä [lapsi] kertoo, ettei hän ole huolissaan omasta tilanteestaan tai vanhempiensa tilanteesta. Eroasiaa [lapsi] ei kuitenkaan ole käsitellyt kummankaan vanhemman kanssa, joten lastensuojelulle välittyy edelleen kuva siitä, että [lapsi] jää tunnetasolla yksin erilaisten asioiden kanssa.”

Asiakassuunnitelmateksteissä lapset tuovat esiin omia näkemyksiään ja kokemuksiaan perheen tilanteesta, vanhempien vanhemmuuteen liittyvistä puitteista tai omasta arjestaan kotona. Nämä lasten näkemykset ja kokemukset tulevat esille sosiaalityöntekijöiden kirjaamina lapsen kertomina asioina. Vanhemman oma kertomus saattaa kuitenkin olla ristiriidassa lapsen kertomaan. Asiakassuunnitelmien kirjoituksissa näkyy eri osapuolten kertomusten väliset ristiriidat ja miten toisinaan lasten ja vanhempien näkemykset tilanteista eivät ole samat. Sosiaalityöntekijä kirjoittaa

molemmat näkemykset esiin, jolloin jää lukijan oman arvioinnin varaan kumpaa kirjoitusta hän uskoo.

”[Lapsi] kertoi myös äidin alkoholinkäytöstä, jonka [lapsi] kuvaili olevan suunnilleen joka ilta tapahtuvaa viininjuomista.. ..Omasta alkoholinkäytöstään [äiti] kertoi, että hän juo iltaisin lasin viiniä. [Äiti] koki lapsen ottaneen asian esiin lähinnä äitiä ärsyttääkseen.”

Kääriäinen (2006, 66–67) toteaa, että asiakirjoja lukemalla ei pysty saamaan selvyttä siitä, miten hyvin tai huonosti lapset tulevat nähdyiksi ja kuulluiksi asiakastilanteissa tai varmuutta siitä, että lapset tulevat autetuiksi tarpeestaan huolimatta. Tutkielmassani olen kuitenkin päätenyt siihen, että lapsen näkyessä, löytyessä aineistosta, lapsi ei ainakaan ole jäänyt täysin piiloon asiakkaana vaan on huomioitu ainakin jollakin tasolla ja tätä voidaan pitää havaintona lapsen näkemysten ja näkökulman huomioimisesta. Inkeri Eskonen, Johanna Korpinen ja Suvi Raitakari (2006) nostavat esille lapsen kohtaamistilanteiden ja puhuja-asemien merkityksen tarkastellessaan lastensuojelun instituutioiden vuorovaikutuskäytäntöjä. Institutionaalisissa kohtaamistilanteissa merkitykselliseen asemaan nousee, miten lapsi voi osallistua, mitä hän kertoo ja miten hänen puheensa tulee tulkituksi. (Emt, 2006, 22.) Seuraavassa esimerkissä äiti on tuonut esiin oman näkemyksensä tilanteesta ja sosiaalityöntekijä tuen tarpeita määriteltessään puolestaan pyrkii tuomaan esille lapsen näkökulman. Tekstissä tulee esille, miten sosiaalityöntekijä yrittää hahmottaa vanhemmalle hänen rooliaan lapsen tarpeen suhteen. Sosiaalityöntekijät tekevät lapsen käyttäytymisen perusteella myös riskien arviointia ja yrittävät tuoda omia näkemyksiään lapsen huomioimisesta esille.

”[Lapsi] tarvitsee tukea kasvuunsa ja kehitykseensä. [Lapsella] on kova aikuisen nälkä ja hän haluaisi jatkuvasti huomiota. [Lapsen] keskittyminen on hankalaa ja se tuo haasteita esikoulun aloittamiseen. Taitojen puolelta esikoulun aloittamisessa ei ole huolta. Samoin sosiaalisten suhteiden osalta taidot ovat hallussa, [lapsi] tarvitsee myös aikuisen tukea omien tunnetilojensa hallitsemiseen ja sanoittamiseen.”

Vanhempien, lasten, sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten näkemykset saattavat olla toisinaan ristiriidassa keskenään. Asiakassuunnitelmiin kirjoitetaan vanhempien mielipiteet asioista. Asiat muuttavat muotoaan vanhempien puheissa myös kun vanhempien keskinäiset näkemykset tilanteista ovat keskenään erilaiset. Kirjoittamalla asiantuntijoiden näkemykset näkyväksi teksteihin saadaan vielä uusia ulottuvuuksia.

5.1.2 Asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttaminen

Sosiaalityöntekijöiden lisäksi asiakassuunnitelmien teksteissä tulee esille muiden ammattilaisten, asiantuntijoiden, kuten päivähoiton työntekijöiden, lasten psykiatrian työntekijöiden, A-klinikan työntekijöiden sekä lääkäreiden asiantuntijanäkemyksiä. Asiakassuunnitelmateksteissä tulee esille näiden eri asiantuntijoiden tuottamaa tietoa, näkemyksiä ja kannanottoja lasten ja vanhempien, perheiden tilanteesta. Lastensuojelussa muiden asiantuntijoiden näkemykset ja asiantuntijatieto määrittäyty tärkeäksi, sillä asiantuntijuudella vakuuttamalla saadaan erilaiset näkemykset vahvasti esiin tekstissä. Asiantuntijoiden näkemykset esiin kirjaamalla perheen tai lapsen tilanteesta ja vanhemmuudesta voidaan tuoda esiin ristiriitaisiakin näkemyseroja vanhempien tai lasten omista esiin kirjoitetuista näkemyksistä.

Asiakassuunnitelmissa näkyy, miten asiantuntijoiden näkemyksiä kirjoittamalla sosiaalityöntekijät vakuuttavat lastensuojelullisia näkemyksiä perheen tilanteesta, vanhemmuudesta tai tuen tarpeista. Kirjoittamalla näkyviin muiden asiantuntijoiden näkemyksiä, jotka tukevat sosiaalityöntekijän omaa tilannearviota tilanteista, sosiaalityöntekijä saa samalla teksteissä vakuutettua omaa päätöksentekoaan ja näkemystään. Seuraava aineisto-ote havainnollistaa, miten sosiaalityöntekijä vakuuttaa omaa näkemystään vanhempien jaksamisesta tuomalla päiväkodin henkilökunnan eli varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden samansuuntaisen näkemyksen tekstissä esille. Tekstissä tulee esille, miten päiväkodin arjessa on muodostettu päiväkodin asiantuntijanäkemyksen lapsen haastavuudesta.

”Myös päiväkodin henkilökunta on huolissaan vanhempien jaksamisesta. [Lapsi] haastaa aikuista kovasti ja koettelee rajojaan. [Lapsi] tarvitsee päiväkodissa vierelleen oman aikuisen kaikissa tilanteissa. [Lapsi] tarvitsee runsaasti tukea kaikissa päivittäistoiminnoissa.”

Myös sosiaalityöntekijät ovat asiantuntijoita lastensuojelussa. Muiden asiantuntijoiden keskellä sosiaalityöntekijä kirjoittaa oman lastensuojelullisen asiantuntijanäkemyksen tilanteesta. Lastensuojelun asiakassuunnitelmateksteissä tuli esille, miten kirjoitettuaan näkyväksi ja eriteltyään muiden asiantuntijoiden kuten päivähoiton työntekijöiden, lastenpsykiatrian ja kuntoutustyöryhmän näkemykset, sosiaalityöntekijä kirjoittaa näkyväksi lastensuojelullisen näkökulman, tuen tarpeen asiakkaan tilanteessa.

”Lastensuojelullinen tuen tarve [lapsen] kohdalla on ensisijaisesti tämän vanhempien tukeminen näiden kasvatustyössä.”

Retorisena keinona käytetty yksityiskohtilla vakuuttaminen näyttäytyi useasti asiakassuunnitelmien teksteissä sosiaalityöntekijän argumentoinnin tukena. Yksityiskohtilla vakuuttaminen lisää kirjoitetun tilanteen vakuuttavuutta. Kirjoittaessaan yksityiskohtia tekstiin sosiaalityöntekijä pystyy kuvailemaan yksityiskohtaisesti tilannetta ja yksityiskohtat helpottavat lukijaa muodostamaan tarkemman kuvan tapahtuneesta tai tilanteesta.

”Lastensuojelun huolenaiheina ovat pääasiassa olleet äidin voimavarat huolehtia aikuisen vastuulla olevista asioista, kuten perheen taloudellisesta tilanteesta, kodin kunnan ylläpitämisestä sekä äidin omasta jaksamisesta ja psyykkisestä voinnista.”

”Lapsen vanhemmat omaavat toisistaan eriäviä kasvatusnäkökantoja lähinnä liittyen rajojen asettamiseen. Isän luona rajat ovat selkeämmät. Lapsi viettää äidin luona viikonloput, jolloin ei ole tarvetta esim. arkipäivien kaltaiselle päivärytmille. Äidin luona käytetään myös enemmän aikaa oleiluun kotona.”

Lastensuojelun huolenaiheiden sisältöä kirjoittamalla ja kuvaamalla tekstissä yksityiskohtaisesti sosiaalityöntekijä vakuuttaa lukijaa huolestaan perheen tilanteen suhteen. Alemmasta tekstikatkelmasta tulee esille, miten sosiaalityöntekijä kuvaa yksityiskohtilla eronneiden vanhempien erilaisia tapoja kasvattaa lasta ja suoriutua arjesta vanhempana. Yksityiskohtat toimivat lukijalle varsin vakuuttavina asiakassuunnitelmien teksteihin kirjoitettuna.

5.1.3 Ammatillinen kategorisointi

Asiakkaiden kategorisointi retorisisena keinona tuli esille asiakassuunnitelmissa, ei niinkään useasti toistuvana retorisisena keinona vaan vahvasti tekstistä erottuvana. Retorisisena keinona käytetyllä ammatillisella kategorisoinnilla tarkoitan erilaisten ammatillisten käsitteiden käyttämistä asiakassuunnitelmateksteissä sekä asiakkaiden kategorisointia eli luokittelua tiettyyn ryhmään kuuluvaksi. Raitakari (2006a, 232) toteaa tutkimuksensa pohjalta, miten omalla puhetavallaan ammattilainen kykenee tuomaan esiin omaan asiantuntijuuteensa liittyvät alueet.

Asiakassuunnitelmien teksteissä tulee esille erilaisia ammatillisia käsitteitä, joita sosiaalityöntekijät käyttävät kirjoituksissaan. Tutkielmani rakentuu vanhemmuuden käsitteen ympärille, joten halusin tarkastella missä yhteyksissä sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet sanaa vanhemmuus asiakassuunnitelmissa. Tutkielmani aineiston muodostavissa asiakassuunnitelmateksteissä sanaa

vanhemmuus käytetään useimmiten tuen tarpeen määrittelyn yhteydessä. Ainoastaan viidessä kohdassa sana tuotiin esiin muussa yhteydessä, kuten viitatessa vanhemmuuden arviointiin, lapsen kokemuksiin vanhemmuudesta tai vanhemmuuden vaatimuksiin. Näyttää siis siltä, että asiakassuunnitelmateksteissä riittävään, hyväksyttävään vanhemmuuteen liittyviä määrityksiä kirjoitetaan suoraan vanhemmuuden sanaa käyttämällä vain määriteltäessä tuen tarpeita tai tukitoimia.

Vanhemmuuden tukeminen edustaakin lastensuojelun sosiaalityöntekijän ammatillista ilmaisua, joka kuuluu lastensuojelun sosiaalityöntekijän ammattirooliin. Ammattirooli puolestaan antaa sosiaalityöntekijälle luvan määritellä asiakkaiden tuen tarpeita. Huuskonen, Korpinen ja Ritala-Koskinen (2010) mainitsevat myös tutkimuksessaan sosiaalityön asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa tavoitteiden määrittelyssä yleisesti käytetyn fraasin ”vanhemmuuden tukeminen”. Fraasi on kuitenkin melko abstrakti ja saattaa jäädä asiakkaalta ymmärtämättä. Huomionarvoisena dokumentoinnissa näyttäytyy asioiden konkretisointi asiakkaille ja uudelleen kirjoittamiselle näyttäytyy dokumentoinnin osittaisen suppeuden vuoksi tilausta. (Emt., 2010, 341.)

Tässä tutkielmassa erittäin vakuuttavana retorisenä keinona näyttäytyy asiakassuunnitelmissa asiakkaina olevien vanhempien kategorisointi. Kategorisointi tuli esille sosiaalityöntekijöiden tekemänä, mutta myös muiden asiantuntijoiden näkemyksiä kuvattaessa. Raitakarim ja Juhilan (2011) mukaan moraalinen ulottuvuus liittyy kaikenlaiseen kategorisointiin, vaikka näin ei tulla usein ajatelleeksi. Luokittelut korostavat toisia asioita ja peittävät toisia. Kategorioihin liittyy paljon kategorista tietoa sekä niille asetetaan erilaisia odotuksia. (Emt., 2011, 195–196.) Tutkielmani asiakassuunnitelmissa vanhempia kategorisoitiin keinottomiksi vanhemmuudessaan, yhteistyökyvyttömiksi lastensuojelun tai muiden viranomaisten kanssa tai päihdeongelmaisiksi. Vahvana retorisenä keinona näyttäytyi vanhemman kategorisointi päihdeongelmaiseksi. Vanhemman kategorisoinnin avulla tekstissä määritetään tarkemmin vanhemman vanhemmuutta riittämättömäksi. Kategorian avulla voidaan tuoda esille, miten vanhempi ei enää ”päihteidenkäyttäjä” kategoriastaan käsin pysty huolehtimaan vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistään.

5.1.4 Yhteenveto

Sosiaalityöntekijät käyttävät monipuolisesti retorisia keinoja vakuuttaakseen omaa argumentaatiotaan asiakassuunnitelmissa. Asiakassuunnitelmien teksteissä sosiaalityöntekijät käyttävät argumentaationsa tukena erityisesti puhujakategorioilla oikeuttamista, asiantuntijuudella ja yksityiskohdilla vakuuttamista sekä ammatillista kategoriointia. Samansuuntaisia havaintoja on tehnyt myös Raitakari (2006a), jonka tutkimuksessa retorisia keinoja ovat sosiaalityön ammatilliset kategoriat, tekstiä vahvistavat asiantuntijalausunnat ja yksityiskohdat sekä sosiaalityön moraaliseen tehtävään tukeutuva teksti. Kääriäinen (2003, 86) tuo esiin, että sosiaalityöntekijöiden käyttäessä tietoisesti tai tiedostamatta erilaisia retorisia vaikuttamisen keinoja teksteissään, he pystyvät luomaan lastensuojelun asiakirjoihin esimerkiksi asiakassuunnitelmiin, vahvasti puhuttelevaa tekstiä.

Retorisista keinoista puhujakategorioita koskevia havaintoja tarkastellessani ilmeni, miten sosiaalityöntekijät kirjoittavat asiakassuunnitelmien teksteihin puhujiksi niin asiakkaina olevien lasten kuin heidän vanhempiensakin näkemyksiä ja näkökulmia. Asiakassuunnitelmatekstien retoristen keinojen tarkastelun pohjalta tulee esille, että sosiaalityöntekijät kirjoittavat lapsen näkyväksi asiakassuunnitelmiin antamalla lapselle puhuja-aseman sekä kuvaamalla lapsen kokemuksia ja näkemyksiä asioista. Asiakassuunnitelmissa tulee esille, miten sosiaalityöntekijät kirjoittavat teksteihin lapsen näkökulman asettamalla lapsen tilanteen tukemisen päämääräksi. Lastensuojelulaissa korostetussa lapsen kuulemisen ja osallisuuden näkökulman huomioimisen kannalta on tärkeää, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään, kertoa omista ajatuksistaan ja mielipiteistään. Tutkielmani aineiston pohjalta ilmenee, että lastensuojelussa tämä mahdollisuus itsensä ilmaisuun annetaan ainakin toisinaan lapsille.

Tässä tutkielmassa puhujakategorioiden tarkastelussa tulee esille myös vanhempien näkemysten kirjaaminen näkyväksi asiakassuunnitelmiin. Lainsäädännöstä löytyy velvoite asiakkaiden eriävien näkemysten kirjaamisesta näkyväksi asiakassuunnitelmiin ja tämän velvoitteen toteuttaminen tuli esille asiakassuunnitelmissa. Sosiaalityöntekijät noudattavat siis myös juridista velvoitettaan kirjoittamalla vanhempien eriävät näkemykset asiakassuunnitelmiin näkyville. Kirjoittamalla asiakassuunnitelmiin asiantuntijoiden näkemyksiä ja yksityiskohtaista tietoa tilanteista sosiaalityöntekijät vakuuttavat tekstissä omia havaintojaan sekä tuovat esiin asiakkaiden tilanteisiin liittyviä ulottuvuuksia, joita heidän on otettava huomioon lastensuojelutyössään.

Riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden tarkastelun kannalta sosiaalityöntekijöiden käyttämä asiakkaiden kategorisointi tulee esiin huomionarvoisena. Asiakkaiden kategorisoinnin avulla sosiaalityöntekijät tukevat argumentointiaan riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden määrittämisessä. Asettaessaan asiakkaat tiettyyn puutteellista vanhemmuutta edustavaan tai vanhemmuuteen negatiivisesti vaikuttavaan luokkaan samalla sosiaalityöntekijät ottavat kantaa vanhempien kykyyn suoriutua vanhemmuudestaan. Tämä asiakkaiden kategorisointi tuo esiin myös sosiaalityöntekijöillä lastensuojelun instituution edustajina olevan vallan riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden määrittäjinä. Korpisen (2008) tutkimuksen havainto on samansuuntainen hänen tuodessa esiin, miten rajanveto normaalisuuden ja ei-normaalisuuden välillä muuttuu konkreettiseksi kategorisoimalla vanhempia ja heidän vanhemmuuttaan. Instituutioiden toiminnan kannalta kategorisointi on kuitenkin oleellista, sillä niiden avulla rajataan myös asiakkuutta. (Emt., 2008, 263.)

5.2 Riittävän vanhemmuuden määrittäminen asiakassuunnitelmissa

Asiakassuunnitelmatekstejä koskevan systemaattisen analyysin pohjalta havaitsin usean diskurssin, joista olen nimennyt laajemman merkityskokonaisuuden. Riittävän vanhemmuuden määrittämistä tarkastellessani olen esitellyt merkityskokonaisuuksien keskeisimpiä sisältöjä, vastaten ensin kysymykseen, mitä lastensuojelun asiakassuunnitelmiin kirjoitetaan vanhemmuudesta. Tekstissä ilmenevien merkityskokonaisuuksien sisältöjä kuvaamalla ja esittelemällä siirryn pikku hiljaa kohti varsinaista tutkimuksessani esitettyä miten -kysymystä. Matkalla varsinaiseen kysymykseen, jouduin pohtimaan, miten asiakassuunnitelmateksteissä esiin tulleet diskurssit ja niistä muodostuneet merkityskokonaisuudet näyttäytyvät suhteessa vanhemmuuteen ja miten määritellään riittävää ja hyväksyttävää vanhemmuutta asiakassuunnitelmissa.

Asiakassuunnitelmien teksteissä esiintyviä merkityskokonaisuuksia koskevia havaintoja kirjoittaessani olen kiinnittänyt huomiota erityisesti niihin diskursseihin, joilla asiakassuunnitelmissa tehdään näkyväksi rajaa hyväksyttävästä ja riittävästä vanhemmuudesta. Diskurssien identifioiminen ja kuvailu ei näyttäydy tutkielmassani ainoana tavoiteltavana asiana vaan mielenkiintoni kohdistuu myös diskurssien tuottamis- ja käyttötappoihin. Tutkielmani tuloksena löytyivät huolen, lapsen ja vanhemman yhteyden, vanhemmuuden tehtävien, jaetun

vanhemmuuden, tuen ja moraalisen arvioinnin merkityskokonaisuudet. Näiden merkityskokonaisuuksien avulla tarkastelen riittävän vanhemmuuden määrittämistä lastensuojelun asiakassuunnitelmien teksteissä.

5.2.1 Huoli

Asiakassuunnitelmista tulee esille toistuvasti huolen diskurssi. Aineistoni muodostaneet asiakassuunnitelmat sisälsivät, yhtä asiakassuunnitelmaa lukuun ottamatta, kuvauksia ja ilmauksia huolta herättävistä tilanteista perheen tai lapsen elämässä. Nämä ilmaukset ja kuvaukset edustavat tutkielmassani huolen diskurssia. Asiakassuunnitelmien kirjoituksissa huolen diskurssi tulee esille pääsääntöisesti kielteisinä asioina, huolta herättävinä asioina ja ongelmina perheen tai lapsen tilanteessa. Huolta herättävinä asioina asiakassuunnitelmissa tuodaan esiin muun muassa niin vanhempien kuin lastenkin päihteidenkäyttöön, väkivaltaan ja mielenterveyteen sekä jaksamiseen liittyviä ongelmia mutta myös monenlaisia muita niin nykyisiä kuin menneitä ongelmia. Asiakassuunnitelmissa kuvaillaan kuinka paljon huolta lapsen tai perheen tilanne ja ongelmat aiheuttavat tällä hetkellä, ja miten huoli on saattanut muuttua aiemmasta. Lastensuojelullinen työ tilanteen arvioimiseksi, esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvitys aloitettiin toisinaan näistä kirjoitetuista ongelmista, huolenaiheista.

Huolen diskurssi kuvastaa, miten huoli kuuluu vahvasti lastensuojeluun ja lastensuojelun asiakassuunnitelmien teksteihin. Huolen diskurssi näyttäytyy asiakassuhteen aloittamisen perustana. Lastensuojelussa huolen diskurssiin kuuluu, että huolta tuodaan esille lastensuojeluilmoituksina, tiedonsaanteina ja hakemuksina sekä niiden sisältöjen kuvauksina. Huolen diskurssi kirjoitetaan näkyväksi lastensuojelun yhteistyökumppaneiden ja muiden viranomaistahojen, kuten koulun, päivähoidon, kasvatus- ja perheneuvolan työntekijöiden ilmoittamina huolina lapsen tai perheen tilanteesta. Asiakassuunnitelmateksteissä äiti ilmaisee huolensa omasta lapsestaan ja lapset puolestaan vanhemmistaan tai perheen tilanteesta.

”Äiti toi esiin työntekijälle huoltaan [lapsen] käytöksestä: riitelystä kotona, aggressiivisuudesta, rajoitusten tottelemattomuudesta ja koulunkäyntiin liittyvien asioiden laiminlyönnistä.”

”[Lapsi] on huolissaan perheensä taloudellisesta tilanteesta ja vanhempien, etenkin äitinsä päihteidenkäytöstä.”

Huolen diskurssin yhteydessä näkyy, miten kirjoitettu huoli lapsesta aiheuttaa lastensuojelussa toimintaa ja johtaa lastensuojelutarpeen selvityksen aloittamiseen tai tilanearviointiin. Asiakassuunnitelmissa kuvaillaan, miten lapsen tai perheen tilanne pitää lastensuojelun työskentelyllä selvittää, kun lapsen tai perheen tilanteesta ilmenee huolta. Huolen diskurssi laittaa siis sosiaalityöntekijät omalla tavallaan liikkeelle, mikäli ei varsinaisiin toimenpiteisiin, niin ainakin valppaaksi tilanteen suhteen. Teksteissä tulee esille, miten toisinaan kirjoitetut huolet saavat selityksen tai tilanne muuttuu ja lastensuojelusta ei ryhdytä toimenpiteisiin.

”Pääasiallinen lastensuojelun huoli perheessä liittyi tuolloin äidin mielenterveydentilaan ja sen vaikutuksiin tämän kykyyn vastata [lapsen] tarpeisiin. Asiakkuus päätettiin tilanteen kohentumisen myötä [päivämäärä].”

”[--kunnassa] lastensuojelun huoli liittyi pääasiallisesti äidin jaksamiseen eikä äidin kyvystä vastata [lapsen] perustarpeisiin ilmennyt juurikaan huolta.”

Asiakassuunnitelmien tarkastelun pohjalta huolen diskurssi näyttäytyy oleellisesti kuuluvana lastensuojelutyöhön, sillä diskurssi tulee vahvasti esille teksteissä niin lapsen ja perheen taustatietojen ja nykytilanteen kuvausten kuin tavoitteiden asettelun ja tuen tarpeiden sekä tukitoimien dokumentoinnin yhteydessä. Huolen diskurssin avulla sosiaalityöntekijät tekevät näkyväksi lastensuojelutyön taustalla ilmeneviä ongelmia ja lähtökohtia sekä tuovat esiin mahdollista muutosta tilanteissa. Huolen diskurssiin kuuluu sosiaalityöntekijöiden asiakassuunnitelmiin näkyväksi dokumentoimat huolet, erilaiset ongelmat perheen tai lapsen tilanteessa ja puutteet vanhemmuudessa. Huolen diskurssin avulla tehdään näkyväksi, mikä tilanteessa on huolestuttavaa eli tarvitsee mahdollisesti muutosta tavoiteltaessa riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta. Samalla voidaan tuoda esiin myös, mitkä asiat puolestaan näyttäytyvät toimivina. Huolen diskurssin avulla määritellään, mikä on hyväksyttävää ja riittävää vanhemmuutta ja mikä puolestaan ei ole.

Kääriäisen (2003) mukaan merkityksellistä asiakassuunnitelmiin dokumentoiduissa huolissa on, että kirjoitettuna ne jäävät asiakkaan asiakirjoihin näkyvinä, jolloin niihin on mahdollista myös palata (Emt., 2003, 105). Asiakassuunnitelmat annetaan valmiiksi kirjoitettuina myös asiakkaille, joten kirjoitettuna asiakassuunnitelmaan huolen diskurssin on mahdollista havainnollistua asiakkaille, mikäli he lukevat asiakassuunnitelman. Kääriäinen (2003) toteaa, että huoli tehdään kirjaamalla

todelliseksi ja jaettavaksi. Huolesta puhuminen on lastensuojelussa oleellista, jotta lasten hätä ei jää huomiotta (emt., 2003, 125).

5.2.2 Lapsen ja vanhemman välinen yhteys

Lapsen ja vanhemman yhteydellä tarkoitan tutkielmassani havaintoja lapsen ja vanhemman välisen suhteen, yhteisen tekemisen ja vuorovaikutuksen diskursseista. Aineiston analyysissä löytämäni havainnot lapsen ja vanhemman suhteen, yhteisen tekemisen ja vuorovaikutuksen diskurssista olen yhdistänyt lapsen ja vanhemman välisen yhteyden merkityskokonaisuudeksi. Lapsen ja vanhemman yhteys tiivistää ajatuksen siitä, miten lapsen ja vanhemman välinen suhde ja vuorovaikutuksellinen yhteys näyttäytyvät merkitykselliseltä vanhemmuuden määrittämisen ja arvioinnin yhteydessä. Lapsen ja vanhemman yhteisen tekemisen diskurssi puolestaan vaikuttaa asiakassuunnitelmiin kirjoitettuna konkreettisemmalla tiellä lapsen ja vanhemman välisen suhteen tarkasteluun.

Lapsen ja vanhemman välisen suhteen sekä vuorovaikutuksen diskurssit tulevat esiin asiakassuunnitelmissa erilaisina kirjauksina, joissa on arvioitu suhteen ja vuorovaikutuksen toimivuutta ja toimimattomuutta. Teksteissä tuodaan esille, miten vanhemman ja lapsen välillä näyttää olevan yhteys tai miten tämän yhteyden löytämiseksi vanhempien pitäisi toimia. Asiakassuunnitelmatekstien tavoitteiden asettelussa ja tukitoimien määrittelyssä lapsen ja vanhemman välinen yhteys asettuu lastensuojelutyön arvioinnin kohteeksi, päämääräksi tai pyrkimykseksi, jota tavoitellaan tukitoimien avulla. Näin lapsen ja vanhemman välinen yhteys näyttäytyy merkityksellisesti vanhemmuuteen kuuluvana ja tavoiteltavana asiana. Seuraavien esimerkkien avulla havainnollistuu lapsen ja vanhemman välisen yhteyden esiin tuleminen ja merkityksellisyys riittävän vanhemmuuden määrittämisessä asiakassuunnitelmateksteissä.

”[Lapsi] ja äiti tarvitsevat intensiivistä tukea ja pitkäaikaista työskentelyä, jotta heidän välisensä vuorovaikutus parantuu ja äiti saa vahvistusta vanhemmuuteensa.”

”Tapaamisessa todettiin, että vanhemmat hyötyvät tiiviistä ohjaustyöskentelystä, jossa tavoitteena on vanhemmuuden tukeminen sekä [lapsen] ja vanhempien välien parantaminen ja luottamuksen rakentaminen.”

”Perheohjauksen pyrkimyksenä on korjata perheen osittain vinoutunut hierarkia sekä etsiä mieluista vapaa-ajan tekemistä, johon koko perheen mahdollisuus osallistua. Tavoitteena on perheen hyvinvoinnin edistäminen ja perheenjäsenten keskinäisten suhteiden eheyttäminen.”

Aineisto-otteessa näyttäytyy, miten sosiaalityöntekijä ohjeistavalla tekstillä ja tukitoimien avulla tuo esiin lapsen ja vanhemman välisen yhteyden merkityksellisenä asettaen ja määrittelemällä samalla tämän yhteyden lapsen ja vanhempien tarpeeksi ja tavoitteeksi. Asiakassuunnitelmien kirjoituksissa sosiaalityöntekijät tuovat esiin lapsen ja vanhemman yhteyden merkitystä myös tuomalla esiin lasten kokemuksia ja näkemyksiä yhteisen tekemisen tai suhteen merkityksestä. Lasten kokemuksia kirjaamalla lasten toivomukset yhteisestä ajanvietosta tai tekemisestä vanhempien kanssa tulevat vahvemmin esille ja sosiaalityöntekijä saa tekstien avulla viestitettyä vanhemmille lapsen näkökulmaa asioihin. Seuraavat tekstikatkelmat havainnollistavat näitä lapsen kokemuksia.

”[Lapsi] kokee välinsä sekä äitiinsä, että isäpuoleensa hyväksi ja kokee, että voi puhua heille asioistaan sekä luottaa heihin. [Lapsi] kertoi olevansa tyytyväinen siihen, minkä verran he viettävät aikaa yhdessä ja millainen suhde heillä on, joskin keskusteluissa kävi ilmi myös, että [lapsi] olisi halukas tekemään enemmän asioita isäpuolensa kanssa.”

”Lisäksi [lapsi] pitää äidin kanssa vietetystä yhteisestä ajasta esim. ruokaa laittaen ja leivoten.”

”Toisaalta [lapsi] on toivonut myös enemmän perheen yhteistä aikaa, sillä jokainen perheenjäsen on kokenut vanhempien alkoholiongelman etäännyttäneen perhettä.”

Sosiaalityöntekijä kirjaa asiakassuunnitelmiin näkyväksi lapsen kokemuksen lapsen ja vanhemman välisestä positiivisesta vuorovaikutuksesta ja yhteisestä ajanvietosta. Sosiaalityöntekijä tuo esiin mitkä ovat ylläpitämisen arvoisia ja toimivia ja miten lapsen ja vanhemman yhteyttä voisi vahvistaa lisäämällä yhteistä tekemistä. Kuvaamalla lapsen positiivista kokemusta lapselle merkityksellisenä asiana sosiaalityöntekijä saa korostettua yhteisen ajan ja tekemisen merkityksellisyyttä myös vanhemmalle. Lapsen ja vanhemman yhteyden diskurssin asettaminen tavoiteltavaksi asiaksi tuo esiin, miten yhteyden merkitys näyttäytyy huomionarvoisena määriteltäessä riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta.

5.2.3 Vanhemmuuden tehtävät

Asiakassuunnitelmateksteissä ilmenevän vanhemmuuden analysoinnissa huomionarvoisena näyttäytyi, että perheissä, joissa molemmat vanhemmat asuivat yhdessä lasten kanssa, niin asiakassuunnitelmien teksteissä ei eroteltu isyyteen tai äitiyteen liittyviä rooliodotuksia vanhemmuuden suhteen. Teksteissä tuotiin tilannekohtaisesti esiin, mikäli isän tai äidin vanhemmuudessa näyttäytyi puutteita, mutta määriteltäessä hyväksyttävää vanhemmuutta ei

teksteissä asetettu erilaisia isyyteen tai äitiyteen liittyviä odotuksia, tavoitteita tai tehtäviä. Teksteissä kirjoitettiin suurimmaksi osaksi yleisesti vanhemmuudesta viitaten isään tai äitiin vanhempana.

Vanhemmuuteen voidaan liittää erilaisia tehtäviä. Tutkielmassani päädyin yhdistämään aineistosta löytämäni vanhemman vastuun, lapsen tarpeisiin vastaamisen, lapsen toiminnan rajaamisen, lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen diskurssit asiakassuunnitelmien teksteissä esiin tulleina vanhemmuuden tehtävien merkityskokonaisuutena. Asiakassuunnitelmien teksteissä tulee esille, miten lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijät kirjoittavat erilaisista vanhemmille asetetuista tavoitteista, tehtävistä, joista vanhempien odotetaan suoriutuvan. Asiakassuunnitelmissa tulevat kaikki löytämäni vanhemmuuden tehtävät esille sosiaalityöntekijän kirjoittamina odotuksina, vaatimuksina, velvollisuuksina, tavoitteina ja päämäärinä vanhemmuudelle.

Asiakassuunnitelmissa tulee esille toistuvasti vanhemman vastuun diskurssi, joka näyttäytyy monenlaisena vastuuna lapsesta. Vanhemman vastuun diskurssi näyttäytyy tutkielmassani vanhemman tehtävänä kantaa ensisijaisesti vastuu lapsestaan. Vanhempien vastuun tehtävään kuuluu asiakassuunnitelmatekstien perusteella huolehtiminen perheen arjen sujuvuudesta hallinnasta, lasten huolenpidosta ja hoivasta, lasten asuinolosuhteista, kasvuympäristöstä sekä taloudellisesta tilanteesta.

Aineistosta löytyi myös muita vanhemman tehtäviä. Vanhemman tehtävää voidaan tarkastella myös asiakirjoissa esiin tulevan lapsen tarpeisiin vastaamisen diskurssin avulla, joka näyttäytyy vanhemman kykyä huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja kyetä vastaamaan niihin. Diskurssissa tulee esille myös vanhemman ymmärrys lapsen tarpeista ja lapsen tarpeiden asettaminen etusijalle suhteessa vanhemman omiin tarpeisiin. Lapsen toiminnan rajaamisen ja ohjaamisen diskurssi tulee esille asiakassuunnitelmissa toistuvana vanhemman tehtävänä asettaa lapsille tarvittavat säännöt ja rajat sekä ohjata tarvittaessa lapsen toimintaa oikeanlaiseen suuntaan. Asiakassuunnitelmateksteissä toistuvana ilmenevä lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen diskurssi tulee esiin vanhemman tehtävänä, joka asetetaan päämääräksi ja tavoitteeksi vanhemmuudessa, johon vanhempien tulisi omalla toiminnallaan pyrkiä. Asiakassuunnitelmissa kirjoittamalla kasvun ja kehityksen turvaamisen pyrkimykseksi, voidaan samalla tuoda esiin, minkälainen vanhemman toiminta turvaa lapsen kehitystä.

Vanhemmuuden tehtävät konkretisoituvat asiakassuunnitelmateksteissä olevissa arjen kuvauksissa. Lapsen ja vanhemman kokemusten ja arjen kuvausten kuvausten avulla vanhemman tehtävät tuodaan esille. Teksteissä havainnollistetaan perheen arkea ja vanhemman toimintaa suhteessa lapseen. Seuraava esimerkki kuvastaa, miten teksteissä ilmenee pyrkiikö vanhempi vastaamaan lapsen tarpeisiin ja huomioimaan lasta.

”Ruokailusta vanhemmat kertovat, että lapsi hakee kädestä aikuisen viereensä syömään, mikäli tämä ei heti ehdi ottamaan ruokaa. Perhe yrittääkin mahdollisuuksien mukaan syödä yhdessä. Nukkumaanmeno sujuu vanhempien kokemuksen mukaan hyvin. Lapsi menee reippaasti sänkyyn, mutta aikuisen pitää olla vieressä, kunnes hän nukahtaa.”

Rajojen asettamisen diskurssi konkretisoituu asiakassuunnitelmateksteissä muun muassa sääntöjen laatimisena ja niistä kiinnipitämisenä, lapsen kieltämisenä ja lasten toiminnasta tapahtuneina vanhemman määritteleminä seurauksina. Lapsen toiminnan ohjaaminen tai rajaaminen vanhemman tehtävänä liittyy vahvasti lapsen käyttäytymiseen. Kirjoituksissa korostuu, miten lapsen rajaamista tarvitaan, kun lapsen haastava tai vaativa käyttäytyminen sitä vaatii. Teksteissä tuodaan esille, miten vanhemmilta odotetaan puuttumista lapsen toimintaan eli lapsen toiminnan rajaamista tai toiminnan ohjaamista.

”[Lapsi] poistui paikalta potkaistuaan ensin oveen. Äidin mukaan [lapsesta] on kesän aikana tullut ylimielinen, koska isä ei kiellä lainkaan [lasta]. Äitikään ei jaksakaan enää kieltää.”

”Selvittelyvaiheen sosiaalityöntekijän arvion mukaan [lapsi] hyötyisi kotona rajoista, joista pidetään kiinni. Internetissä vietettyä aikaa olisi hyvä vähentää. Äiti toivoi tukea sääntöjen asettamiseen ja rajoista kiinnipitämiseen.”

Perheen arjen kuvausten kautta voidaan tuoda esille rajojen asettamisen merkitystä. Kaikki kuvaukset eivät keskity vain tilanteisiin, joissa rajojen asettaminen ei ole onnistunut. Vastapainoksi asiakassuunnitelmissa tuodaan esille myös vanhempien kyvykkyyttä lastensa kanssa toimimiseen. Seuraava aineisto-ote kuvastaa hyvin tätä tekemääni havaintoa.

”Lastensuojelun näkökulmasta perheen arki on säännöllistä, mahdolliset vaihtelut äidin työvuoroista johtuvista järjestelyistä. Myös lasten rajaamistilanteet yms. kasvatukselliset asiat ovat kunnossa. Myös äidin kokemuksen mukaan lasten rajaaminen ja toiminnan ohjaaminen sujuvat ongelmitta.”

Vanhemmudelle määritetyt tehtävät eivät aina toteudu. Vanhemman vastuun diskurssi tulee esiin asiakassuunnitelmissa myös kuvauksin siitä, miten vanhemmat eivät hoida omaa vastuutaan.

Vanhempi jättää lapsensa toisten huolehdittavaksi, eikä itse kannu vastuuta lapsesta. Sosiaalityöntekijä kirjoittaa näkyviin asiakassuunnitelmien teksteissä vanhemman vastuun diskurssin, johon sisältyvät kuvaukset vanhempien muille siirtämästä vastuusta. Asiakassuunnitelmissa tuodaan esiin erilaisia sosiaalityöntekijän arvioita vanhempien kyvykkyydestä tai kyvyttömyydestä asettaa lapselle rajoja, joita lapsi tarvitsisi. Kirjoittamalla lapsen rajaamisesta voidaan myös samalla määritellä vanhempien vääränlaisia tapoja toimia lapsen kanssa. Asiakassuunnitelmateksteistä löytyy kuvauksia siitä, kuinka vanhemmat ovat kyvyttömiä asettamaan tai eivät osaa asettaa lapselle rajoja.

”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan vanhemmilla ei ole ollut riittävästi keinoja rajata lasta ristiriitatilanteissa.”

”Perheen tehtäväksi jää kuljetukset neljänä arkipäivänä, joista vähintään yhtenä olisi hyvä saada [lapsi] itse kannustettua lähtemään bussin kyytiin. Tarkoituksena saada [lapsen] koulurytmi säännölliseksi.”

Sosiaalityöntekijä voi määritellä ja määrittelee hyväksyttävää ja riittävää vanhemmuutta vanhemman tehtävien eli vastuunkantamisen, lapsen tarpeisiin vastaamisen, lapsen toiminnan rajaamisen sekä lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen diskurssien avulla. Esimerkiksi vanhemman tehtävänä lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää, että vanhempi asettaa etusijalle lapsen tarpeet suhteessa omiin tarpeisiinsa ja toimii tämän mukaisesti. Sosiaalityöntekijän tuodessa kirjoituksissa esille vanhempien kyvykkyyttä vastata vanhemmuuteen asetettuihin tehtäviin, niin samalla sosiaalityöntekijä määrittelee riittävän ja hyväksyttävän vanhemmuuden rajaa.

5.2.4 Jaettu vanhemmuus

Erovanhemmuuden diskurssiin liittyvät havainnot tulevat asiakassuunnitelmien teksteissä esille monin tavoin. Riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta määriteltäessä asiakassuunnitelmien teksteissä erovanhemmuuden diskurssi kuitenkin määrittyy tavalla, jota kuvaa parhaiten erovanhemmuuteen liittyvän jaetun vanhemmuuden merkityskokonaisuus. Jaetun vanhemmuuden merkityskokonaisuudella ymmärrän tutkielmassani erovanhemmuuden diskurssiin liittyvät kuvaukset siitä, miten sosiaalityöntekijät odottavat vanhemmilta eron jälkeen molempien vanhempien yhteisesti jaettua vanhemmuutta. Jaetulla vanhemmuudella tarkoitan tutkimuksessani erovanhemmuuden yhteydessä vanhemmuuden vastuiden yhteistä jakamisesta molempien

vanhempien kesken. Jaetun vanhemmuuden merkityskokonaisuuden avulla sosiaalityöntekijät kuvaavat näkemyksiään riittävästä hyväksyttävästä vanhemmuudesta vanhempien eron jälkeen.

Asiakassuunnitelmissa näyttäytyy useita vanhempien eron diskurssia koskevia kirjauksia. Erotilanteiden kohdalla asiakassuunnitelmissa näkyy kirjauksia lapsen huoltajuudesta sekä siitä kumman vanhemman luona lapsi asuu eli kumpi vanhemmista toimii lapsen lähivanhempana ja miten toisen vanhemman eli tapaavan vanhemman ja lapsen tapaamiset toteutuvat. Lapsen luota erossa asuvan vanhemman tapaamisten onnistuminen asettuu jaetun vanhemmuuden diskurssissa tärkeään asemaan, mutta pelkkä tapaamisten toteutuminen ei yksin riitä jaetun vanhemmuuden diskurssin toteutumiseksi. Vanhempien eron diskurssissa tuodaan esiin, miten ero on hoidettu, miten ero määritellään joko onnistuneeksi tai vaikeaksi eroksi tai miten ero on vaikuttanut perheen ja erityisesti lapsen tilanteeseen ja vanhempien vanhemmuuteen.

”Vanhempien ero [vuosi] tuli lapsille yllätyksenä. Vanhempien mukaan eroa ei hoidettu kunnolla ja sen vaikutukset näkyvät tämän päivän ongelmina erityisesti [lapsen] kohdalla.”

”Ero isän ja äidin välillä on ollut vaikea. Esimerkiksi huolto- ja tapaamisasioissa ei ole sopimuksia, koska isä ei ole tullut varatuille ajoille. Huolto- ja tapaamisasia on vireillä käräjäoikeudessa.”

Ero haastaa vanhemmuuden, mutta silti sosiaalityöntekijät kirjoittavat näkyväksi toivomuksen eron yhteydessä jaetusta vanhemmuudesta. Vanhempien erotessa myös vanhempien vanhemmuudessa toimimisen erot tulevat selkeämmin esille sosiaalityöntekijöiden kirjoituksissa. Teksteissä ilmenee, miten vanhemmat toimivat eritavoin tai omaavat erilaiset käsitykset lapsen kasvatuksesta. Jaetun vanhemmuuden diskurssi näyttäytyy sosiaalityöntekijän kirjoituksessa vaatimuksena, velvoitteena ja tavoitteena siitä, miten vanhemmat jakavat vanhemmuuteen liittyviä asioita keskenään, toimivat yhdessä, kuten kykenevät päättämään lapsen liittyvistä asioista yhteisesti. Kirjoituksissa tulee esille, miten erossakin vanhempien olisi pystyttävä yhteistyöhön lasten asioissa. Seuraava esimerkki kuvastaa jaetun vanhemmuuden diskurssiin liittyvää vastuun jakamista.

”Puhuttiin siitä, että vanhempien olisi yhdessä päätettävä, että [lapsi] asuu taas äidillä ja asiasta puhutaan myös [lapsen] kanssa. [Lapsen] muutto takaisin äidin luokse on vielä helppo aloittaa pehmeällä laskulla ennen kuin koulu alkaa elokuussa.”

Vastuun jakaminen vanhempien kesken tulee vahvasti esiin jaetun vanhemmuuden diskurssissa. Eronneiden vanhempien eriävät mielipiteet ja näkemykset tulevat vahvasti esille

asiakassuunnitelmien kirjoituksissa. Sosiaalityöntekijä tuo kirjoituksissa esiin jaetun vanhemmuuden diskurssiin kuuluvan ajatuksen vanhempien keskinäisestä yhteistyöstä ja positiivisesta vuorovaikutuksesta erityisesti lapsen asioissa määriteltäessä hyväksyttävää, riittävää vanhemmuutta. Tutkielmani tuloksena esiin tuleva jaettu vanhemmuus yhdistyy Anna-Maija Castrénin (2009b) tekemiin havaintoihin. Castrénin mukaan vanhempien erotessa heidän elämäänsä aiheutuu ristipaine, joka aiheutuu vanhemman eroon liittyvän henkilökohtaisen elämänsä ja vanhemmuuteen liittyvän lapselle tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuuden turvaamisen vaatimuksen yhdistymisestä. Vanhemman erosta toipuminen ja eheytyminen ovat jokaiselle vanhemmalle omanlainen, vanhan käsittelyn ja uuteen siirtymisen prosessi, johon saattaa liittyä myös vanhemman mahdollinen uusi parisuhde. Samalla kuitenkin vanhempi nähdään vastuullisena huolehtimaan lapselle eheästä ja turvallisesta perhesuhteesta, jossa lapsen suhde biologiseen vanhempansa ja muihin hänelle tärkeisiin sukulaisiin säilyy erosta huolimatta, eikä lapsi altistu monelle uudelle vaihtuvalla kumppanilla vanhemman mahdollisten uusien parisuhteiden johdosta. Eron seurauksena lapsen sosiaalsuhteisiin aiheutuu monenlaisia paineita. Lapsen kannalta näyttäytyy huomionarvoisena, miten vanhempi kestää kyseistä ristipainetta, huolehtii ja suoriutuu vastuustaan lapselle tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämisestä. (Emt., 2009b, 30–32.)

5.2.5 Tuki

Asiakassuunnitelmien teksteissä tuodaan esiin ja määritellään perheen tuen tarpeita ja tukitoimia. Tuen diskurssi tulee esiin asiakassuunnitelmien analyysissä vahvimpana toistuvana diskurssina. Asiakassuunnitelmien tarkastelussa tuen diskurssin toistuva esiintyminen aineistossa ei ollut mitenkään yllättävää vaan enemmänkin odotettavaa, kun huomioidaan avoimuuden asiakassuunnitelman lainsäädännöllinen merkitys tuen tarpeiden ja palveluiden järjestämisen kirjaamisesta. Tuen diskurssiin liittyvät myös kuvaukset läheisten antamasta tuesta vanhemmille. Näitä havaintoja aineistosta nousi esiin kuitenkin melko vähän.

Tuen diskurssin tarkastelu tulee esiin, miten perheen vanhempien vanhemmuus ei aina näyttäytyä arvioinnin hetkellä riittävänä ilman tukea. Aineistossa esiintyvä tuen diskurssi nivoutuu vahvasti vanhemman tehtävien diskurssiin. Asiakassuunnitelmateksteissä sosiaalityöntekijä määrittelee tukea ja tukitoimia, jotta vanhempi pystyisi suoriutumaan vanhemmuuden tehtävistään. Tuen diskurssi kiinnittyy vahvasti myös lastensuojelun tehtävään lapsen suojelijana. Tuen diskurssissa

lapsen tarpeet sekä kasvun sekä kehityksen turvaaminen asettuvat tavoiteltavaksi asiaksi ja päämääräksi. Samalla tuodaan esiin vanhempien vastuuta näistä tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen toimii myös perusteluna tukitoimien määrittämiselle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävä lapsen tilanteen ja siihen liittyvien riskien arvioijana tulee esille tuen diskurssissa. Sosiaalityöntekijä pyrkii tarjoamaan tukea lapsella ja vanhemmille myöntämällä tukitoimia tilanteeseen. Samalla sosiaalityöntekijä pyrkii saamaan aikaan muutosta perheen tilanteessa, kuten alla olevissa aineisto-otteissa tulee esille.

” [Lapsi] ja hänen perheensä hyötyisivät perheohjauksesta, jonka keinoin vanhempien kanssa on mahdollista pohtia erilaisia kasvatuksellisia kysymyksiä, lasten tarpeita ja niihin vastaamisen mahdollisuuksia sekä erilaisia perhedynamiikkaan liittyviä asioita. ”

”Isä hyötyisi säännöllisesti A-klinikkakontaktista, jossa hänellä olisi mahdollisuus keskustella eroon liittyvistä tunteista ja löytää niiden käsittelyyn muita tapoja alkoholinkäytön sijaan. A-klinikkakäyntien tavoitteena olisi lisäksi tukea isää kohtuukäyttöön ja auttaa häntä tarkastelemaan alkoholinkäytön vaikutuksia [lapsen] saamaan vanhemmuuteen. ”

Tekstikatkelmissa tulee esille, miten sosiaalityöntekijä tekee vaihtokauppaa asiakkaiden kanssa tuen diskurssissa kirjoittamalla näkyviin asiakkaan saamat hyödyt tukitoimista. Samalla tehdessään arviota tilanteesta tarvittavasta tuesta sosiaalityöntekijä asettaa lapsen näkökulman työskentelyn keskiöön ja tuo lapsen näkökulman esille painottamalla vanhempien tehtäviä.

”Perhetyön keinoin vanhempia ohjeistetaan ja tuetaan oikeanlaiseen suuntaan [lapsen] kasvua ja kehitystä tukevaksi. Perhetyöntekijä osaltaan on vaikuttamassa [lapsen] koulukuljetuksista ja tarvittaessa noutaa lapsen kouluun. Vanhempia tuetaan ottamaan vastuuta [lapsen] kyytien toteutumiseksi mahdollisimman paljon. ”

”[Lapsi] tarvitsee tukea kasvuunsa ja kehitykseensä. Erityisesti kiusaamisasia on selvitettävä yhteistyössä koulun kanssa. [Lapsi] kokee kiusaamisen ja yksinäisyyden raskaaksi. Lisäksi [lapsen] mieliala tulisi kartoittaa. Työntekijän arvion mukaan [lapsen] tulisi saada enemmän vanhempiensa tukea ja huomiota. ”

Lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijät tekevät tilannearvion ja asettavat tavoitteet ja tukitoimet muutoksen aikaansaamiseksi. Tukitoimia määrittämällä sosiaalityöntekijä saa selvemmin esitettyä lapselle ja vanhemmilla millä konkreettisilla keinoilla muutos tilanteeseen on mahdollista saada aikaan. Tuen tarpeita ja tukitoimia määrittelemällä määritellään samalla riittävää ja hyväksyttävää vanhemmuutta tuomalla esiin, miten vanhemmuus toimii ja miten vanhemmuutta pitää vielä tukea, jotta vanhemmuus näyttäytyisi riittävänä.

5.2.6 Moraalinen arviointi

Asiakassuunnitelmatekstien tarkastelun pohjalta tulee esiin huomionarvoisena sosiaalityöntekijöiden moraalisen arvioinnin diskurssi. Moraalisen arvioinnin diskurssilla tarkoitan asiakassuunnitelmien teksteissä näyttäytyvää sosiaalityöntekijöiden tekemää arviointia lasten ja perheen tilanteista, joihin liittyy vahvasti lastensuojelutyön moraalinen tehtävä tai moraalinen kannanotto. Raitakari (2006a, 243) ilmaisee, että moraaliseettiset lausumat ovat sosiaalityön toteuttamisen edellytyksenä, sillä ilman argumentteja toivottavasta elämänlaadusta työn tekeminen ei olisi mahdollista.

Tutkimukseni tuloksena esiin tulleeseen moraalisen arvioinnin diskurssiin liittyvät sosiaalityöntekijöiden tekemä ja arvioinnin pohjalta tapahtuva tavoitteiden määrittely ja erilaisten ratkaisujen, kuten lastensuojelutyöhön liittyvien päätösten pohtiminen sekä niiden tekeminen. Erilaisten ristiriitojen ja ristiriitatilanteiden kohtaaminen nivoutuu myös vahvasti moraalisen arvioinnin diskurssiin. Riitta Laakson (2012) mukaan lastensuojelutyö näyttäytyy moraalitöinä, johon kietoutuu eettistä pohdintaa, eritavoin tehtäviä kannanottoja niin vanhempien tehtävistä, oikeuksista ja vastuista kuin hyvästä lapsuudesta. Eettistä pohdintaa liittyy myös lastensuojelutyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden velvollisuuksiin. (Laakso 2012, 25.) Moraaliseen arvioinnin diskurssiin liittyvät siis lastensuojelutyön arviointiin sekä työn eettisiin ja moraalisiin ilmiöihin liittyvät näkökulmat.

Asiakassuunnitelmateksteihin kuuluu eritavoin vanhemmuuteen liittyvää tavoitteiden asettelua sekä suositusten asettamista, joiden avulla lastensuojelutyöntekijöiden moraalisen arvioinnin diskurssi tulee esille. Asiakassuunnitelmateksteissä tulee esille myös paljon erilaisia kuvauksia, joissa sosiaalityöntekijät tekevät vanhemmuuden arvioimista ja esittävät oman arvionsa tilanteesta. Sosiaalityöntekijän moraalisen arvioinnin diskurssi tulee esiin myös näissä vanhemmuuden arvioinnin kuvauksissa. Esimerkissä ilmenee, miten tämän hetkinen vanhemmuus ei näyttäydä riittävänä vaan asioiden on muututtava.

”Sijoituksen aikana sijoituksen tavoitteissa edettiin; [lapsi] alkoi sitoutua sijaishuoltopaikan sääntöihin, osallistui aktiivisesti omaohjaajan keskusteluihin ja sitoutui koulunkäyntiin. [Lapseni] ja vanhempien välisissä suhteissa ei kuitenkaan tapahtunut riittävää muutosta, joka mahdollistaisi [lapsen] kotiin palaamisen.”

Aineisto-otteessa ilmenee sosiaalityöntekijän tekemä moraalinen arviointi ”ei riittävää muutosta”, jonka pohjalta sosiaalityöntekijä tekee päätöksen, ettei lapsen kotiin palaaminen ole vielä mahdollista. Lastensuojelun sosiaalityön arjessa törmätään usein eri tavoin kiistanalaisiin perheiden tilanteisiin. Asiakassuunnitelmien teksteissä nämä kiistanalaiset tilanteet tulevat esiin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamina. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijät joutuvat päättämään ja arvioimaan, miten he toimivat erilaisissa eettisesti vaikeissa tilanteissa, sekä pohtimaan tilanteeseen soveltuvia vaihtoehtoisia toimintatapoja. Kiistanalaisia tilanteita kohdatessaan sosiaalityöntekijät joutuvat selviytymään tilanteen liittyvän epävarmuuden kanssa. Sosiaalityöntekijän moraalisen arvioinnin diskurssi tulee esille sosiaalityöntekijän ottaessa kantaa erilaisiin lasten ja perheiden tilanteisiin. Seuraava esimerkki havainnollistaa moraalisen arvioinnin diskurssin ilmentymistä sekä sosiaalityöntekijän tapaa ratkaista kiistanalainen tilanne tukitoimia määrittämällä.

”Lastensuojelun asiakkuuden tavoitteena on turvata lapselle turvallinen ja vakaa kasvuympäristö. Lastensuojelun tukitoimena perhe on ohjautunut kasvatus- ja perheneuvolaan. Mikäli perheessä on ollut lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, voidaan siellä tukea ja miettiä yhdessä keinoja toisenlaisten kasvatuskeinojen käyttöönottamiseen. Mikäli ruumiillista kurittamista taas ei ole ollut, voivat vanhemmat pohtia kasvatus- ja perheneuvolassa sitä, miksi lapsilla on tarvetta hakea huomiota selittämällä tarinoita kurittamisesta.”

Esittämästäni aineisto-otteesta käy ilmi, miten sosiaalityöntekijä nostaa lapsen suojelutehtävän työn keskiöön kirjoittamalla lastensuojelun asiakkuuden tavoitteesta. Lastensuojelutyöhön ja tilanteeseen liittyessä epävarmuutta sosiaalityöntekijä vaikuttaa puntaroivan vaihtoehtojensa välillä. Sosiaalityöntekijä näyttää ratkaisevan tilanteen määrittämällä kasvatus- ja perheneuvolan tukitoimeksi perheelle. Lastensuojelussa tilanteet ovat moniulotteisia ja määrittyvät eritavoin kiistanalaisiksi. Tilanteisiin liittyvä kiistanalaisuus voi tulla esiin myös tilanteissa esiintyvien ristiriitojen vuoksi. Sosiaalityöntekijä joutuu kuitenkin tuomaan esiin oman arvionsa omasta näkökulmastaan.

”Äiti ei pidä sosiaaliohjaajan kotikäynneistä vaan on vihainen, että lastensuojelu ei jätä häntä rauhaan. Nykyisessä tilanteessa käyntejä pitää kuitenkin tiivistää. Jatkossa sosiaaliohjaajan tapaamiset ovat viikoittaisia. [Äiti] ei pidä tästä suunnitelmasta. Sovitaan, että sosiaaliohjaajan käynneillä äidin on mahdollista saada myös konkreettista apua arkeen esim. asioiden toimittamiseen kaupungilla.”

Äidin ja sosiaalityöntekijän näkemyserot tulevat esille kirjoitettuna asiakassuunnitelmaan. Aineisto-otteessa näkyy sosiaalityöntekijän tekemän arvion ”nykyisessä tilanteessa” tarvittavasta tuen

lisäämisestä. Äiti ei kuitenkaan ole samaa mieltä sosiaalityöntekijän arvion kanssa ja sosiaalityöntekijä näyttää pyrkivän suostuttelemaan ja tarjoamaan vaihtokauppana tuen vastaanottamisesta myös äidille mahdollisuuden saada konkreettista apua arkeen. Sosiaalityöntekijän toiminnassa on siis nähtävissä myös asiakkaan ja työntekijän välisen suhteen huomioiminen. Tilanteessa tuki lastensuojelun toimenpiteenä näyttäytyy tarpeelliselta, vaikka näkemykset tuen tarpeesta eivät kohtaakaan. Vaihtokaupassa vastaanotetusta tuesta äiti saa itselleen konkreettista apua arkeensa. Moraalinen arviointi kietoutuu eritavoin myös lastensuojelutyön oikeutukseen, sillä sosiaalityöntekijän toteuttaessa moraalista vanhemmuuden arvioimista hän joutuu määrittelemään lastensuojelun toimenpiteitä, vaikka ne asettuisivatkin ristiriitaan vanhemman näkemysten kanssa.

”Lastensuojelun taholta on mietitty [lapsen] kiireellisen sijoituksen edellytyksiä. Huolto- ja tapaamisasioihin liittyvät asiat tulisi korkeimman oikeuden antaman ennakkopäätöksen mukaan kuitenkin ratkaista siviilioikeuden kautta eli hakemalla huolto- ja tapaamissopimuksen täytäntöönpanoa, käymällä mahdollisesti läpi sovitteluprosessi jne. Haasteellista on, ettei tilanteessa ole sovittelun mahdollisuutta; isä ei tule muuttamaan omia kantojaan. Lisäksi lastensuojelusta on laitettu vireille hakemus [lapsen] ja isän tapaamisten muuttamiseksi valvotuksi Isä on tehnyt vastahakemuksen, jossa hän hakee [lapsen] asumista ja huoltoa itselleen.”

Vaikeassa tilanteessa sosiaalityöntekijä joutuu puntaroimaan mahdollisia keinoja puuttua tilanteeseen tai tukea tilanteesta selviytymistä, positiivisen muutoksen aikaansaamista. Sosiaalityöntekijä tuo esiin tilanteeseen liittyvän arvionsa siitä, mitkä näyttäytyvät käytettävissä olevina toimenpiteinä ja miten niillä tilanteeseen puuttuminen tai tukeminen määrittyy kuitenkin haasteelliseksi. Rosi Enroos tuo esille Anne Thomsonin (1999) näkemyksen, jonka mukaan erilaiset suositukset, arvioivat termit ja väitteiden yhteydessä esiin tuodut arvottavat adjektiivit ovat usein moraalisten väitteiden esittämistapoja. Moraalinen argumentointi ei näyttäydy vain tiedon esittämisenä, vaan siihen kuuluu tiettyjen syiden ja tietojen pohjalta tehty johtopäätösten muodostaminen. Moraaliseen järkeilyyn kuuluu myös ristiriitaisissa tilanteissa tapahtuva vastuun punnitseminen sekä johtopäätöksen luomisen yrittäminen. Pohdintaa moraalisisessa järkeilyssä tehdään erilaisten ratkaisujen seurauksista. (Thomson 1999,5,9–10; ref. Enroos 2012, 55.)

5.2.7 Yhteenveto

Riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden määrittäminen kietoutuu vahvaksi osaksi asiakassuunnitelmien tekstejä. Samalla kantaa otetaan siihen, minkälainen vanhemmuus on lapselle

hyväksi, lapsen hyvinvoinnin kannalta merkityksellistä ja toisaalta minkälainen vanhemmuus voidaan nähdä lapselle vahingollisena. Lastensuojelun perustehtävän toteuttamiseen kuuluu kannanottaminen vanhempien riittävään vanhemmuuteen ja lapsen hyvän lapsuuden mahdollistamiseen. Tämä tulee esiin lastensuojelun asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa. Riittävän vanhemmuuden määrittely tulee näkyväksi asiakassuunnitelmien teksteissä esiintyvien huolen, lapsen ja vanhemman yhteyden, vanhemmuuden tehtävien, jaetun vanhemmuuden, tuen ja moraalisen arvioinnin diskurssien ja merkityskokonaisuuksien tarkastelun avulla.

Asiakassuunnitelmissa sosiaalityöntekijä voi tehdä ja tekee näkyväksi lapsen ja perheen tilanteeseen liittyvää ongelman määrittelyä, nimeää huolia ja asettaa muutostarpeita. Huolen diskurssin avulla tuodaan esiin, mikä on tilanteessa huolestuttavaa, ongelmallista ja tarvitsee muutosta hyväksyttävään tai riittävään vanhemmuuteen pyrittäessä. Riittävää vanhemmuutta määriteltäessä tulivat esiin havainnot, jonka mukaan lapsen ja vanhemman välinen suhde, vuorovaikutus ja yhteinen tekeminen näyttävät merkityksellisenä ja tavoiteltavana asioina. Lapsen ja vanhemman välisen yhteyden esiin tuomisessa korostettiin erityisesti lasten positiivisia kokemuksia hyvästä suhteesta ja yhteisestä tekemisestä.

Riittävää vanhemmuutta määritellään lastensuojelun asiakassuunnitelmien teksteissä asettamalla vanhemmuuteen erilaisia tehtäviä ja tavoitteita, joista vanhempien odotetaan suoriutuvan. Vanhemmuuteen kuuluvina tehtävinä nähdään lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen, lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen ja vanhemman vastuun kantaminen sekä lapsen toiminnan rajaaminen. Eija Sévonin ja Marianne Notkon (2009) havainnot ovat samansuuntaisia. Hoiva, huolenpito ja vastuu voidaan mainita asioina, jotka nivoutuvat vahvasti perheen sisäisiin suhteisiin ja vanhemmuuteen. Perheiden sisällä eri velvoitteet ja vastuut, niiden jakautuminen ja jakaminen näyttävät neuvoteltavina niin yleisesti perheen arjessa kuin erityisesti vanhempien eron yhteydessä. (Emt., 2008, 13.)

Marjo Kuronen ja Tiina Hokkanen (2008) tuovat esiin Selma Sevenhuijsenin (1998) ajatuksia, joiden mukaan huolenpito, vastuun kantaminen ja hoiva ovat niitä tehtäviä, joista vanhempana oleminen arjessa pitkälti muodostuu. Mikäli lapsen ja aikuisen välisen tunnesuhteen nähdään muodostuvan lapsen ja vanhemman päivittäin tapahtuvan hoivan, toiminnan ja vuorovaikutuksen välityksellä, niin silloin tunnesuhteen muodostuminen voidaan ymmärtää mahdollisena kummalle vanhemmalle tahansa. Ajatukseen ei silloin sisälly luonnollisesti sukupuolisidonnainen äitiyteen

kuuluva hoivarooli, vaan lapsen ja vanhemman välisen suhteen voidaan nähdä rakentuvan isälle tai äidille, kummalle tahansa, joka lapsen hoivaajana arkeen osallistuu. (Sevenhuijsen 1998, 79–80; ref. Kuronen & Hokkanen 2008, 34–35.) Tutkimuksessani sukupuolituneet odotukset eivät tulleet esille asiakassuunnitelmien teksteissä, mutta teksteissä korostuivat vanhemmuuteen kuuluvat vanhemmille asetetut tehtävät, joista vanhempien odotetaan suoriutuvan.

Lapsen ja vanhemman välisen yhteyden, vanhemmuuden tehtävien ja jaetun vanhemmuuden diskurssien avulla sosiaalityöntekijä määrittelee asiakassuunnitelmassa, mikä tilannekohtaisesti asettuu tavoiteltavaksi asiakkaana olevien vanhempien riittävän vanhemmuuden ja asiakkaana olevan lapsen hyvinvoinnin kannalta. Jaetun vanhemmuuden diskurssi tuo esiin, miten asiakassuunnitelmien teksteissä vanhempien eron jälkeen odotuksena näyttäytyy edelleen odotus vanhemmuuden tehtävistä suoriutumisesta sekä lapsesta erossa asuvan vanhemman vanhemmuuden jatkumisesta. Jaettu vanhemmuus tulee esiin tutkielmassani tavoiteltavana. Kuronen ja Hokkanen (2008, 27) toteavatkin eron jälkeen jatkuvan vanhempien välisen jaetun vanhemmuuden näyttäytyvän ammatillisesti, lainsäädännöllisesti ja kulttuurisesti ideaalina tilanteena.

Tuen diskurssi näyttäytyy lastensuojelun avohuollossa erityisen merkityksellisenä, sillä sosiaalityöntekijöiden ensisijaisena tarkoituksena voidaan nähdä tukitoimien ja tuen tarjoaminen vanhemmille, jotta he voisivat selviytyä vanhemmuuden tehtävästään ja lapsen hyvinvointi kotona voitaisiin varmistaa. Tutkielmani tulos tulee ymmärrettäväksi Juhilan (2006) näkemystä vasten. Juhilan mukaan sosiaalityöhön kuuluu auttamisen lisäksi tukeminen, joka on työskentelyä sen hyväksi, että ihmisten elämäntilanne ja elämisen mahdollisuudet pysyvät ennallaan. Sosiaalityön rooli asiakkaan nykytilanteen säilyttämisessä on huolehtia siitä, että ihmisten arjessa on riittävästi tukea sosiaalityön, sosiaalialan ammattilaisten, vapaaehtoisten, sukulaisten tai tuttavien antamana. Tukemista nykytilanteen säilyttämiseksi voidaan luonnehtia kiinnipitämiseksi, joka pyrkii siihen, etteivät ihmiset putoa uudelleen heikompaan elämäntilanteeseen. (Emt., 2006, 178.) Asiakassuunnitelmien teksteissä tuen diskurssi tulee esiin vahvimpana diskurssina.

Kaikki riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta määrittelevät diskurssit kiinnittyvät vahvasti toisiinsa, mutta moraalisen arvioinnin diskurssi näyttäytyy vahvasti asiakassuunnitelmien läpi kulkevana diskurssina. Moraalisen arvioinnin tehtävä kuuluu vahvasti osaksi lastensuojelussa tehtävää työtä ja näyttäytyy monimuotoisena. Moraalisen arvioinnin diskurssiin nivoutuvat siis kaikki tutkimuksessani esiin tulleet muut diskurssit, joilla määritellään riittävää, hyväksyttävää

vanhemmuutta. Sosiaalityöntekijän tehdessä arviota vanhemmuuden riittävydestä tai hyväksyttävyydestä, samalla hän tekee moraalista arviota. Lastensuojelun asiakassuunnitelmatekstien tarkastelussa tulee esille, miten lastensuojelussa riittävän vanhemmuuden määrittämisessä vanhempien oikeudet ja sosiaalityöntekijän tilannekohtaisesti arvioima lapsen tarvitsema hyvä muodostavat keskinäisen eettisen jännitteen. Riitta Laakson (2012) mukaan lastensuojelutyössä kysymys on lapsen ja vanhemman väliin menosta ja vanhemmuuteen puuttumisesta. Sosiaalityöntekijät joutuvat normittamaan lapsuutta ja vanhemmuutta kyetäkseen määrittelemään lapselle riittävän hyvinvoinnin toteutumista. Lastensuojelussa vastaan tulee tilanteita, joissa joudutaan pohtimaan, mikä juuri kyseissä tilanteessa olisi parhaiten eettisesti perusteltua toimintaa. (Emt., 2012, 37.)

Tutkielmassani esittelemieni diskurssien tarkastelu tuo esiin, miten niiden kirjoittaminen on yhteydessä niin lastensuojelun käytännöstä tuleviin kuin muodollisiin perusteluihin. Huolen, tuen ja moraalisen arvioinnin diskurssien yhteys lastensuojelun käytännön työhön ja ammatilliseen perustehtävään tulee esille asiakassuunnitelmien tarkastelussa, kuten jo aiemmin olen tuonut esille. Tutkielmassani tuen diskurssi saa kirjoittamiseen perustelun suoraan lastensuojelun asiakassuunnitelmaa koskevasta lainsäädännöstä. Myös esittelemistäni vanhemmuuteen liittyvistä tehtävistä lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen, lapsen tarpeisiin vastaamisen ja vanhemman vastuun tehtävien diskurssien kirjoittamisen perustelut voidaan nähdä heijastuvan lainsäädännöstä. Myös Korpinen (2008, 261) on tehnyt havainnon, että lastensuojelun viranomaisten tiedon tuottamisen ja esittämisen tavoilla on nähtävissä yhteys lakiin ja laista tuleviin perusteisiin. Tutkielmani tuloksena näyttäytyvä riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden määrittäminen asiakassuunnitelmissa limittyy vanhemmuudesta tehtävään arviointiin, joka määrittyy Kääriäisen (2006, 58) mukaan lastensuojelun ydintehtäväksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET: ASIAKASSUUNNITELMAT JA YHTEISKUNNALLINEN HEIJASTUS

Kirjoittaessaan lastensuojelun asiakassuunnitelmien tekstejä sosiaalityöntekijät käyttävät erilaisia retorisia keinoja kirjoittamansa argumentaation vakuuttamiseksi sekä asiakkaina olevien vanhempien vanhemmuuden määrittämisen tukena. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien teksteissä määritetään riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta niin retorisena keinona käytetyn asiakkaiden kategorisoinnin kuin asiakassuunnitelmien teksteissä ilmenevien lastensuojelutyöhön liittyvien diskurssien ja merkityskokonaisuuksien avulla. Asiakassuunnitelmissa esiin tulleet diskurssit heijastavat tämän hetken yhteiskunnassamme vallitsevia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia diskursseja vanhemmuudesta, sillä asiakassuunnitelmien kirjoittaminen ei ole irrallaan yhteiskunnallisesta ulottuvuudesta. Fairclough'n (1997) diskurssianalyysin malliin kuuluu yhteiskunnallisen ulottuvuuden tarkastelu. Asiakassuunnitelmateksteistä löytämäni diskurssit, joiden avulla määritellään riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta yhdistyvät niin yhteiskunnassamme vallitseviin tämän hetkisiin käsityksiin lastensuojelutyöstä kuin vanhemmuudestakin.

Pyrittäessä saavuttamaan tekstien tulkinnassa yhteiskunnallinen tai kulttuurinen taso, näyttäytyy oleellisena paikantaa diskurssien asema mediassa käytävään yhteiskunnallisten asioiden määrittelyyn ja merkityksiin nähden (Valtonen 2003, 113). Yhteiskunnassamme vallitsevat käsitykset vanhemmuudesta ja lastensuojelutyöstä ovat yhteydessä mediassa painottuviin vanhemmuuden ja lastensuojelutyöstä käytävien keskustelujen kehityskulkuihin. Mediassa käytävässä julkisessa keskustelussa on kohdistettu kritiikkiä lastensuojelutyötä, lastensuojelun perheiden yksityisyyteen puuttumista ja toimenpiteiden oikeuttamista kohtaan (ks. Oranen 2014). Tämän julkisen keskustelun voidaan nähdä osaltaan vaikuttamassa lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin ja heidän tapaansa kirjoittaa asiakassuunnitelmien tekstejä, sillä mediassa käytävä lastensuojelutyötä kritisoiva keskustelu lisää lastensuojelutyön dokumentointiin merkityksiä. Ryhdyttäessä tarkastelemaan ja arvioimaan kriittisesti asiakkaiden kanssa tehtyä työtä, niin tarkastelua tehdään mahdollisesti ottamalla silmäilyyn ja käsittelyyn asiakasta koskevat dokumentit, joiden avulla tehtyyn työhön voidaan palata ja tarkastella, myös kriittisesti. Dokumentointi näyttäytyykin asiakkaiden kanssa tehtävän lastensuojelutyön näkyväksi ja arvioitavaksi tekemisen mahdollistavana (Huuskonen ym., 2010).

Tutkielmani tulosten perusteella asiakassuunnitelmat eivät näyttäytyä sosiaalityöntekijöiden laatimina syytösasiakirjoina, vaan sisältävät eri tavoin esitettyjä kuvauksia tilanteista ja paljon sosiaalityöntekijän laatimaa tavoitekirjausta. Asiakassuunnitelmien retoriikan analyysi paljasti, miten asiakassuunnitelmat eivät sisällä vain sosiaalityöntekijän omia näkemyksiä tilanteista vaan suunnitelmissa on kirjoitettuna eri puhujien, kuten lasten, vanhempien ja asiantuntijoiden näkemyksiä tilanteista. Havaintoni on erisuuntainen kuin mitä julkisessa lastensuojelutyötä koskevassa keskustelussa tuodaan esiin kritiikkinä lastensuojelutyön tapoja ja toimenpiteiden oikeutuksesta kohtaan. Keskustelussa kritisoidaan lastensuojelun asiakirjoja ja ne nähdään enemmän sosiaalityöntekijöiden kirjoittamina syytösasiakirjoina kuin objektiivisina kuvauksina tapahtuneista tilanteista.

Mikko Oranen (2014) ottaa osaa tämän hetkiseen lastensuojelun kriittiseen keskusteluun tekemällään selonteolla, jossa hän tuo esiin omat havaintonsa tämän hetkisestä keskustelun suunnasta. Mediassa esiin tullut kritiikki voidaan nähdä tervetulleena, koska lastensuojelutyön toiminnan kriittinen arviointi ja seuranta ovat välttämätöntä lastensuojelun omatessa valtuudet vallankäyttöön ja yksityiselämään puuttumiseen. Osittain Oranen myös yhtyy lastensuojelutyötä kritisoiviin ajatuksiin lastensuojelutyössä esiin tulevasta ylipuhumisesta ja paremmin tietämisestä. Oranen kuitenkin huomauttaa, että lastensuojelun ammattilaisille ja asiantuntijoille huomiot lastensuojelutyöhön liittyvistä jännitteistä eivät tule uusina, sillä kyse on myös lastensuojelun perustehtävään kiinnittyvistä latauksista ja asetelmista. (Emt., 2014.) Mediassa näyttäytyvän lastensuojelutyötä koskevan kriittisen keskustelun tarkastelu herättääkin ajattelemaan, onko julkisella keskustelulla vaikutusta siihen, miten sosiaalityöntekijät kirjoittavat oman päätöksenteon, tuen tarpeiden ja muutoksen tavoittelun perusteluksi riittämättömän vanhemmuuden kuvauksia asiakassuunnitelmiin. Mikäli sosiaalityöntekijät lisäävät julkisen keskustelun paineessa asiakassuunnitelmien teksteihin riittämättömän vanhemmuuden kuvauksia omien toimenpiteidensä perusteluiksi, niin samalla väistämättä asiakkaita koskevien määrittelyjen ja kategorisointien lisääntyessä myös valta-asetelma asiakassuunnitelmissa korostuu. Sosiaalityöntekijöiden valta-asema tuli tutkielmani asiakassuunnitelmien teksteissä esiin yllättävän korostuneesti.

Asiakassuunnitelmien tekstejä tarkastelemalla tulee esille sosiaalityöntekijöiden valta-asema erityisesti asiakkaina olevien vanhempien riittävän, hyväksyttävän vanhemmuuden määrittelijöinä. Oman ja aiempien tutkimusten (Raitakari 2006a; Morén 1999) perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun asiakirjojen tekstit tuovat esiin valta-asetelman, joka sosiaalityön käytännössäkkin on

jatkuvasti läsnä. Juhila (2009, 53) kirjoittaa Foucault'laisessa tulkinnasta, jossa normaalistamisen prosessin pohjalta objektivointia ja subjektivointia sosiaalityön käytännöissä voidaan eritellä. Juhilan (2009, 54) mukaan sosiaalityöhön, kuten lastensuojelutyöhön, kuuluvat Foucault'laisen tulkinnan mukaan normaalistava objektivointi ja itsereflektiivinen subjektivointi. Lastensuojelutyössä asiakkaina olevat vanhemmat, jotka riittämättömän vanhemmuutensa vuoksi, eivät pysty turvaamaan lastensa normaalia kasvua ja kehitystä edustavat asiakasryhmää, joka määrittyy poikkeavaksi yhteiskunnallisiin normeihin nähden ja siksi tämä ryhmään lukeutuva yksilö yritetään saada palautettua yhteiskunnan jäseneksi. Foucault'laisen tulkinnan mukaan asiakkaina olevat poikkeavat ihmiset objektivoidaan ja itsereflektiivisyyteen kannustavan subjektivoinnin avulla sosiaalityöntekijä pyrkii saamaan yksilön ymmärtämään oman poikkeavuutensa ja saamaan yksilön itsereflektiivisesti tavoittelemaan normien mukaista elämää. Muutos näyttäytyy tavoitteena tässä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan itserefleksiivisyyttä tavoittelevassa dialogissa. (Emt., 2009, 53–54.)

Tutkielmani asiakassuunnitelmissa riittävän vanhemmuuden tavoittelu tuodaan asiakassuunnitelmien kirjauksissa esiin edistymisenä, kun taas nykyinen vanhemmuus määritellään riittämättömäksi. Asiakassuunnitelmissa riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta määriteltäessä samalla teksteissä ohjataan ja ohjeistetaan vanhempia muutokseen ja tavoiteltavaan vanhemmuuteen. Foucault'laisen tulkinnan mukaan edistymiseksi nähdään normaalin tavoittelu, kun taas jumittuminen nykyiseen nähdään ei-normaalina jopa patologisena tilana. (Foote & Frank 1999, 164; ref. Juhila 2009, 54.) Samanlainen havainto tulee esille tutkielmassani, kuten myös Raitakarin (2006) tutkimuksessa, jossa ammattilaiset ohjeistavat nuorta kohti vastuullista aikuisuutta antamalla nuorille erilaisia neuvoja (Raitakari 2006). Tutkielmani asiakassuunnitelmissa esiin tulevan riittävän vanhemmuuden määrittäminen tulee ymmärrettävämmäksi, kun huomioidaan Juhilan (2009) esiin tuoma Foucault'n keskeinen ajatus siitä, että ”tavoiteltavan muutoksen suunnan, normaaliuden määreet ovat aina aikaan ja paikkaan sidottuja” (Juhila 2009, 55).

Asiakassuunnitelmien teksteissä esiintyvän ja lastensuojelutyön ydintehtävään kiinnittyvän vallan tarkastelu saa pohtimaan asiakassuunnitelmien dokumentointiin liittyviä merkityksiä. Foucault on esittänyt kriittisen ajatuksen siitä, miten ammatillisesti tai tieteellisesti dokumentoitaessa ihmisiä yksilöivästi, tulisi punnita, mitä todella dokumentoidaan ja mitä jätetään dokumentoimatta. Toisin sanoen pohdintaan pitäisi ottaa, minkälainen tieto lopulta määrittyy arvokkaaksi ja toisaalta minkälainen ei. (Chambon 1999, 51–62; ref. Juhila 2009, 61.) Lastensuojelun asiakassuunnitelmien

dokumentoinnista kysymyksenä voitaisiin esittää, minkälaisen tiedon dokumentoinnilla voidaan todella rakentaa vanhempien riittävää, hyväksyttävää vanhemmuutta.

LÄHTEET

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 17–46.

Baumrind, Diana (1967) Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs* 75, 43–88.

Castrén, Anna-Maija (2009a) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Yliopistokustannus.

Castrén, Anna-Maija (2009b) Mitä erosta seuraa? Eron vaikutus perheen sosiaalisiin suhteisiin. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 18–35.

Chambon, Adrienne S. (1999) Foucault's Approach. Making the Familiar Visible. Teoksessa Adrienne S Chambon, Allan Irving & Laura Epstein (toim.) *Reading Foucault for Social Work*. New York:n Columbia University Press, 51-81.

Coleman, John C. (1997) The parenting of adolescents in Britain today. *Children and Society* 11 (1), 44–52.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskonen, Inkeri, Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.

Enroos, Rosi (2012) Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 45–74.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta universitatis Tamperensis 1713. Tampere: Tampere university press.

Fairclough, Norman (1992) Discourse and Social Change. New York: Polity Press.

Fairclough, Norman (1997) Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino. Suomentanut Virpi Blom & Kaarina Hazard.

Fook, Jan (2002) Social work. Critical theory and practice. London: Sage.

Foucault, Michel (1975) Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Otava.

Foote, Catherine & Frank, Arthur W. (1999) Foucault and Therapy. The Disciplining of Grief. Teoksessa Adrienne S Chambon, Allan Irving & Laura Epstein (toim.) Reading Foucault for Social work. New York: Columbia University Press, 157–188.

Forssén, Katja & Laine, Kaarina & Tähtinen, Juhani (2002) Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Kirsi Juhila, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Kopijyvä, 81–104.

Hakovirta, Miia & Rantalaiho, Minna (2009) Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen, 36–60.

Hasenfeld, Yeheskel (2000) Organizational Forms as Moral Practices: The Case of Welfare Departments. Social Service Review 74 (3), 329-351.

Healy, Karen (2005) Social work theories in context. Creating frameworks for practice. New York: Palmgrave.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 52–75.

Helavirta, Susanna (2006) Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 195–219.

Holland, Sally (2004) Child and family assessment in social work practice. London: SAGE Publications, 87–105.

Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–194.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etäi-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino (2010) Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus, 319–347.

Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–92.

Ilmonen, Kari (2007) Muuan diskurssianalyysi. Esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuustutkimus. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus., 126–141.

Jokinen, Arja (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi, Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–159.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993a) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993b) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä - Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2009) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–160.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2010) Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Merja Laitinen & Anneli Pohjola. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: University Press, 247–276.

Kivijärvi, Saira & Rönkä, Anna & Hyväluoma, Johanna (2009) Vanhemmuus arjessa: neuvottelua, hässäköitä ja hassuttelua. Teoksessa Anna Rönkä, Kaisa Malinen & Tiina Lämsä (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–68.

Kuronen, Marjo & Hokkanen, Tiina (2008) Vanhemmuuspuhe ja sukupuolen tutkimisen vaikeus. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: University Press, 27–42.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa - eettinen näkökulma. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 257–274.

Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Acta Universitatis Tamperensis 1322. Tampere.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsingin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2004) Asiakirjat lastensuojelun sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Puheenvuorot. *Janus* 12(1), 97–104.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–67.

Kääriäinen, Aino & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (2009) Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 11–16.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25–44.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. raportti 54/2011. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lloyd, Eva (1999) *Parenting Matters: What Works in Parenting Education?* Ilford: Barnardo's.

Morén, Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. *Socialvetenskaplig tidskrift* 6 (4), 392–342.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Opas- ja käsikirjat 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Ojaniemi, Pekka & Rantajärvi, Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa: Merja Laitinen & Anneli Pohjola. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: University Press, 219–244.

Oranen, Mikko (2014) Lastensuojelun asiakasta kuunnellaan yhä enemmän. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. <https://blogi.thl.fi/blogi/-/blogs/lastensuojelun-asiakasta-kuunnellaan-yha-enemman>. Viitattu 13.3.2014

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne. (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Petreljus, Päivi (2004) Naistapaiset hoiva- ja lähestymistavat sosiaalityössä. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petreljus (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3.vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–75.

Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola. (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: University Press, 19–74.

Pohjola, Kirsi (2005) Perhe ja lapsen perhe. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa Perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 43–60.

Poikela, Ritva (2010) Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentamisen moniääninen menetelmä. Helsinki: Yliopistopaino.

Potter, Jonathan (1996) Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction. London: Sage Publications.

Prince, Katie (1997) *Boring records? Communication, Speech and Writing in Social Work*. London and Bristol: Jessica Kingsley Publishers.

Pulkkinen, Lea (2002) *Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina*. Teoksessa Anna Rönkä & Anna Kinnunen. *Perhe ja vanhemmuus. Suomalaisen perhe-elämän ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 14–29.

Pösö, Tarja (2008) *Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit*. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: University Press, 93–107.

Pösö, Tarja (2010) *Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta*. *Janus* 18 (4), 324–336.

Raitakari, Suvi (2006a) *Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa*. *Acta Universitatis Tamperensis* 1183. Tampere.

Raitakari, Suvi (2006b) *Neuvottelut ja merkinnät minuuksista. Vuorovaikutuksellisuus ja retorisuus nuorten tukiasumisyksikön palaverissa ja tukisuunnitelmissa*. *Janus* 14 (4), 411–418.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2011) *Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveys kuntoutus*. Teoksessa Aini Pehkonen ja Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–214.

Räty, Tapio (2010) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki: Edita.

Schütze, Fritz (1996) *Organisationszwänge und hoheitsstaatliche Rahmenbedingungen im Sozialwesen. Ihre Auswirkungen auf die Paradoxien des professionellen Handelns*. Teoksessa: Arno Combe & Werner Helsper (Hg.): *Pädagogische Professionalität. Untersuchungen zum Typus pädagogischen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 183–275. Lyhentäen suomentanut Rostila, Ilmari (2012) <https://learning2.uta.fi/mod/resource/view.php?id=41143> Viitattu 23.3.2014.

Sevenhuijsen, Selma (1998) *Citizenship and Ethics of Care. Feminist Considerations on Justice, Morality and Politics*. London: Routledge.

Sévon, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: University Press, 13–26.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Swift, Karen. J. (1995) *Manufacturing 'Bad Mothers' A Critical Perspective on Child Neglect*. Toronto: University of Toronto Press.

Särkelä, Antti (2001) *Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön*. Jyväskylä: Vastapaino.

Thomson, Anne (1999) *Critical Reasoning in Ethics. A Practical Introduction*. New York: Routledge.

Törrönen, Maritta & Mäenpää, Johanna (1995) *Lapsen tie laitokseen. Aiheita 5*. Helsinki: Stakes.

Valtonen, Sanna (2003) Hyvä, paha media. Diskurssianalyysikriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.) *Media analyysi - tekstistä tulkintaan*. Tampere: Palmenia-kustannus, 93–121.

Vidén, Sari (2003) Asiantuntijan ja asiantuntijapuheen merkitys. *Kulttuurit, erilaisuus ja kohtaamiset. Kasvatustieteen päivien julkaisu osa 2/5*. <http://www.helsinki.fi/ktl/julkaisut/ktp-2003/osa3.pdf> Viitattu 10.3.2014.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. *Vanhempien näkökulma*. *Janus* 2(20), 149–167.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: University press.

Väliverronen, Esa (2003) Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.) Media analyysi -tekstistä tulkintaan. Tampere: Palmenia-kustannus, 13–39.

Värrö, Veli-Matti (2004) Hyvä kasvatus - Kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Winnicott, Donald (1965) The Family and Individual Development. London: Tavistock.